

DEKLINĀCIJU VEIDU PĀRSKATS

	LIETVĀRDI VĪRIEŠU dzimte			ADJEKTĪVI			LIETVĀRDI SIEVIEŠU dzimte			
VSK:	V-u	V-i	V-a	I vīr. dz.	II siev. dz.	I	S-a	S-e	S-i	S-i
NOM.kas?	Iedus	Iicis	koks	I labi	II labā	I	māja	upe	pils	acs
GEN.kā?	Iedus	Iīca	koķa	I laba	II labas	I	mājas	upes	pils	acs
DAT.kam?	Iecum	Iicim	kokam	I labam	II labai	I	mājai	upei	pilij	acij
AKZ. ko?	Iedū	Iīči	koķu	I labu	II labu	I	māju	upju	pilu	aci
LOK.kur?	Iedos	Iīčos	kokos	I labos	II labās	I	mājas	upēs	pilis	acs

LATVIEŠU VALODAS MĀCĪBA

DSK:	I	II	III	I	II	III	I	II	III	IV
NOM.kas?	I led	Iīči	kokī	I labie	II labās	I	mājas	upes	pills	acs
GEN.kā?	Iedu	Iīču	koķu	I labu	II labu	I	māju	upju	pilu	acu
DAT.kam?	Iediem	Iīčiem	kokiem	I labiem	II labām	I	mājam	upēm	pilim	acim
AKZ. ko?	Iedus	Iīčus	koķus	I labus	II labas	I	mājas	upes	pilis	acs
LOK.kur?	Iedos	Iīčos	kokos	I labos	II labās	I	mājas	upēs	pilts	acs

NEPARASTI DEKLINĀCIJU PAVEIDI

	"kas"	"tas"	"sis"	1.pers.	2.pers.	"sev-"	"pats"		
	I vīr.	siev.	I vīr.	siev.	II			I	II vīr. siev.
VSK:									
NOM.kas?	I tas	tā	I ūs	št	II es	tu	- - -	II	pats pati
GEN.kā?	I tā	tās	I ūt	štās	II evi	sevis	II	paša	pašas
DAT.kam?	I tam	tai	I ūsim	šai	II man	tev	I sev	II	pašam pašai
AKZ. ko?	I to	to	I ūso	šo	II mani	tevi	I sevi	II	pašu pašu
LOK.kur?	I tāt	tāt	I ūtāt	štāt	II			II	pasā pasā

J. Lelis

DSK:	I	tie	tās	I ūle	šās	II				"3"
NOM.kas?	I tie	tās	I ūle	šās	II mēs	jūs	- - -	II	trīs	
GEN.kā?	I to	to	I ūšo	šo	II mūsu	jūsu	- - -	II	triju	triju
DAT.kam?	I tiem	tām	I ūšiem	štām	II mums	jūms	- - -	II	trījiem	trījām
AKZ. ko?	I tos	tās	I ūšos	štās	II mūs	jūs	- - -	II	trīs	
LOK.kur?	I tājos	tājās	I ūšajās	štājās	II mūsos	jūsos	- - -	II	trījos	trījās

LATVIEŠU VALODAS MĀCĪBA

J. Lelis

©

ALA

Trešais iepriekšums
Portlandē, OR 1989

P R I E K Š V Ā R D S

Te sakārtoti latviešu valodas mācības materiāli, kas radušies t.s. "Struktūrālās programmas" ietvaros. Tā attīstījās Vašingtonas (D.C.) latviešu skolas skolotāju un bērnu vecāku sadarbībā. Tagad šīs programmas materiāli redzēti lietošanā visādos fragmentāros veidos pa vairākiem kontinentiem. Tādēļ radās ierosinājums tos sakārtot un publicēt autoritātvā izdevumā. Ar ALA's Izglītības biroja pretimnākšanu tas būs izdevies.

DAŽI VĀRDI PAR MATERIĀLIEM:

Kas te atrodams, tā ir tikai daļa no daudz plašāka komplekta, kurā ietilpa arī lasāmgabali, kontrolēts un izskaidrots vokābulārs, vingrinājumi un arī norādījumi vecākiem/skolotājiem, kā katra, tā sakārtota, lekcija jāmāca.

Programma sākās ar 8 gadus veciem bērniem. Tāpēc valodas mācības nodaļu sākumā valoda ir tīšām vienkāršota, skaidrojumi tīšām virzās uz priekšu tādiem sīkiem solīšiem, lai bērni paši varētu tos izlasīt un saprast.

Mācīšanai gadu pēc gada turpinoties, attīstījās ne tikai bērnu valodas prasme un izpratnes spējas, bet arī programmas darbinieku pieredze un sastādītāja veiksmes materiālu radīšanā. Tas atspoguļojas valodas mācības skaidrojumu lapās, kas radušas vēlāk. No šodienas redzes punkta, varētu vēl visu ko šais materiālos pasniegt vienkāršāk un izteikt labāk, bet šim izdevumam būtiski redīgējumi nebija paredzēti.

Kad kontrolē vokābulāru, sākumā jāiztiekt ar pašauru vārdu krājumu. Tādēļ dažu nodaļu agrajās lapās nav minēti labākie, bet gan toreiz pieejamie piemēri. Valodas mācības lapas dažreiz atsaucas arī uz lasāmgabalu saturu, ar ko tās gāja kopā. Skolotājiem, kas šīs lapas lietos tagad, būs jādod papildu piemēri no tiem materiāliem, ar ko viņu skolēni ir darbojušies. Jāievēro arī tas, ka te nav pateikts viss, ko par skārtajiem valodas aspektiem varētu minēt, sevišķi augstākās klasēs. Daži valodas aspekti formāli vēl nav skārti nemaz.

Pēdējā nodaļa šai sakārtojumā vairāk domāta vecākiem un skolotājiem. Tās materiāli radušies programmās, pie kā strādāju tagad. Tie varbūt palīdzēs labāk izprast un mācīt šo un to, kas tradicionālajās gramatikās vāji apgaismots.

Pielikumā ir vairākas locīšanas lapas, ko var pavairot. To lietošana paskaidrota tai pašā papildu nodaļā.

Principā nelietoju dažus "tautiskus" terminus, jo - piemēram ~ visi verbi nav "noriseņi", visi adjektīvi nav "kādeņi" -- apmēram tāpat kā visi numerāli nevarētu būt "cīkeņi", lai kā tie to gribētu! Sevišķi daudz iebildumu ir pret vecās gramatikas sintakses terminoloģiju, kas ir novecojusies, nepilnīga un neprecīzi lietota. Esmu tādēļ lietojis galvenokārt internacionālos apzīmējumus - un arī latviskos, kur tie tiešām parocīgi.

Tiem, kas šos materiālus lietos, novēlu (un puslīdz paredzu) labas sekmes! Lūdzu iesūtiet ALA's Izglītības birojam savus novērojumus, iebildumus un ierosinājumus. No tiem vadoties, varbūt nākotnē varēs kaut ko paredīgt, papildināt, utt. - jo, Pietuka Krustīņa (vai kāda cita) vārdiem izsakoties, "tā nākotne ir pagalam nezināma, un par to tajā var notikt nezin kas."

J. Lelis
1983. gada augustā

S A T U R S

V Ā R D U Š K I R A S

1.0 L I E T V Ā R D I jeb N O M E N I	. . . . .	1.	l p.
1.1 Lietvārdū dzimtes, galotnes patskāpi, skaitli	. . . . .	2.	"
1.2 Lietvārdū locījumi	. . . . .	6.	"
1.3 Lietvārdū locījumu galotņu darināšana	. . . . .	8.	"
1.4 Lietvārdū locīsana (tabulas)	. . . . .	12.	"
1.5 <u>Kā</u> -locījuma (genitīva) lietojumi	. . . . .	15.	"
2.0 Ī P A Š Ī B A S V Ā R D I jeb A D J E K T ī V I	. . . . .	17.	l p.
2.1 Kas adjektīvi ir un kā tos lieto	. . . . .	17.	"
2.2 Pārākās pakāpes formu darināšana	. . . . .	21.	"
2.3 Salīdzinājumu teikumi ar pamata un pārākās pakāpes formām	. . . . .	21.	"
2.4 Adjektīvu locīsana (pamata un pārākajā pakāpē)	. . . . .	23.	"
2.5 Noteiktie adjektīvi	. . . . .	25.	"
2.51 Noteikto adjektīvu darināšana	. . . . .	25.	"
2.52 Noteikto adjektīvu locīšana	. . . . .	26.	"
2.6 Nenoteikto un noteikto adjektīvu lietošana	. . . . .	27.	"
2.61 Nenoteikto adjektīvu lietošana	. . . . .	27.	"
2.62 Noteikto adjektīvu lietošana	. . . . .	28.	"
2.7 Vispārākā pakāpe	. . . . .	33.	"
3.0 V I E T N I E K V Ā R D I jeb P R O N O M E N I	. . . . .	35.	l p.
3.1 Vispārējs pārskats	. . . . .	35.	"
3.2 Vietniekvārdū funkcionalās grupas	. . . . .	36.	"
3.3 Vietniekvārdū locīšana	. . . . .	38.	"
3.4 Vietniekvārdū lietošana	. . . . .	41.	"
3.41 Vietniekvārdū <u>es</u> , <u>tu</u> , <u>mēs</u> , <u>jūs</u> lietošana	. . . . .	41.	"
3.42 <u>Vinš/vina</u> un <u>tas/tā</u> kā tresās personas vietniekvārdi	. . . . .	42.	"
3.43 Norādāmie vietniekvārdi	. . . . .	43.	"
3.44 Papildinājumi par vietniekvārda <u>tas</u> lietojumiem	. . . . .	44.	"
3.45 Vietniekvārda <u>viss/visa</u> lietosana	. . . . .	46.	"
3.46 Vietniekvārda <u>abi/abas</u> lietosana	. . . . .	51.	"
3.47 Vietniekvārdū <u>mans/manā</u> un <u>tavs/tava</u> lietosana	. . . . .	53.	"
4.0 S K A I T L A V Ā R D I, SKAITLENI jeb NUMERĀLI	. . . . .	55.	l p.
4.1 PAMATSKAITLENI	. . . . .	55.	"
4.11 Pamatskaitleņu darināšana	. . . . .	55.	"
4.12 Pamatskaitleņu locīšana	. . . . .	57.	"
4.2 KĀRTAS SKAITLENI	. . . . .	61.	"
4.21 Kārtas skaitleņu sadalījumi	. . . . .	61.	"
4.22 Kārtas skaitleņu locīšana	. . . . .	62.	"
4.23 Kārtas skaitleņu lietosana	. . . . .	63.	"
4.3 Kalendāra laiku frazes	. . . . .	65.	"
4.4 Pulksteņa laiku frazes	. . . . .	66.	"
5.0 P R I E V Ā R D I jeb P R E P O Z I C I J A S	. . . . .	69.	l p.
5.1 Prievārdū funkcijas un sadalījumi	. . . . .	69.	"
5.2 Alfabetisks prievārdū saraksts	. . . . .	71.	"

6.0 D A R B Ī B A S VĀRDI	jeb VERBI	79. 1p.
6.11 Verbu tipi		79. "
6.12 Verbu laiki		79. "
6.13 Verbu personas		80. "
6.14 Verbu pamatformas		80. "
6.2 VERBU LOCĪŠANA		81. "
I. konjugācijas verbu <u>būt</u> , <u>nebūt</u> , <u>iet</u> locīšana		82. "
I. konjugācijas verbu <u>rimt</u> , <u>tapt</u> , <u>dzīt</u> , <u>nest</u> , <u>laut</u> locīšana		83. "
I. konjugācijas verbu <u>celt</u> , <u>plēst</u> , <u>lauzt</u> , <u>plest</u> , <u>laist</u> locīšana		84. "
I. konjugācijas verbu <u>likt</u> , <u>sugt</u> , <u>kopt</u> , <u>kniebt</u> , <u>stumt</u> locīšana		85. "
II. konjugācijas verbu locīšana		86. "
III. konjugācijas verbu locīšana		87. "
6.3 Refleksīvās (atgriezeniskās) formas		88. "
6.4 Vajadzības (debitīva) forma un konstrukcija		90. "
6.5 Kondicionālās formas		92. "
6.6 Pasīvais divdabis <u>-is</u> , <u>-ta</u>		94. "
6.7 Aktīvais divdabis <u>-is</u> , <u>-usi</u>		97. "
6.8 Pasīvais divdabis <u>-ams</u> , <u>-ama</u>		101. "
6.9 Participlālo formu pārskata tabula		106. "

T E I K U M U MĀCĪBA . . . . . 107. 1p.

1.0 AKTĪVAIS TEIKUMS		108. 1p.
1.1 Aktīvais pamatteikums		108. "
1.2 Netiešais objekts		110. "
1.3 Vietniekvārdi lietvārdū vietās		111. "
1.4 Vārdū kārtība (secība) latviešu teikumos		113. "
1.43 Vārdū kārtības maiņa uzsvara/stila dēļ		114. "
1.5 Noliegums (negācija) aktīvajā teikumā		116. "
2.0 APRAKSTA FRAZES LIETVĀRDIEI		118. 1p.

P I E L I K U M I SKOLOTĀJIEM UN VECĀKIEM . . . . . 121. 1p.

I. Locīšanas lapu lietošanas skaidrojumi		122. 1p.
IIa. Pavadvārdi I. konjugācijas verbu sarakstam		126. "
II. Pirmās konjugācijas verbu saraksts		127. "
III. Paplašinātās konjugācijas		135. "
IV. Genitīva lietojumi		143. "
V. Uzruna jeb vokātīvs		146. 1p.

VĀRDU ŠĶIRAS

1.0 LIETVĀRDI jeb NOMENI

1.01 Lietvārdi ir LIETU, DZĪVNIEKU, vai PERSONU vārdi.

LIETAS ir:	galds	DZĪVNIEKI ir:	kaķis	PERSONAS ir:	māte/mamma
	gulta		pele		tēvs/tētis
	zīmulis		vāvere		brālis
	bumba		zoss		māsa
	akmens		tītars		zēns
	mēness		vilks		meitene
	zeme		lācis		bērns
	pilsēta		lapsa		vecāki
	koks		gailis		burvis
	gaiss		cālis		Jānis
	bedre.		aita		Dace
	utt.		utt.		utt.

Personām vēl ir savi ĪPAŠI (= special) vārdi.

Tādus lietvārdus arī sauc par ĪPAŠVĀRDIEM.

Tos iesāk rakstīt ar LIELO BURTU.

Meiteņu vārdi ir:	Dace/Dacīte	Zēnu vārdi ir:	Jānis/Jānītis
	Ilze/Ilzīte		Juris/Jurītis
	Anda/Andīna		Pēteris/Pēterītis
	utt.		utt.

Arī zemēm un pilsētām var būt savi īpaši vārdi.

Zemju vārdi ir: Latvija, Amerika, Meksika, utt.

Pilsētu vārdi ir: Rīga, Vašingtona, Nujorka, utt.

2. l.p.

1.1 DZIMTES, GALOTNES PATSKANI, SKAITLI

1.11 Lietvārdiem ir SIEVIEŠU DZIMTE (= *feminine gender*)

un VĪRIEŠU DZIMTE (= *masculine gender*).

Ievēro šos 2 vārdus:

dzimta, dzimtai 'family group, clan'

dzimte, dzimtei 'grammatical gender'

SIEVIEŠU dzimtē ir sieviešu personu vārdi: mamma māte

māsa meitene

skolotāja muļķe

Anda Dace

SIEVIEŠU dzimtē ir arī daudzi lietu un dzīvnieku vārdi.

Sieviešu dzimtes
LIETU vārdi ir: gulta mēbele
bumba zīle
ala aste
bārda drēbe
utt.

Sieviešu dzimtes
DZĪVNIEKU vārdi ir: lapsa vāvere
aita pele
cūka tītariene
vista pīle
utt.

VIRIEŠU dzimtē ir vīriešu personu vārdi: tēvs tētis
zēns brālis
skolotājs muļķis
Zigurds Zigīls

VĪRIEŠU dzimtē ir arī daudzi lietu un dzīvnieku vārdi.

Vīriešu dzimtes
LIETU vārdi ir: logs sainis
galds skapis
burts zīmulis
kreklis mētelis
vējš putenis
utt.

Vīriešu dzimtes
DZĪVNIEKU vārdi ir: vilks īlācis
tītaris gailis
dzīvnieks kaklis
putns cālis
vāverēns mazulis
utt.

3. lpp.

(L I E T V Ā R D U   D Z I M T E S)

1.111 KĀ VAR PATEIKT lietvārdu dzimti?

Tiem lietvārdiem, ko redzējām 2. lpp., dzimti var pateikt no GALOTNES.
SIEVIEŠU dzimtē ir lietvārdi, kam galotnē ir -a vai -e: māsa, māte, aita, pele,
bumba, ielle, utt.

VĪRIEŠU dzimtē ir lietvārdi, kam galotnē ir -s vai -is: tēvs, brālis, vilks, zaķis,
kokš, sapnis, utt.

Bet tāpat nevar pateikt, kurā dzimtē ir: zoss, pils, plīts, acs,
vai mēness, ūdens, ledus, medus.

Ari tiem visiem beigās ir -s.

Rōzā kartītēs tu raksti DIVAS lietvārdu formas:

KAS?	KAM?	KAS?	KAM?
māsa	māsa <u>i</u>	zēns	zēna <u>m</u>
māte	māte <u>i</u>	brālis	brāli <u>m</u>
zoss	zos <u>i</u> j	mēness	mēnes <u>i</u> m
pils	pili <u>j</u>	ūdens	ūden <u>i</u> m
plīts	plīti <u>j</u>	ledus	ledu <u>m</u>
acs	aci <u>j</u>	medus	medu <u>m</u>

Vārdi zoss/zosij, pils/pilijs, utt. ir SIEVIEŠU dzimtes lietvārdi.

Kam-locījuma formās (zosij, pilijs, utt.) tie izskatās ļoti līdzīgi
citiem sieviešu dzimtes lietvārdiem (mātei, māsai, utt.)

Vārdi mēness/mēnesim, ledus/ledum, utt. ir VĪRIEŠU dzimtes lietvārdi.

Kam-locījumā tie beidzas ar -m (mēnesim, ledum, utt.)

tāpat kā VISI CITI vīriešu dzimtes lietvārdi (zēnam, brālim, utt.)

Tagad mēs varam pateikt dzimti VISIEM lietvārdiem:

Tie lietvārdi, kuri kam-locījumā beidzas ar -i vai -j, ir SIEVIEŠU dzimtē.

Tie lietvārdi, kuri kam-locījumā beidzas ar -m, ir VĪRIEŠU dzimtē.

4. lp.

1.12 Katram lietvārdam ir kaut kāds GALOTNES PATSKANIS.

Mēs jau redzējām, ka lietvārdu galotnes nav gluži vienādas.

Ari tajā pašā dzimtē galotnes var būt savādākas.

SIEVIEŠU dzimtē galotnes ir:

VĪRIEŠU dzimtē galotnes ir:

KAS?	māja	zeme	pīts	KAS?	oks	skapis	ūdens	ledus
KAM?	mājai	zemēi	pītij	KAM?	okam	skapīm	ūdenīm	ledum
KUR?	mājā	zemē	pītīt	KUR?	okā	skaptī	ūdentī	ledū

Te var redzēt, ka:

Vārdam māja galotnes patskanis ir **a** - un tāpat citiem līdzīgiem: māsa, lapsa, Anda, utt.

Vārdam zeme galotnes patskanis ir **e** - un tāpat citiem: māte, pele, saule, pierē, utt.

Vārdam pīts galotnes patskanis ir **i** - un tāpat citiem: zoss, aks, uguns, utt.

Vārdam oks galotnes patskanis ir **a** - un tāpat citiem: tēvs, laiks, vēders, zelts, utt.

Vārdiem skapis un ūdens galotnes patskanis ir **i** - un tāpat citiem: akmens, mēness, kaklis, utt.

Vārdam ledus galotnes patskanis ir **u** - un tāpat citiem: medus, lietus, alus.

Var darināt visas lietvārdu formas (locījumus),

ja zina katru lietvārda galotnes patskani.

Tādēļ tu raksti katrā kartītē DIVAS tā paša lietvārda formas.

Kam-locījuma formā ir redzams galotnes patskanis **VISIEM** lietvārdiem.

PATSKANIS ir tāda skapa, kas "pati skan".

LĪDZSKANIS ir tāda skapa, kas tikai "skan līdz".

Vārdā kāpostī patskāpi ir ā, o, i.

Tie skan paši, un tos var viegli izrunāt vienus pašus.

Bet k, p, s, t ir līdzskāpi. Tos ir grūti izrunāt vienus pašus. Tie tikai skan patskāpiem līdz.

5. lp.

1.13 Lietvārdiem var būt VIENSKAITLIS un DAUDZSKAITLIS.

Kad saka: māja, plīts, koks, skapis, utt., tad visi zina, ka ir tikai VIENA māja vai plīts, tikai VIENS koks vai skapis.

Tāpat ja saka: mājai/majā, plītij/plītt, kokam/kokā, skapim/skapī - arī tagad šie visi vārdi ir VIENSKAITLĪ.

Šīs visas ir vienskaitļa formas.

Šīm visām formām ir vienskaitļa galotnes.

Bet lietvārdiem var būt arī DAUDZSKAITĻA formas.

KAS? VAIRĀKAS/DAUDZAS mājas, plītis; VAIRĀKI/DAUDZI kokī, skapji.

KAM? VAIRĀKĀM/DAUDZĀM mājam, plītīm; VAIRĀKIEM/DAUDZIEM kokiem, skapjiem.

Tagad šie lietvārdi ir DAUDZSKAITLĪ.

Visām lietvārdu formām te ir daudzskaitļa galotnes.

Daži lietvārdi var būt TIKAI VIENSKAITLĪ: nauda, medus, piens, cukurs, sāls, utt.

Daži lietvārdi var būt TIKAI DAUDZSKAITLĪ: svārkī, bikses, iesnas, dubī, durvis, utt.

1.131 Kā darina kas-loctīuma DAUDZSKAITĻA formas?

SIEVIESU DZIMTĒ, ja galotnes patskanis ir a vai e, tad pieliek -s:

mājas = mājs; alas = alas; zemes = zemes, peles = peles.

Ja galotnes patskanis ir i, tad pirms vienskaitļa -s ieliek -i-:

pils → pilis, plīts → plītis, zoss → zosis

VĪRIESU DZIMTĒ vienskaitļa galotnes vietā VISUR pieliek -i: koks → kokī, zēns → zēni, vilks → vilkī; ledus → ledī; akmens → akmenī, mēness → mēneši, suns → sunī, lācis → lāči, skapis → skapji, kakls → kakī.

IEVERO: Ja galotnes patskanis ir i, tad daudzskaitlī pirms galotnes ir MĪKSTINĀJUMS: akmenīm -- akmenī, mēnesīm -- mēnešī sunīm -- sunī, lācīm -- lāčī.

Kur NEVAR pamīkstināt, tur ieliek -j-: skapīm -- skapji.

Var domāt arī tā: DAUDZSKAITLĪ GALOTNES PATSKANIS ī KĻŪST PAR MĪKSTINĀJUMU VAI -j-.

6. lp.

1.2 Lietvārdiem ir LOCĪJUMI.

Tam pašam lietvārdam var būt VISĀDAS GALOTNES.

Kad pieliek citu galotni, iznāk cits LOCĪJUMS.

Galotņu maiņu sauc par LOCĪŠANU.

Latviešu valodā ir šie locījumi:

1. kas-locījums,
2. kam-locījums,
3. kur-locījums,
4. ko-locījums,
5. kā-locījums.

KAS-LOCĪJUMĀ ir lietvārds, kas teikumā kaut ko DARA,

vai TIEK APRAKSTĪTS (= *gets described*):

KAS ķer peli? KAKIS ķer peli.] KAS kaut ko dara.

KAS bēg alā? PELE bēg alā.

KAS ir ala? ALĀ ir peles māja.] KAS tiek aprakstīts.

KAS ir tumša? ALĀ ir tumša.

KAM-LOCĪJUMĀ ir lietvārds, KAM PAR LABU VAI SLIKTU

notiek teikuma darbība:

KAM māte dod kūku? MĀTE dod kūku MEITENEI.

KAM ir kūka? MĀTEI un MEITENEI ir kūka.

KAM patika kūka? MEITENEI patika kūka.

KAM vāveru tētis
deva pērienu? Vāveru tētis deva pērienu vāveru ZĒNAM.

KAM bija pēriens? Vāveru ZĒNAM bija pēriens.

KAM nepatika pēriens? Vāveru ZĒNAM nepatika pēriens.

KUR-LOCĪJUMĀ ir lietvārds, kas pasaka KUR NOTIEK teikuma darbība:

KUR pele dzīvo? Pele dzīvo ALĀ.

KUR ir karsti un PLĪTĪ ir karsti, bet ledus SKĀPĪ ir auksti.
KUR ir auksti?

(L i e t v ā r d u   l o c ī j u m i)

KO-LOCĪJUMĀ ir lietvārds KO SKAR (= *touches/handles*) teikuma darbība:

KO ķer kaķis?   Kaķis ķer PELI.

KO redz pele?   Pele redz KAKI.

KO māte dod meitenei? Māte dod meitenei KŪKU.

KO tētis dod zēnam? Vāveru tētis dod zēnam PĒRIENU.

KO mēs redzam?   Mēs redzam ALU, PLĪTI, SKAPI.

KĀ-LOCĪJUMĀ ir lietvārds, kas a.IZSAKA PIEDERĪBU (= *possession/ownership*), vai
b.APRAKSTA CITU lietvārdu.

a. izsaka PIEDERĪBU: jautājuma vārds ir KĀ? :

KĀ ir tā ala?   Tā ir PELES ala.

KĀ ir tās bikses?   Tās ir JĀNĪŠA bikses.

KĀ ir tā kleita?   Tā ir DACĪTES kleita.

KĀ kūka ir garšīga?   MAMMAS kūka ir garšīga.

KĀ palagi bija netīri?   SPOKU palagi bija netīri.

b. APRAKSTA citu lietvārdu; jautājuma vārds ir KĀDS?/KĀDA? (KĀDI?/KĀDAS?) :

KĀDA kūka ir garšīga?   ĀBOLU kūka ir garšīga.

KĀDAS bikses ir siltas?   VILNAS (=woolen) bikses ir siltas.

KĀDA ir Dacītei kleita?   Dacītei ir KATŪNA (=cotton) kleita.

KĀDS ir tas tētis?   Tas ir VĀVERU, ne CILVĒKU tētis.

KĀDI ir šie krēslī?   Šie ir KOKA krēslī.

8. lp.

1.3 LOCĪJUMU GALOTŅU DĀRINĀŠANA

1.31 Kā darina KUR-LOCĪJUMA galotnes?

SIEVIESU dzimtē.

Vienskaitlis:

Daudzskaitlis:

Nem kas-locījuma formas: KAS? māja, virtuve, plītis; mājas, virtuves, plītīs
Uzliec GARUMZĪMI uz GALOTNES patskapa: KUR? mājā, virtuvē, plītī; mājās, virtuvēs, plītīs

Ja vārdam ir tikai -s, tā vietā ieliec galotnes patskani -i: KAS? plītis, uguns
KUR? plītī, ugunt

VĪRIEŠU dzimtē, a. VIENSKAITLĪ:

Nem KAM-locījuma formas

KAM? kokām, skapīm, ūdenīm, ledūm
un tam nosvītro -m:

Uzliec GARUMZĪMI uz GALOTNES patskapa: KUR? kokā, skapī, ūdenī, ledū

b. DAUDZSKAITLĪ pieliec galotni -os VISIEM vārdiem:

KAS? kokī, skapījī, ūdeņī, ledī

KUR? kokos, skapjos, ūdeņos, ledos

Galotnes patskanis -i- daudzskaitlī klūst par -j- vai MĪKSTINĀJUMU.

(Galotņu darināšana)

1.32 Kā darina KO-LOCĪJUMA galotnes?VIENSKAITLĪ skatās uz GALOTNES PATSKANI:a. Ja galotnes patskanis (kam-locījumā) ir -i- vai -e-,tad ko-locījuma galotne ir -i.

KAM? nazīm akmenīm krūzel zivīj

KO es redzu? nazī akmenī krūzī zivī

b. Ja galotnes patskanis ir -a- vai -u-,

tad ko-locījuma galotne ir -u.

KAM? kūkai cepumām medum

KO es ēdu? kūku cepumu medu

DAUDZSKAITLĪ skatās uz DZIMTI:a. SIEVIEŠU DZIMTĒ patur (=keep) kas-locījuma galotnes :

KAS tur ir? krūzes zīvis kūkas

KO es redzu? krūzes zīvis kūkas

b. VĪRIEŠU DZIMTĒ visur pieliek -us:

KAS tur ir? nažī akmeņī cepumī (medī)

KO es redzu? nažus akmeņus cepumus (medus)

10. lp.

(Galotņu darināšana)

1.33 Kā darina KAM-LOCĪJUMA galotnes?

VIENSKAITLĪ kam-locījuma galotnes NEDARINA.

Tās IEMĀCĀS no galvas.

Ja tās nezina, tad nevar darināt citus locījumus.

Tādēļ tu raksti vienskaitļa kam-locījumu rōzā kartītēs.

DAUDZSKAITLĪ skatās uz DZIMTI.

SIEVIEŠU dzimtē: 1. Nem vienskaitļa kam-locījumu;
2. galotnes *-i/-j* vietā ieliek *-m*;
3. pagarina galotnes patskani (uz tā uzliek GARUMZĪMI).

Piemēri: 1. (vienskaitlis) KAM? mājai zemei plītij
2. (visur pieliek *-m*): [mājam zemem plītim]
3. DAUDZSKAITLIS KAM? mājam zemem plītim

VĪRIESĒSU dzimtē: 1. Nem vienskaitļa kam-locījumu;

2. galotnes PATSKANA vietā ieliek *-ie-*.

Piemēri: 1. (vienskaitlis) KAM? kokam skapim mēnesim ledum
2. DAUDZSKAITLIS KAM? kokiem skapjiem mēnešiem lediem
(Ja galotnes patskanis ir -i-, tad daudzskaitlī tas kļūst par mīkstinājumu vai -j-.)

1.34 Kā darina KĀ-LOCĪJUMA galotnes?

1.341 VIENSKAITLĀ galotņu darināšana.

SIEVIEŠU dzimtē:

A. Ja galotnes patskanis ir -a- vai -e-, tad:

1. nēm KAS-locījuma formas: māja bite

2. pieliek klāt -s: mājas bites

3. iznāk KĀ-locījuma formas: mājas bites

B. Ja galotnes patskanis ir -i-, tad ATKĀRTO
KAS-locījuma formu arī KĀ-locījumā:

KAS? plīts, zīvs
KĀ? plīts, zīvs

VĪRIEŠU dzimtē:

A. Ja pamatformas beidzas ar -s, -am vai -is, -im,
tad -s vietā pieliek -a:
(Galotnes patskanis -i- kļūst par mīkstinājumu vai -j)

Pamatformas:	kok ^s , kokam;	mēnes ^{is} , mēnesim;	skapis, skapim
KĀ-locījuma formas:	koka	mēnesia = mēneša	skapija = skapja

B. VISUR CITUR atkārto KAS-locījuma formas:

Pamatformas:	<u>mēness</u> , mēnesim;	<u>ledus</u> , ledum
KĀ-locījuma formas:	<u>mēness</u>	<u>ledus</u>

1.342 DAUDZSKAITLĪ abās dzimtēs
KĀ-locījuma galotne ir -u.

Ja galotnes patskanis ir -e- vai -i-,
tad pirms -u ir mīkstinājums vai -j.

SIEVIEŠU dzimtes

piemēri:

KAS?	mājas	bites	upes	plītis	zīvis
KĀ?	māju	biteu = bišu	upeu = upju	plītiu = plīšu	zīvu = zīvju

VĪRIEŠU dzimtes

piemēri:

KAS?	kokī	mēnešī	skapī	ledī
KĀ?	koku	mēnešu	skapju	ledu

1.4 LIETVĀRDU LOCĪŠANA

Lietvārdiem MAINĀS GALOTNES.

Dažādos locījumos ir dažādas galotnes.

Katrā dzimtē un skaitlī ir citas galotnes.

Šo galotņu maiņu sauc par LOCĪŠANU.

1.41 VĪRIEŠU DZIMTES LIETVĀRDU LOCĪŠANAS PARAUGI

		Galotnes patskanis ir -a-: Galotnes patskanis ir -i-: Galotnes patskanis ir -u-:
vA-1.	kok ~~s~~ , kokam	vI-1. mēness, mēnesūm
		vI-2. mēnesīs, mēnesūm
		vI-3. burvis, burvīm
vA-2.	mež ~~s~~ , mežam	vI-4. kaķīs, kaķīm
		vI-5. airīs, airīm

	vA-1.	vA-2.	V I E N S K A I T L I S					
			vI-1.	vI-2.	vI-3.	vI-4.	vI-5.	vU
KAS?	kok ~~s~~	mež ~~s~~	mēness	mēnesīs	burvis	kaķīs	airīs	ledus
KĀ?	koka	meža	mēness <u>s</u>	mēneša	burvja	kača	aīča	ledus <u>s</u>
KAM?	kokam	mežam	mēnesūm	mēnesūm	burvīm	kaķīm	airīm	ledum
KO?	oku	mežu	mēnesi	mēnesi	burvi	kaķi	airi	ledu
KUR?	kokā	mežā	mēnesī	mēnesī	(burvī)	(kaķī)	airī	ledū
			D A U D Z S K A I T L I S					
KAS?	kokī	mežī	mēneši	mēneši	burvji	kaķi	aīči	ledi
KĀ?	oku	mežu	mēnešu	mēnešu	burvju	kaču	aīču	ledu
KAM?	kokiem	mežiem	mēnešiem	mēnešiem	burvjiem	kaķiem	aīčiem	lediem
KO?	okus	mežus	mēnešus	mēnešus	burvjas	kačus	aīčus	ledus
KUR?	kokos	mežos	mēnešos	mēnešos	(burvjos)	(kačos)	aīčos	ledos

MĪKSTINĀJUMI: Vīriešu dzimtes lietvārdiem ar galotnes patskani -i- rodas mīkstinājumi visos daudzskaitļa locījumos (vI-1. & vI-2. grupās) un arī vienskaitlī pirms -a (vI-2 grupa).

Kad ir vajadzīgs mīkstinājums, tad:

ari -s- kļūst par -š-, piemēram: mēnesis / mēneša, mēneši, utt.
ari -t- " " -ž-, " latvietis / latvieša, latvieši, utt.

ari -z- " " -ž-, " nazis / naža, naži, utt.
ari -d- " " -ž-, " briedis / brieža, brieži, utt.

vA-2. grupā
vienskaitļa galotnes -s
vietā ir jāraksta -š
pēc -l-, -g- un -j-:
ceļš
kocīnš. (ē pēc -ž-:
vējš važš)

-c- " " -č-, " lācis / lāča, lāči, utt.

-dz- " " -dž-, " dadzis / dadža, dadži, utt.

-l- " " -ļ-, " brālis / brāļa, brāļi, utt.
(-r- " " -ř-, " airīs / aīča, aīči, utt.)

-n- " " -ņ-, " zilonis / zilona, ziloni, utt.

(Lietvārdū locīšana)

1.42 SIEVIEŠU DZIMTES LIETVĀRDU LOCĪŠANAS PARAUGI

Galotnes patskanis ir -a-:	Galotnes patskanis ir -e-:	Galotnes patskanis ir -i-:
sA māja, mājai	sE-1. bite, bitei	sI-1. nakts, naktīj
	sE-2. mute, mutei	sI-2. vēsts, vēstīj
	sE-3. upe, upei	sI-3. zivs, zivīj
	sE-4. puķe, puķei	sI-4. acs, acīj
	sE-5. pierē, pierei	

V I E N S K A I T L I S

	sA	sE-1.	sE-2.	sE-3.	sE-4.	sE-5.	sI-1.	sI-2.	sI-3.	sI-4.
KAS?	māja	bite	mute	upe	puķe	pierē	nakts	vēsts	zivs	acs
KĀ?	mājas	bites	mutes	upes	puķes	pieres	nakts	vēsts	zivs	acs
KAM?	mājai	bitei	mutei	upei	puķei	pierei	naktīj	vēstīj	zivīj	acīj
KO?	māju	biti	muti	upi	puķi	pieri	nakti	vēsti	zivi	aci
KUR?	mājā	(bitē)	mutē	upē	puķē	pierē	naktē	vēstē	(zivē)	acē

D A U D Z S K A I T L I S

KAS?	mājas	bites	mutes	upes	puķes	pieres	naktīs	vēstīs	zivīs	acīs
KĀ?	māju	bišu	----	upju	puķu	pieru	nakšu	----	zivju	acu
KAM?	mājam	bitēm	mutēm	upēm	puķēm	pierēm	naktūm	vēstūm	zivūm	acūm
KO?	mājas	bites	mutes	upes	puķes	pieres	naktīs	vēstīs	zivīs	acīs
KUR?	mājās	(bitēs)	mutēs	upēs	puķēs	pierēs	naktēs	vēstēs	(zivēs)	acēs

MĪKSTINĀJUMI

Sieviešu dzimtes lietvārdiem ar galotnes patskani -e- un -i- rodas mīkstinājumi DAUDZSKAITĀ KĀ-locījumā pirms galotnes -u (sk. sE-1. & sI-1. grupas). Kad ir vajadzīgs mīkstinājums, tad:

ari -s-	kļūst par -š-, piemēram, puše - pušu; tāss - tāšu
ari -t-	" " -š-, " bite - bišu; nakts - nakšu
ari -d-	" " -ž-, " bize - bižu; birzs - biržu bilde - bilžu; sirds - siržu
-c-	" -č-, " svece - sveču
-dz-	" -dž-, " kaudze - kaudžu
-l-	" -ļ-, " pele - pelļu; pils - pilļu
-n-	" -ņ-, " sene - sēpu; krāsns - krāšnu
(-r-	" -ŗ-, " pierē - pieru)

1.43 Lietvārdu grupu SKAIDROJUMI

VĪRIEŠU dzimtes paraugi:

- vA-1. Parastais locīšanas veids, ja galotnes patskanis ir -a-.
- vA-2. Pirms galotnes ir MĪKSTINĀJUMS.
Ja mīkstinātā skāpa ir -ļ- vai -ņ-, tad galotnes -s vietā jāraksta -š, piem., ceļš, kocīnš.
Arī pēc -j- jāraksta -š, piem., vējš.
- VI-1. Vienskaitļa KAS-locījumā NAV galotnes patskaņa -i-; vienskaitļa KĀ-locījums ir TĀDS PATS kā KAS-locījums.
Visi pārējie locījumi ir tādi paši kā VI-2. grupā.
- VI-2. Galotnes patskanis -i- kļūst par MĪKSTINĀJUMU vienskaitlī pirms galotnes -a un daudzskaitlī VISOS locījumos.
- VI-3. Starp LŪPU skāņu -p-, -b-, -m- vai -v- un starp vienskaitļa galotni -a un VISOS daudzskaitļa locījumos galotnes patskanis -i- kļūst par -j-.
- VI-4. Pirms visām galotnēm JAU IR mīkstinājums, tādēļ nekas NEmainās ne daudzskaitlī, ne pirms vienskaitļa galotnes -a.
- VI-5. JA -r- MĪKSTINA, to dara tāpat un turpat kā s/s izmaiņas VI-2 paraugā.
JA -r- NEMĪKSTINA, pirms galotnēm nekas nekur nemainās.
- vU Vispārējais locīšanas veids vārdiem ar galotnes patskani -u-.

SIEVIEŠU dzimtes paraugi:

- sA Vispārējais locīšanas veids, ja galotnes patskanis ir -a-. Te ietilpst arī vārdi ar MĪKSTINĀJUMU pirms galotnes, piem., muša, mušai.
- sE-1. Galotnes patskanis -e- kļūst par MĪKSTINĀJUMU pirms galotnes -u.
- sE-2. Lai izvairītos no neveikla vai divdomīga mīkstinājuma, daudzskaitļa KĀ-locījumu nemaz NEDARINA.
- sE-3. Starp LŪPU skāņu -p-, -b-, -m- vai -v- un galotni -u, galotnes patskanis -e- kļūst par -j-.
- sE-4. Pirms galotnēm JAU IR mīkstinājums visos locījumos, tāpēc nekas NEVAR vairs mainīties arī pirms -u.
- sE-5. JA -r- MĪKSTINA, ŠI grupa dabū -y- pirms galotnes -u.
JA -r- NEMĪKSTINA, pirms galotnēm te nekas nemainās.
- sI-1. Galotnes patskanis -i- kļūst par MĪKSTINĀJUMU pirms galotnes -u.
- sI-2. Lai izvairītos no neveikla vai divdomīga mīkstinājuma, daudzskaitļa KĀ-locījumu nemaz NEDARINA.
- sI-3. Starp LŪPU skāņu -p-, -b-, -m- vai -v- un galotni -u, galotnes patskanis -i- kļūst par -j-.
- sI-4. Daudzskaitlī pirms galotnes -u NAV mīkstinājuma. Te pieder: (uz)acs -(uz)acu; auss - ausu; debess- debesu; dzelzs - dzelzu; uts - utu; valsts - valstu; zoss - zosu; ass - asu.

Vispārīgi novērojumi:

- Ja lietvārdam JAU IR mīkstinājums pirms vienskaitļa KAS-locījuma galotnes, tad šis mīkstinājums PALIEK VISOS pārējos locījumos. (Sk. vA-2., VI-4. un sE-4. grupas.)
- No DZĪVU būtņu vārdiem KUR-locījumus parasti NEDARINA. (Sk. VI-3. & -4., sE-1. un sI-3. paraugus.)

15. lp.

1.5 KĀ-locījuma formu LIETOŠANA

1.501 KĀ-locījuma FRAZES

Lietvārds KĀ-locījumā var stāvēt kopā ar otru lietvārdu.

Abi lietvārdi tad veido KĀ-locījuma frazi:

vistaš	snīpis	zēna	cepure
gaija	sekste	koka	lapas
altu	vilna	ādas	cepure
meitenes	kleita	vilnas	kleita

Šādās frazēs PIRMAIS lietvārds VIENMĒR ir KĀ-locījumā.

Bet frazes OTRAIS lietvārds var būt DAŽĀDOS locījumos:

1. lietvārds   2. lietvārds
 (TIKAI   (DAŽĀDOS
 KĀ-locījumā):   locījumos):

Meitenei	ir	vilnas	kleita	mugurā.
Meitene	velk	vilnas	kleitu	mugurā.
		Vilnas	kleitai	ir baltas
		Vilnas	kleitā	ir traipi. pogas.

KĀ-locījuma frazes var dalīt divās GRUPĀS:
 ir PIEDERUMA frazes un APRAKSTA frazes.

1.51 PIEDERUMA frazes pasaka, kam kas pieder.

Te KĀ-locījums arī atbild jautājumam: KĀ?

Piederuma frazēs KĀ-locījumā parasti ir PERSONU

(un arī dzīvnieku) vārdi:

Daces/meitenes	kleita	(KĀ ir tā kleita?)
Jāņa /zēna	cepure	(KĀ ir tā cepure?)
Tinča/kaķa	nagi	(KĀ ir tie nagi?)
lapsas	aste	(KĀ ir tā aste?)

1.52 APRAKSTA fraze pastāsta/apraksta, KĀDS kas ir.

Te KĀ-locījumā parasti ir LIETU nosaukumi

(un arī dzīvnieku vārdi):

koka	lapas	(KĀDAS ir tās lapas?)
papītra	lapas	(KĀDAS ir tās lapas?)
vilnas	kleita	(KĀDA ir tā kleita?)
ādas	cepure	(KĀDA ir tā cepure?)
aitas	gaļa	(KĀDA ir tā gaļa?)
zeltā	gredzens	(KĀDS ir tas gredzens?)

Dažreiz TĀ PATI fraze var būt gan PIEDERUMA,
 gan APRAKSTA fraze:

aitas	vilna	(KĀ vilna? / KĀDA vilna?)
bebra	kažoks	(KĀ kažoks? / KĀDS kažoks?)
cīlīvēku	mājas	(KĀ mājas? / KĀDAS mājas?)
zvēru	alas	(KĀ alas? / KĀDAS ala?)

17. lp.

2.0 ADJEKTĪVI jeb ĪPAŠĪBAS VĀRDI

2.1 KAS ADJEKTĪVI IR UN KĀ TOS LIETO.

2.11 Adjektīvs izsaka lietvārda ĪPAŠĪBU (= *quality, characteristic*).

Adjektīvs pasaka, KĀDS ir lietvārds.

Ja saka: māja,

tad tu vēl nezini, KĀDA ir tā māja.

Ja saka klāt: BALTA māja,

tad tu vairs nedomā par mājām, kas ir pelēkas, dzeltenas, vai kādas citas.

Ja vēl saka klāt: VECA, BALTA māja,

tad tu vairs nedomā par JAUNĀM, baltām mājām.

Un ja vēl saka klāt: LIELA, VECA, BALTA māja,

tad tu vairs nedomā arī par vecām, baltām mājām,

kas ir MAZAS.

Vārdi LIELA, VECA, BALTA ir ADJEKTĪVI.

Tos liek klāt PIE LIETVĀRDIEM.

Tie pasaka, KĀDI ir lietvārdi.

Tie paskaidro, PAR KĀDU lietvārdu mēs runājam.

2.12 Adjektīvi var būt SIEVIEŠU un VĪRIEŠU DZIMTĒ.

SIEVIESU
DZIMTE:

BALTA māja

VĪRIEŠU
DZIMTE:

ZAIŠ koks

VECA, BALTA māja

VECS, ZAIŠ koks

LIELA, VECA, BALTA māja

LIELS, VECS, ZAIŠ koks

Adjektīviem ir vīriešu un sieviešu dzimtes GALOTNES.

18. lp.

(A D J E K T I V I)

2.13 Adjektīvi var būt VISĀDOS LOCĪJUMOS.

KAS tā ir? liela māja

KAS tas ir? liels koks

KAM ir logi? lielai mājai

KAM ir zari? lielam kokam

KUR dzīvo cilvēki? lielā mājā

KUR dzīvo putni? lielā kokā

Adjektīviem ir TIE PĀSI locījumi, kas ir lietvārdiem.

2.14 Adjektīvi var būt arī DAUDZSKAITLĪ.

KAS tās ir? lielas mājas

KAS tur stāv? lieli kokai

KAM ir logi? lielām mājām

KAM patīk saule? lieliem kokiem

KUR ir daudzas istabas? lielās mājās

KUR ir putnu lizdas? lielos kokos

2.15 Tagad var redzēt, ka adjektīvi SASKAN (=agree)
ar lietvārdiem DZIMTĒ, SKAITLĪ un LOCĪJUMĀ.

Ja saka: lielai māja, lielos kokos, utt.,

tad var redzēt, ka adjektīviem ir TĀS PASĀS DZIMTES, kas ir lietvārdiem;
adjektīviem ir TIE PĀSI SKAITLĪ, kas ir lietvārdiem;
adjektīviem ir TIE PĀSI LOCĪJUMI, kas ir lietvārdiem.

(A D J E K T I V I)

2.16 Adjektīvi SASKAN ar lietvārdiem arī tad,
ja tos SAVIENO (=join together) verbi
ir, bija, būs; nav, nebija, nebūs;
kļūst, kļuva, kļūs (nekļūst, nekļuva, nekļūs):

Māja ir balta. Mājas nebija zaļas.

Koks kļūst zaļš. Kokī nekļūs baltī.

2.17 VISIEM adjektīviem ir VIENĀDAS (=identical) GALOTNES.

Bet visiem lietvārdiem NAV vienādas galotnes.

Kā tu jau zini, visi lietvārdi NAV tādi paši kā māja, mājai vai koks, kokam.

SIEVIEŠU dzimtē ir arī tādi lietvārdi kā aste, astei
un zoss, zosīj.

VĪRIEŠU dzimtē ir arī tādi lietvārdi kā gailis, gailīm; akmens, akmenīm
un ledus, ledum.

Arī pie visiem šiem lietvārdiem var likt adjektīvus.

BET adjektīvu galotnes NEMAINĀS.

Tās vienmēr paliek TĀDAS PAŠAS.

KAS? vecā māja, vecas mājas; gara aste, garas astes; liela pils, lielas pilis.

liels koks, lieli kokī; jauns gailis, jaunī gaiji; ciets akmens, cietī akmeņi;
auksīs ledus, auksī ledī.

KAM? vecai mājai, vecām mājam; garai astei, garām astēm; lielai pilīj, lielām pilīm.

lielam kokam, lieliem kokiem; jaunam gailīm, jauniem gaijiem;
cietam akmenīm, cietiem akmeņiem; auksam ledum, auksīem ledīem.

Pie VISIEM lietvārdiem adjektīvu galotnes paliek
tādas pašas kā lietvārdu māja un koks galotnes.

VISUS adjektīvus loka tāpat kā lietvārdus māja un koks.

VISIEM adjektīviem GALOTNES PATSKANIS ir a.

2.18 Adjektīviem ir PAMATFORMAS.
Tās tu raksti DZELTENAJĀS kartītēs.

Adjektīvu pamatformas ir VIENSKAITĀ KAS-LOCĪJUMI ABĀS DZIMTĒS.
Piemēram, ja dzeltenajā kartītē ir ierakstītas pamatformas liels, liela,
tas nozīmē, ka :

PIRMO pamatformu tu vari lietot
ar katu **VĪRIEŠU** dzimtes lietvārdu: liels koks, liels tācis, liels lietus.

OTRO pamatformu tu vari lietot
ar katu **SIEVIEŠU** dzimtes lietvārdu: liela māja, liela muļķe, liela pils.

2.19 Adjektīviem ir trīs SALĪDZINĀMĀS PAKĀPES.
(grades of comparison)

Pirmā ir PAMATA PAKĀPE jeb PAMATPAKĀPE.
(basic or POSITIVE grade)

Tajā adjektīvus lieto visbiežāk.

Ja saka: liels koks, liela māja,
tad lieto adjektīva pamatpakāpi.

Otra ir PĀRĀKĀ pakāpe (superior or COMPARATIVE grade).

Tā pasaka PĀRĀKUMU (superiority).

Ja saka: lielāks koks, lielāka māja,
tad lieto adjektīva pārāko pakāpi.

Trešā ir VISPĀRĀKĀ pakāpe (the highest or SUPERLATATIVE grade).

Tā pasaka VISLIELĀKO pārākumu.

Ja saka: vislielākais koks, vislielākā māja,
tad lieto vispārāko pakāpi.

Priedēkli vis- var IZLAIST, jo -āk- + NOTEIKTĀS galotnes
jau pasaka vislielāko pārākumu. Tādēļ lielākais = vislielākais un
lielākā = vislielākā.

2.191 Visas trīs pakāpes var iedomāties
kā SALĪDZINĀJUMUS (comparisons).

Ja lieto adjektīvus PAMATA pakāpē,

piem., liels koks, grūts darbs, netīrs trauks,
vai liela māja, garšīga kūka, veca pils,
tad var iedomāties, ka:

Ir vēl CITI koki, darbi, vai trauki,
kas ir TIKPAT lieli, grūti, vai netīri.

Ir vēl CITAS mājas, kūkas, vai pilis,
kas ir TIKPAT lielas, garšīgas, vai vecas.

Ja lieto adjektīvus PĀRĀKAJĀ pakāpē,

piem., lielāks koks, grūtāks darbs, netīrāks trauks,
vai lielāka māja, garšīgākā kūka, vecāka pils,
tad var iedomāties, ka:

Kādi citi koki, darbi, vai trauki NAV tik lieli, grūti vai netīri.
Kādas citas mājas, kūkas, vai pilis NAV tik lielas, garšīgas, vai vecas.

Ja lieto adjektīvus VISPĀRĀKAJĀ pakāpē.

piem., (vis)lielākais koks, (vis)grūtākais darbs, (vis)netīrākais trauks,
vai (vis)lielākā māja, (vis)garšīgākā kūka, (vis)vecākā pils,
tad mēs zinām, ka:

NEVIENS cits koks, darbs, vai trauks VAIRS NAV lielāks, grūtāks, netīrāks.
NEVIENA cita māja, kūka, vai pils VAIRS NAV lielāka, garšīgāka vai vecāka.

2.2 PĀRĀKĀS PAKĀPES FORMU DARINĀŠANA

Ja darina PĀRĀKĀS pakāpes formas, tad:

1. Nēm PAMATPAKĀPES adjektīvu
vienalga kurā dzimtē, skaitlī, vai locījumā;
2. pirms galotnes ieliek -āk-.

PIEMĒRI:	Nēm PAMATPAKĀPES adjektīvu:	Pirms galotnes ieliek -āk-:	Iznāk PĀRĀKĀS adjektīvs:
			$\overset{\text{āk}}{\cancel{s}}$
	<u>liels</u> koks	<u>liel</u> $\leftarrow \cancel{s}$	<u>lielāks</u> koks
	<u>liela</u> māja	<u>liel</u> $\leftarrow \cancel{a}$	<u>lielāka</u> māja
	<u>raibiem</u> putniem	<u>raib</u> $\leftarrow \cancel{iem}$	<u>raibākiem</u> putniem
	<u>glītas</u> kleitas	<u>glīt</u> $\leftarrow \cancel{as}$	<u>glītākas</u> kleitas
	<u>zaļš</u> auglis	<u>zaļ</u> $\leftarrow \cancel{s}$	<u>zaļāks</u> auglis

Ievēro, ka pēc -āk- galotne -š KĻŪST PAR -s!

2.3 SALĪDZINĀJUMU TEIKUMI, kuros lieto PAMATA un PĀRĀKĀS pakāpes formas.

2.31 Salīdzinājumu teikumi ar PAMATA pakāpes adjektīviem.

Kad salīdzina VIENĀDAS īpašības,
tad lieto PAMATA pakāpes adjektīvus.

Salīdzinājumus varētu taisīt TRIJOS teikumos:

Lapsa ir ātra. Zaķis ir ātrs. Abi ir vienādi ātri.
Kūka ir garšīga. Cepumi ir garšīgi. Visi ir vienādi garšīgi.

Tagad tos pašus salīdzinājumus var pateikt VIENĀ teikumā.
To dara tā:

1. Nēm vienu teikumu (pirmo vai otro, bet NE trešo);
tajā ieliec pēc verba SALĪDZINĀJUMA vārdīgu tik vai tikpat.
Iznāk NEPABEIGTI teikumi:

Lapsa ir tik ātra... Zaķis ir tik ātrs... Kūka ir tikpat garšīga...
Cepumi ir tikpat garšīgi...

2. No otra teikuma TAJĀ PĀŠĀ salīdzinājumā
papēm PIRMO vārdu;
tam priekšā pieliec SALĪDZINĀJUMA vārdīgu kā.
Iznāk frazes:

kā zaķis	kā lapsa	kā cepumi	kā kūka
----------	----------	-----------	---------

3. Saliec kopā abas daļas.
Iznāk SALĪDZINĀJUMU teikumi:

Lapsa ir tik ātra kā zaķis.

Zaķis ir tik ātrs kā lapsa.
Kūka ir tikpat garšīga kā cepumi.

Cepumi ir tikpat garšīgi kā kūka.

Ievēro, ka tagad adjektīvs SASKAN ar lietvārdu
tikai teikuma FIRMAJĀ DAĻĀ (pirms vārdīpa kā).

Teikuma BEIGĀS lietvārds var būt vienalga kurā skaitlī vai dzimtē.

22. lp.

2.32 Salīdzinājumu teikumi ar PĀRĀKĀS pakāpes adjektīviem.

Kad salīdzina NEVIENĀDAS īpašības,
tad lieto PĀRĀKĀS pakāpes adjektīvus.

Ņemsim atkal divus teikumus:

Suns ir ātrs.

Tas nozīmē, ka:

Lapsa nav tik pat ātra (kā suds).

Suns ir ātrāks.

Lapsa ir lēnāka.

Ja gribi abus salīdzināt VIENĀ teikumā, tad:

1. Raksti vienu teikumu VISU:

Suns ir ātrāks

Lapsa ir lēnāka

2. No otra teikuma paņem PIRMO VĀRDU;
tam pieliec SALĪDZINĀJUMA vārdīgu nekā:

nekā lapsa

nekā suds

3. Saliec kopā abas daļas.

Iznāk SALĪDZINĀJUMU teikumi:

Suns ir ātrāks nekā lapsa.

Lapsa ir lēnāka nekā suds.

Ievēro, ka arī te adjektīvs SASKAN ar lietvārdu
tikai teikuma PIRMAJĀ DALĀ (pirms vārdīga nekā).

2.33 Pārākās pakāpes salīdzinājumi
ar NEGĀTĪVU verbu.

Ņemsim vēl divus teikumus:

Cepumi ir tikpat garšīgi kā kūka.

Kūka ir tikpat garšīga kā cepumi.

Tas nozīmē, ka:

Cepumi NAV garšīgāki.

Kūka NAV garšīgāka.

Ja gribi abus tā salīdzināt VIENĀ teikumā, tad:

1. Raksti vienu teikumu VISU:

Cepumi nav garšīgāki

Kūka nav garšīgāka

2. No otra teikuma paņem PIRMO VĀRDU;
tam pieliec SALĪDZINĀJUMA vārdīgu kā:

(Te var iedomāties, ka verbs "atņem" salīdzinājuma
vārdīpam negatīvu.)

kā kūka

kā cepumi

3. Saliec kopā abas daļas.

Iznāk SALĪDZINĀJUMU teikumi:

Cepumi nav garšīgāki kā kūka.

Kūka nav garšīgāka kā cepumi.

Šo visu teikumu BEIGĀS
vārdīgu kā/nekā vietā var likt par. Ja to dara,
tad PĒDEJAIS LIETVĀRDS ir jāliek ko-locījumā (vienskaitli),
vai kam-locījumā (daudzskaitli):

Suns ir ātrāks par lapsu.

Lapsa ir lēnāka par suni.

Cepumi nav garšīgāki par kūku.

Kūka nav garšīgāka par cepumiem.

2.4 ADJEKTĪVU LOCĪŠANA

2.41 PAMATA un PĀRĀKĀS pakāpes adjektīvu locīšana.

la. Visus PAMATA pakāpes adjektīvus ar NENOTEIKTAJĀM* galotnēm loka tāpat kā vA un sA grupu LIETVĀRDUS.

Tas nozīmē, ka VISIEM adjektīviem ir TĀDAS PAŠAS galotnes kā lietvārdiem ar galotnes patskani -a-.

	VIENSKAITLIS					
	VĪRIEŠU	DZIMTE	SIEVIEŠU	DZIMTE		

KAS?	liels	kokš	slapjš	cejs	liela	māja	tukša	muca
KA?	liela	koka	slapja	ceja	lielas	mājas	tukšas	mucas
KAM?	lielam	kokam	slapjam	cejam	lielai	mājai	tukšai	mucai
KO?	lielu	koku	slapju	ceju	lielu	māju	tukšu	mudu
KUR?	lielā	kokā	slapjā	cejā	lielā	mājā	tukšā	mucā

DAUDZSKAITLIS

KAS?	lieli	koki	slapji	ceji	lielas	mājas	tukšas	mucas
KA?	lielu	koku	slapju	ceju	lielu	māju	tukšu	mudu
KAM?	lieliem	kokiem	slapjiem	cejiem	lielām	mājām	tukšām	mucām
KO?	lielus	kokus	slapjus	cejus	lielas	mājas	tukšas	mucas
KUR?	lielos	kokos	slapjos	cejos	lielās	mājās	tukšās	mucās

2.411 Adjektīvus var locīt arī ar VISU CITU grupu lietvārdiem.

Katrai lietvārdū grupai ir SAVĀDĀKAS galotnes, bet adjektīvu galotnes ar VISIEM lietvārdiem paliek TĀDAS PASĀS:

	VIENSKAITLIS					
	VĪRIEŠU	DZIMTE	SIEVIEŠU	DZIMTE		

KAS?	liels	sainis	auksts	ledus	tukša	glāze	veca	pils
KA?	liela	saiņa	auksta	ledus	tukšas	glāzes	vecas	pils
KAM?	lielam	sainim	aukstam	ledum	tukšai	glāzei	vecai	pilijs
KO?	lielu	saini	aukstu	ledu	tukšu	glāzi	vecu	pili
KUR?	lielā	sainī	aukstā	ledū	tukšā	glāzē	vecā	pili

DAUDZSKAITLIS

KAS?	lieli	saiņi	auksti	ledi	tukšas	glāzes	vecas	pilijs
KA?	lielu	saiņu	aukstu	ledu	tukšu	glāžu	vecu	piju
KAM?	lieliem	saiņiem	aukstiem	lediem	tukšām	glāzēm	vecām	piliem
KO?	lielus	saiņus	aukstus	ledus	tukšas	glāzes	vecas	pilijs
KUR?	lielos	saiņos	aukstos	ledos	tukšās	glāzēs	vecās	pilijs

*Nenoteiktās galotnes ir PARASTĀS adjektīvu galotnes.
Visas adjektīvu galotnes, ko redz šajā lapā,
ir nenoteiktās galotnes.

24. Isp.

(Adjektīvu locīšana)

2.42 PĀRĀKĀS pakāpes adjektīvus loka tāpat kā pamata pakāpes adjektīvus.

Pārākās pakāpes adjektīviem pirms galotnēm ir ielikts -āk-.

V I E N S K A I T L I S

VĪRIEŠU DZIMTE

KAS?	lielāks	koks
KĀ?	lielāka	koka
KAM?	lielākam	kokam
KO?	lielāku	koku
KUR?	lielākā	kokā

SIEVIEŠU DZIMTE

	lielāka	māja
	lielākas	mājas
	lielākai	mājai
	lielāku	māju
	lielākā	mājā

D A U D Z S K A I T L I S

KAS?	lielāki	koki
KĀ?	lielāku	koku
KAM?	lielākiem	kokiem
KO?	lielākus	kokus
KUR?	lielākos	kokos

	lielākas	mājas
	lielāku	māju
	lielākām	mājām
	lielākas	mājas
	lielākās	mājas

2.43 DIVDABJUS var locīt tāpat kā pamata pakāpes adjektīvus.

celma
AKTĪVAJAM pagātnes divdabim
vienskaitla **KAS**-locījumi ir NEREGULĀRT.
Visiem CITIEM locījumiem
pirms galotnēm ir ielikts **-uš-**.

celma
PASĪVAJAM nākotnes divdabim
VISOS locījumos
pirms galotnēm ir ielikts **-t-**.

AKTĪVAIS DIVDABIS

V I E N S K A I T L I S

	VĪRIEŠU dzimte:	SIEVIEŠU dzimte:	VĪRIEŠU dzimte:	SIEVIEŠU dzimte:
KAS?	saplīsis	kreklis	saplīsusī	jaka
KĀ?	saplīsuša	krekla	saplīsušas	jakas
KAM?	saplīsušam	kreklam	saplīsušai	jakai
KO?	saplīsušu	kreklu	saplīsušu	jaku
KUR?	saplīsušā	kreklā	saplīsušā	jakā

PASĪVAIS DIVDABIS

V I E N S K A I T L I S

	VĪRIEŠU dzimte:	SIEVIEŠU dzimte:	VĪRIEŠU dzimte:	SIEVIEŠU dzimte:
KAS?	saplēsti	kreklis	saplēsta	jaka
KĀ?	saplēstā	krekla	saplēstas	jakas
KAM?	saplēstam	kreklam	saplēstai	jakai
KO?	saplēstu	kreklu	saplēstu	jaku
KUR?	saplēstā	kreklā	saplēstā	jakā

D A U D Z S K A I T L I S

KAS?	saplīsuši	kreklī	saplīsušas	jakas	saplēsti	kreklī	saplēstas	jakas
KA?	saplīsušu	kreklu	saplīsušu	jaku	saplēstu	kreklu	saplēstu	jaku
KAM?	saplīsušiem	krekliem	saplīsušām	jakām	saplēstiem	krekliem	saplēstām	jakām
KO?	saplīsušus	kreklus	saplīsušas	jakas	saplēstus	kreklus	saplēstas	jakas
KUR?	saplīsušos	kreklīs	saplīsušās	jakās	saplēstos	kreklīs	saplēstās	jakās

2.5 NOTEIKTIE ADJEKTĪVI

25. l.p.

Adjektīviem ir DIVI galotņu komplekti (seti).
Mēs jau pazīstam NENOTEIKTĀS galotnes.

Tas ir VIENS galotņu komplekts.

Bet adjektīviem ir arī NOTEIKTĀS galotnes.

Tas ir OTRS galotņu komplekts.

NENOTEIKTO adjektīvu

piemēri: **liels** koks, **vecam** lācim, **spožu** mēnesi, **aukstā** ledū;
liela māja, **mazām** pelēm, **tukšas** glāzes, **vecās** pilts.

NOTEIKTO adjektīvu

piemēri: **lielais** koks, **vecajam** lācim, **spožo** mēnesi, **aukstajā** ledū.
lielā māja, **mazajām** pelēm, **tukšās** glāzes, **vecajās** pilts.

2.51 NOTEIKTO ADJEKTĪVU GALOTŅU DARINĀŠANA

Noteiktās galotnes darina no nenoteiktajām.
Darināšanā lieto DIVUS LIKUMUS:

PIRMAIS LIKUMS: Ja **nenoteiktā adjektīva galotne ir ūSS PATSKANIS,**
vai ūSS PATSKANIS + -s,
tad patskani gramatiski PAGARINA.

OTRAIS LIKUMS: VISUR CITUR pirms **nenoteiktās galotnes ieliek -aj-.**
Vīriešu dzimtes vienskaitla **kas-locījumā**
pirms galotnes **-s** raksta **-ai-**.

ŪSOS patskarus izrunā **īsi**
un raksta **BEZ** garumzīmes.
GAROS patskarus izrunā **gari**
un raksta **AR** garumzīmi.

GRAMATISKIE PAGARINĀJUMI:
i klūst par **ie**
u klūst par **o**
a klūst par **ā**

PIRĀ likuma piemēri:

liela → **lielā** koka
lielu → **lielo** koku
lielus → **lielos** kokus
lieli → **lielie** koki

liela → **lielā** māja
lielas → **lielās** mājas
lielu → **lielo** māju

OTRĀ likuma piemēri:

liels → **lielais** koks
lielam → **lielajam** kokam
lielā → **lielajā** kokā
lieliem → **lielajiem** kokiem
lielos → **lielajos** kokos

lielai → **lielajai** mājai
lielā → **lielajā** mājā
lielās → **lielajās** mājās
lielām → **lielajām** mājām

Latvieši burtu o izrunā par [uo] = [wo].
Tādēļ o NAV ūss patskanis.

26. lp.

2.52 NOTEIKTO ADJEKTĪVU LOCĪŠANAS PARAUGS

V I E N S K A I T L I S

VÍRIEŠU DZIMTE		SIEVIEŠU DZIMTE	
KAS? [<u>liels</u> lielais	kokš (2. likums)	KAS? [<u>liela</u> lielā	māja (1. likums)
KĀ? [<u>liela</u> lielā	koka (1. likums)	KA? [<u>lielas</u> lielās	mājas (1. likums)
KAM? [<u>lielam</u> lielajam	kokam (2. likums)	KAM? [<u>lielai</u> lielajai	mājai (2. likums)
KO? [<u>lielu</u> lielo	koku (1. likums)	KO? [<u>lielu</u> lielo	māju (1. likums)
KUR? [<u>lielā</u> lielajā	kokā (2. likums)	KUR? [<u>lielā</u> lielajā	mājā (2. likums)

D A U D Z S K A I T L I S

KAS? [<u>lieli</u> lielie	koki (1. likums)	KAS? [<u>lielas</u> lielās	mājas (1. likums)
KĀ? [<u>lielu</u> lielo	koku (1. likums)	KĀ? [<u>lielu</u> lielo	māju (1. likums)
KAM? [<u>lieliem</u> lielajiem	kokiem (2. likums)	KAM? [<u>lielām</u> lielajām	mājām (2. likums)
KO? [<u>lielus</u> lielos	kokus (1. likums)	KO? [<u>lielas</u> lielās	mājas (1. likums)
KUR? [<u>lielos</u> lielajos	kokos (2. likums)	KUR? [<u>lielās</u> lielajās	mājās (2. likums)

2.53 Arī DIVDABJIEM var būt noteiktās galotnes,
ja tos lieto KĀ ADJEKTĪVUS.

AKTĪVAJAM pagātnes divdabim
noteiktās galotnes liek pēc -uš-:
saplīsušais krekls, saplīsušā krekla,
saplīsušajam kreklam utt.
saplīsušā jaka, saplīsušās jakas,
saplīsušajai jakai utt.

PASĪVAJAM nākotnes divdabim
noteiktās galotnes liek pēc -t-:
saplēstais krekls, saplēstā krekla,
saplēstajam kreklam utt.
saplēstā jaka, saplēstās jakas,
saplēstajai jakai utt.

**2.6 NENOTEIKTO un NOTEIKTO
ADJEKTĪVU LIETOŠANA**

2.61 NENOTEIKTO adjektīvu lietošana.

2.61a. Ja runā par kādu **LIETVĀRDU**,
kas vēl ir **NEPAZĪSTAMS** (*is still UNKNOWN*),
vai nav bijis iepriekš **MINĒTS** (*has not been MENTIONED before*),
tad pie tāda lietvārda lieto NENOTEIKTOS adjektīvus.

Parasti tas notiek, kad iesāk runāt vai rakstīt
un min (*mention*) kādu lietvārdu PIRMO reizi:

Vecā mājā dzīvoja labs spoks un

slikti spoki.

(*Ne māja, ne spoki mums vēl nav pazīstami,
jo te tos min PIRMO reizi.*)

Labais spoks mazgāja netīru palagu.

(*Spoks jau IR minēts, bet palags te
paradās PIRMO reizi.*)

Mazam puisītim bija pelēks zaķītis.

(*Abi te minēti PIRMO reizi..*)

2.61b. Ja runā par kādu lietvārdu **VISPĀRĪGI** (*in GENERAL terms*),
tad pie tāda lietvārda lieto NENOTEIKTOS adjektīvus:

Man nepatīk lieli suni.

Ar stipru vēju parasti nāk liels lietus.

Pavisam maziem bērniem vēl nav jāiet skolā.

Tulkojot 1a. un 1b. piemērus ANGLU valodā,
pirms NENOTEIKTAJIEM adjektīviem VIENSKAITLĪ būtu artikeli a, an,
un DAUDZSKAITLĪ nebūtu NEKĀDA artikela:

In an old house (there) lived a good ghost and bad ghosts.

The good ghost washed a dirty sheet.

A little boy had a gray hare/rabbit.

I do not like large dogs.

A big rain usually comes with a strong wind.

Very small children do not yet have to go to school.

2.61c. Ja adjektīvs ir KAS-LOCĪJUMĀ
un stāv VIENS PATS bez lietvārda

pēc verbiem ir, bija, būs; (nav, nebija, nebūs);

(ne)klūst, kluva, klūs; (ne)top, tapa, taps;

(ne)izskatās, izskatījās, izskatisies;

(ne)liekas, likās, liksies,

tad tāds adjektīvs vienmēr ir ar NENOTEIKTO galotni:

Viens spoks bija labs, bet citi spoki nebijā labi.

Laiks drīz klūs pavismā auksts.

Nomazgātas rokas loti ātri atkal tapa netīras.

Šī kūka liekas loti garšīga.

Kādēļ tu šodien izskatīsies tik bēdīgs?

28. lp.

2.62 NOTEIKTO adjektīvu lietošana.

2.62a. Kad iesāk runāt vai rakstīt

par kādu lietvārdu,
un to min VAIRĀKAS reizes,

tad PĒC pirmās reizes jālieto NOTEIKTAIS adjektīvs:

Vecā mājā dzīvoja labi un slikti spoki. (Te māju un spokus min PIRMO reizi.)

Sliktie spoki pa veco māju taisīja tračus. (Te māju un spokus min JAU OTRREIZ.)

Labais spoks mazgāja netīru palagu. (Te spoku min OTRREIZ, bet ne palagu.)

Mazam puisītim bija pelēks zaķītis. (Te abi minēti PIRMO reizi.)

Kad mazajam puisītim pazuda pelēkais zaķītis, viņš gāja to meklēt.

Tulkojot šos piemērus ANGLU valodā,
NOTEIKTAJIEM adjektīviem priekšā būtu
NOTEIKTAIS artikelis the:

In an old house (there) lived good and bad ghosts.

The bad ghosts made a racket in the old house.

The good ghost washed a dirty sheet.

A little boy had a gray rabbit.

When the little boy lost the gray rabbit,
he went to look for it.

2.62b. NOTEIKTIE adjektīvi ir jālieto ar ĪPAŠVĀRDIEM.

Īpašvārdi var būt PERSONU vārdi:

mazais Jānis

mazā Dacīte

lielie zēni Vilnis un Alberts

kārtīgās meitenes Guna un Vija

BET IEVERO (sk. 1c):

Jānis ir mazs.

Vilnis un Alberts ir lieli.

Guna un Vija ir kārtīgas.

Stāstos un pasakās arī parasti lietvārdi
var klūt par īpašvārdiem.

Tad tos sāk rakstīt ar LIELO BURTU:

stiprais Koku Rāvējs

lielais Saldētājs

Ievēro šo starpību:

Es lasu pasaku par (kaut kādu) stipru (Te "koku rāvējs" NAV
koku rāvēju. viņa vārds, bet APRAKSTS)

Es lasu pasaku par stipro Koku Rāvēju. (Te tas IR viņa VĀRDS.)

Īpašvārdi var būt arī DZĪVNIEKU vārdi:

melnais (kaķis) Tincis

baltā (pelīte) Pīkstīte

mazie (zaķēni) Garausītis ar Lipainīti

Īpašvārdi var būt arī GEOGRAFISKI nosaukumi:

lielā Nujorka; tālā Rīga; augstais Everests

2.62c. Ja lietvārdam seko APRAKSTS,

ko ievada "k-vārdipi" kas (kā, kam, ko); kur, kad, kāds, kāda, utt.,
tad PIRMS šī lietvārda parasti stāv NOTEIKTAIS adjektīvs:

Es nevaru atrast zaļo zīmuli, ko es noliku uz galda.

Baltajā kreklā, kas Jānītim mugurā, ir vairāki traipi.

Lielajai vāzei, kurā tu ieliki puķes, būtu jāstāv uz šī galdiņa.

(NOTEIKTO adjektīvu lietošana)

2.62d. Ir adjektīvi, kurus parasti lieto ar NOTEIKTAJĀM galotnēm.

Tādi adjektīvi ir kreisais, kreisā 'left', labais, labā 'right'

un vairāki adjektīvi ar galotnēm -ējais, -ējā:

iekšējais, iekšējā the inner

ārējais, ārējā the outer

priekšējais, priekšējā the foremost

pakaļējais, pakaļējā the hindmost, rear

viršējais, viršējā the topmost, upper

apakšējais, apakšējā the last below,

lower

galējais, galējā the last at the end,
extreme

malējais, malējā the last on the side

tuvējais, tuvējā the near-by

tālējais, tālējā the far away

vietējais, vietējā the local

pretējais, pretējā the opposite

vidējais, vidējā the one in the middle

kopējais, kopējā the common

pārējais, pārējā the remaining, the rest
(of)

pēdējais, pēdējā the last

un vēl daži citi.

LOTI SVARĪGI:

Adjektīviem, kam pirms galotnēm ir -ēj-,

NEVAR DARINĀT NOTEIKTĀS GALOTNES AR -aj-!

To vietā ir jālieto NENOTEIKTĀS galotnes:

viršējais palags   ārējā siena   (*Te adjektīviem ir NOTEIKTĀS galotnes.*)

BET: viršējam palagam   arējai sienai   (*Te jālieto NENOTEIKTĀS galotnes.*)
(ne *viršējajam)   (ne *ārējaja)

Te pieder arī daži DIVDABJI, kurus parasti lieto
kā adjektīvus ar NOTEIKTAJĀM galotnēm:

bijušais, bijušā the past (one), ex-

beidzamais, beidzamā = pēdējais, pēdējā

pagājušais, pagājušā the gone-by, last,

nākamais, nākamā

past

the next

sekjošais, sekjošā the following

nākošais, nākošā

Ievēro, ka šiem divdabjiem visstiprākā
ir LAIKA nozīme: bijušais = "tas, kas jau bijis",
nākamā = "tā, kas nāks".

Šos adjektīvus un divdabbus var lietot
KOPĀ AR CITIEM adjektīviem.

Ja to dara, tad:

1. citi adjektīvi jāliek PĒC šiem adjektīviem vai divdabjiem;
2. VISIEM adjektīviem ir tās pašas NOTEIKTĀS galotnes.

PIEMĒRI: Noņem viršējo netīro palagu! Apakšējais tīrais palags lai paliek.

Beidzamajā zajajā lapā jāieraksta pārējie aktīvie divdabji.

Ievēro, ka tur, kur -ēj-adjektīvs

NEVAR lietot noteiktās galotnes ar -aj-,

parastajam adjektīvam tās IR JĀLIETO:

Pēdējā zajajā lapā jāieraksta divdabji.

Viršējam netīrajam palagam ir plankumi.

30. lp.

(NOTEIKTO adjektīvu lietošana)

2.62e. Noteiktos adjektīvus lieto kopā
ar KĀRTAS SKAITĻA vārdiem.

KĀRTAS skaitļa vārdi ir **pirmais/pirmā, otrs/otrā, trešais/trešā** utt.
Kārtas skaitļa vārdiem vienmēr ir NOTEIKTĀS galotnes.

(Kārtas skaitļa vārdu tabulu sk. IV-27. lekcijā, 121. lp.)

Teikumā (vai frazē) kārtas skaitļa vārds
ir jāliek PIRMS noteiktā adjektīva:

Fraze: **pirmajā baltajā mājā**

Teikums: Mēs dzīvojam **pirmajā baltajā mājā** no ielas stūra.

Fraze: **trešais mazais zēns**

Teikums: Vispriečīgākais bija **trešais mazais zēns**.

Fraze: **otro jauno kleitu**

Teikums: **Otro jauno kleitu** es vīlkšu Ziemassvētkos.

Noteiktos adjektīvus kopā ar kārtas skaitļa vārdiem
parasti lieto VIENSKAITLĪ.

Tomēr var iedomāties (retāk) arī DAUDZSKAITĻA lietošanu:

Pie egītēs bija divas mazu meiteņu grupas.

Pirmās mazās meitenes skaitā dzejonus.

Otrājām mazajām meitenēm bija jānodzied dziesma.

2.62f. Noteiktos adjektīvus lieto PIEDERUMA frazēs.

Piederuma frazē ir lietvārds kā-locījumā,
kas izsaka PIEDERĪBU.

Šis lietvārds parasti ir PERSONU vai DZĪVNIEKU vārds:

Daces	soma	Jāņīša	bikses
meiteņu	zīmuji	zēnu	bumbas
lapsas	aste	lāča	ķepa

Ari piederuma frazes ir APZĪMĒTĀJU frazes.

Tāpēc tās ir līdzīgas ADJEKTĪVU frazēm:

PIEDERUMA frazes: ADJEKTĪVU frazes:

Daces soma var būt arī jauna soma.

Jāņīša bikses " " " vecas bikses.

Meitenē zīmuji " " " krāsaini zīmuji.

Zēnu bumbas " " " cietas bumbas.

Lapsas aste " " " kupla aste. (Un lāča ķepa var būt resnā ķepa.)

Tādēļ abas frazes var salikt VIENĀ frazē.

Tad iznāk PAPLAŠINĀTAS piederuma frazes.

Šajās frazēs ir jāievēro, ka:

1. Piederuma lietvārdi kā-locījumā jāliek PIRMS adjektīviem.
2. Adjektīviem vajadzīgas NOTEIKTĀS galotnes.

Un ajektīvi saskan ar GALVENO lietvārdu.

Daces	jaunā soma	Jāņīša	vecās bikses
meiteņu	krāsainie zīmuji	zēnu	cietā bumba
lapsas	kuplā aste	lāča	resnā ķepa

(NOTEIKTO adjektīvu lietošana)

2f. Noteiktie adjektīvi PIEDERUMA frazēs - turp.

Piederuma frazēs pirms adjektīviem
var būt ne tikai lietvārdi, bet arī VIETNIEKVĀRDI.

Daudziem vietniekvārdiem piederuma frazēs
lieto kā-locījuma formu (tāpat kā lietvārdiem):

LIETVĀRDU

piederuma frazes:

DACES jaunā soma
MEITENŪ/ZĒNU krāsainie zīmuļi
LAPSAS kuplā aste
LĀČA resnā ķepa

VIETNIEKVĀRDU

piederuma frazes:

VINAS jaunā soma.
VIŅU krāsainie zīmuļi
TĀS/VINAS kuplā aste
TĀ/VIŅA resnā ķepa
MŪSU siltā istaba
JŪSU jaunais sunītis

Bet vietniekvārdu manis, tevis, sevis
kā-locījuma formas NELIETO piederuma frazēs,
jo te ir PIEDERUMA VIETNIEKVĀRDI mans, mana, ko lietot *manis vietā;
tavs, tava, ko lietot *tevis vietā;
un savs, sava, ko lietot *sevis vietā:

MANA jaunā soma
TAVS jaukais sunītis
MANT labie draugi
TAVAS gītās kurpes

Jānis rāda SAVU jauno cepuri.
Zēni darbojas ar SAVIEM krāsainajiem zīmuļiem.

2.62g. Noteiktos adjektīvus lieto
ar NORĀDĀMAJIEM vietniekvārdiem tas, tā un šīs, št:

TĀ milzīgā māja ir pils, bet TĀS mazās mājiņas ir būdas. THAT big house is a castle,
but THOSE tiny little houses are cabins.

Nelien TAJĀ tumšajā caurumā! Do not crawl into THAT dark hole!

Apskatī ŠO skaisto grāmatu! Take a look at THIS pretty book!

Cik jūs samaksājāt par ŠIEM krāsainajiem zīmuļiem? How much did you pay for THESE
colored pencils?

Kā redzams piemēros, vietniekvārdam tas, tā
te ir tikai NORĀDĀMĀ nozīme, ko angļiski tulko ar 'that/those'.

Bet dažreiz norādāmā nozīme var kļūt LOTI "VIEGLA" (=slight).
Tad vietniekvārdu tas, tā angļiski tulko ar 'the':

Padod man TO zilo spalvu, kas ir uz galda! Hand me THE blue pen that is on the table!

Tev jāpadara TIE nepabeigtie skolas darbi. You must do THE/(your) unfinished homework.

Uz galda ir 2 zīmuļi. Es gēmšu TO sarkano
zīmuli, bet tev paliks TAS zaļais zīmulis. There are 2 pencils on the table. I will
take THE red pencil, but you can have
THE green pencil.

Kur tas, tā var tulkot ar 'the',
tur to var pavism IZLAIST. Tulkojuma nozīme NEMAINĀS,
jo noteikto adjektīvu VIENU PASŪ arī var tulkot ar 'the':

Padod man zilo spalvu, kas ir uz galda! Tev jāpadara nepabeigtie skolas darbi.
Es gēmšu sarkano zīmuli, bet tev paliks zaļais zīmulis.

2.62h. Noteiktos adjektīvus lieto
ar vietniekvārdru viss, visa.

VISA baltā vilna tika pārdota, bet
melno neviens nepirkā.

VISĀ lielajā istabā ir tikai 4 krēslī.
Bērni apēda kūku ar VISĀM sarkanajām
ogām.

VISI lielie zēni spēlēja marsiešus, bet
VISIEM mazajiem zēniem bija tikai
jāskatās.

Vai tu zini VISU jauno skolnieku vārdus? Do you know the names of ALL the new students?

*ALL the white wool was sold, but nobody
bought the black wool.
In the WHOLE big room there are only 4 chairs.
The children ate up the cake with ALL the red
berries (on top).
ALL the big boys were playing the Martians,
but ALL the little boys could only watch.*

2.62i. Noteiktos adjektīvus lieto
ar vietniekvārdru abi, abas.

ABI smagie krēslī ir pie sienas.
Zakēns kustināja ABAS garās ausis.
ABIEM mazajiem bērniem zakēns patika.
Tas tagad bija ABU mazo bērnu zakēns.
ABOS mazajos lodziņos iespīdēja
gaisma.

*Both big chairs are (put) along the wall.
The little hare moved (his) both long ears.
Both little children liked the baby hare.
Now it was both little children's hare.
A light began to shine into both tiny windows.*

2.62j. Noteiktos adjektīvus lieto
ar vietniekvārdru pats, pati '-self'
un tas pats, tā pati 'the same'.

PATS lielais, resnais lācis raudzīja
nokert kādu zivi.
Zakēni izmuļkoja PĀŠU veco lapsu.
PĀŠĀ tumšajā istabā nebija nevienas
mēbeles.
Mums patika ne tikai dziesmas, bet
arī PĀŠI priecīgie dziedātāji.
Mēs vēlētos satikt PĀŠUS priecīgos
dziedātājus.
PĀŠĀM čaklajām saimniecēm no cepeša
nekas neatlikās.

*The big fat bear himSELF was trying to catch
some fish.
The hare children fooled the old fox itSELF.
In the dark room itSELF there was not a single
piece of furniture.
We liked not only the songs but also the merry
singers themSELVES.
We would like to meet the merry singers
themSELVES.
There was nothing left of the roast for
the busy cooks themSELVES.*

1. PIEZĪME: Daži veido vispārāko pakāpi ar vietniekvārdru pats, pati:
pati siltākā diena, pašā augstākajā kokā, utt.
Te tomēr labāk ir teikt: vissiltākā diena, visaugstākajā kokā.

TAS PATS raibais suns atkal skraida
apķārt.
Pūce vēl dzīvo TAJĀ PĀŠĀ vecajā
ozolā.
Kāpēc tu vienmēr atkārto TĀS PĀSAS
vecās mujķības?

*THE SAME mottled dog is running around again.
The owl still lives in THE SAME old oak tree.
Why do you always repeat THE SAME old
foolishness / foolish things?*

2. PIEZĪME: Salikto vietniekvārdru TAS pats nedrīkst sajaukt ar TĀDS pats 'the
same KIND OF', ar kuru lieto nenoteikto adjektīvu: Es gribētu
TĀDU pašu lielu bumbu, kā tev. 'I would like (to have) the same
KIND OF big ball like / that you have.'

2.7 VISPĀRĀKĀS PAKĀPES FORMU DARINĀŠANA

33. l.p.

Ja darina VISPĀRĀKĀS pakāpes formas, tad:

1. nem PĀRĀKĀS pakāpes adjektīvu
vienalga kurā dzimtē, skaitlī, vai locījumā;
2. nenoteiktās galotnes vietā pieliek
NOTEIKTO galotni;
3. jaunajai formai priekšā pieliek *vis-*.

PIEMĒRI:

Nem PĀRĀKĀS pakāpes adjektīvu:	Nenoteiktās galotnes vietā ieliek NOTEIKTO galotni:	Jaunajai formai priekšā pieliek <i>vis-</i> :	Iznāk VISPĀRĀKĀS pakāpes adjektīvs:
ielāks koks	ielāks + -ais	<i>vis</i> -+ielākais	<i>vis</i> ielākais koks
ielāka māja	ielākā + -a	<i>vis</i> -+ielākā	<i>vis</i> ielākā māja
raibākiem putniem	raibākīm + -ajiem	<i>vis</i> -+raibākajiem	<i>vis</i> raibākajiem putniem
glītākas kleitas	glītākās + -ās	<i>vis</i> -+glītākās	<i>vis</i> glītākās kleitas
zajākus augļus	zajākūs + -os	<i>vis</i> -+ zajākos	<i>vis</i> zajākos augļus

PIEZĪME: Vispārākās pakāpes adjektīvs jau iznāk tad, kad pārākās pakāpes adjektīvam pieliek noteikto galotni.
Tomēr parasti (bet ne vienmēr) pieliek priekšā arī *vis-*.

VISPĀRĀKĀS PAKĀPES ADJEKTĪVU LOCĪŠANA

Vispārākās pakāpes adjektīvus loka tāpat kā pamata pakāpes adjektīvus ar NOTEIKTAJĀM galotnēm.

V I E N S K A I T L I S

VĪRIEŠU dzimte:

SIEVIEŠU dzimte:

KAS?	<i>vis</i> ielākais	oks	<i>vis</i> ielākā	māja
KĀ?	<i>vis</i> ielākā	koka	<i>vis</i> ielākās	mājas
KAM?	<i>vis</i> ielākajam	kokam	<i>vis</i> ielākajai	mājai
KO?	<i>vis</i> ielāko	koku	<i>vis</i> ielāko	māju
KUR?	<i>vis</i> ielākajā	kokā	<i>vis</i> ielākajā	mājā

D A U D Z S K A I T L I S

KAS?	<i>vis</i> ielākie	koki	<i>vis</i> ielākās	mājas
KĀ?	<i>vis</i> ielāko	koku	<i>vis</i> ielāko	māju
KAM?	<i>vis</i> ielākajiem	kokiem	<i>vis</i> ielākajām	mājām
KO?	<i>vis</i> ielākos	kokus	<i>vis</i> ielākās	mājas
KUR?	<i>vis</i> ielākajos	kokos	<i>vis</i> ielākajās	mājās

VISPĀRĀKĀS PAKĀPES ADJEKTĪVU LIETOŠANA

a. Šos adjektīvus lieto KOPĀ AR LIETVĀRDIEM:

*vis*ielākais koks, *vis*ielākā māja, *vis*raibākajam putnam, utt.

b. Šos adjektīvus lieto pēc verba *ir* (bijā, būs), vai nav (nebijā, nebūs):

Tā māja *ir* *vis*augstākā. Šis ezers *nav* *vis*dzeljākais pasaule. Ut.

c. Šos adjektīvus lieto SALĪDZINĀJUMU teikumos:

Automobilis *ir* ātrs, lidmašīna *ir* vēl ātrāka, bet kosmiskais kuģis *ir* *vis*ātrākais.

3.0 VIETNIEKVĀRDI jeb PRONOMENI

3.1 KO VIETNIEKVĀRDI DĀRA?

(vietniekvārdus tu raksti ORANŽAJĀS kartītēs.)

Vietniekvārdi var aizvietot (*replace*) LIETVĀRDUS:

Dace ir meitene. Viņa ir meitene.
Jānis un Pēteris ir zēni. Viņi ir zēni.
Lampas stāv gar sienām. Tās stāv gar sienām.
Kokī aug dārzā. Tie aug dārzā.
Jānis nopirka bumbas un balonus. Māte nemaz vēl nezina, ko Jānis nopirkta.
Māte Jānim prasīja: "Vai tu nopirkī zīmuļus?"

Vietniekvārdi var aizvietot ADJEKTĪVUS (īpašības vārdus):

Te dzīvo vecs vīrs. Te dzīvo kāds vīrs.
Anna lasa biezu grāmatu. Anna lasa savu grāmatu.
Jurim ir tikai melns zīmulis. Jurim nav zila zīmuļa.
Jurim nav cīta zīmuļa.

Vietniekvārdi var aizvietot SKAITĻA VĀRDUS:

Skolas pagalmā skraida četri zēni un deviņas meitenes.
Skolas pagalmā skraida daži zēni un vairākas meitenes.

Vietniekvārdi var aizvietot arī vietniekvārdus:

Mēs strādājam, jūs strādājat, un viņi arī strādā.
Visi strādā. Neviens neslinko.

Vairāki vietniekvārdi iesāk JAUTĀJUMU teikumus:

Šie vietniekvārdi sākas ar burtu k-.

Kas tagad notiks?
Kam tu iedevi zīmuli?
Kurš to izdarīja?
Kurā rokā ir bumbiņa?
Kāda ir meitenes soma?
Kādus cīndus valkā zēni?

Tie paši vietniekvārdi var iesākt arī PASKAIDROJUMU teikumus:

Mēs gaidām, kas tagad notiks.
Tu laikam pašs nezini, kam tu iedevi zīmuli.
Es prasu, kurš to izdarīja!
Uzmini, kurā rokā ir bumbiņa!
Meitenes apskatās, kāda ir Daces soma.
Tūlīt jūs redzēsit, kādus cīndus valkā zēni.

Ir vēl arī CITI vārdipi ar k-, kuri var iesākt jautājumu un paskaidrojumu teikumus. Tās ir PARTIKULAS kur, kad, kāpēc/kādēl utt. Partikulām ir tikai VIENA forma. Partikulas NEVAR LOCĪT. Vietniekvārdiem ir VAIRĀKAS LOCĪJUMU formas. Vietniekvārdus VAR LOCĪT.

36. 1p.

3.2 VIETNIEKVĀRDU FUNKCIJU GRUPAS

Kā redzējām, ir svarīgi zināt, KO KATRS VIETNIEKVĀRDS DARA.

Tādēļ vietniekvārdus var iedalīt "darbu"-FUNKCIJU GRUPĀS:

3.21 PERSONU vietniekvārdi iet kopā ar verbu personām.

VIENSKAITLĪ: DAUDZSKAITLĪ:

PIRMĀ persona: *es* 'I'   *mēs* 'we'

OTRĀ persona: *tu* 'you'   *jūs* 'you'

TREŠĀ persona: *viņš* 'he'   *viņi* 'they'   *vīriešu dzimtē*
viņa 'she'   *viņas* 'they'   *sieviešu dzimtē*

tas 'it'   *tie* 'they'   *vīriešu dzimtē*
tā 'it'   *tās* 'they'   *sieviešu dzimtē*

REFLEKSĪVAIS

vietniekvārds: *sev-* 'oneself, itself'

Pirmajai un otrajai personai NAV DZIMTES.

Piem., kā ZĒNS, tā MEITENE var teikt *es*.

Par vārda *sev-* nozīmi sk. LIETOŠANAS skaidrojumos.

(Angļu valodā kādreiz bija otrās personas VIENSKAITLA vietniekvārds *thou* 'tu' *thee* 'tev/tevi', bet to vairs tagad nelieto.)

Ja runā par DZĪVNIEKIEM, parasti lieto vietniekvārdus *tas/tā*, bet var lietot arī *viņš/viņa*.

3.22 NORĀDĀMIE vietniekvārdi norāda (*point out*) lietas vai personas (un arī dzīvniekus).

TIEŠI lietas vai personas

norāda: *šis, šī* 'this'

tas, tā 'that'

viņš, viņa 'that (farther away), yonder

Lietu vai personu

IPAŠĪBAS norāda: *šāds, šāda* 'of THIS kind, such a'

tāds, tāda 'of THAT kind, such a'

Ievēro, ka TIE PAŠI vietniekvārdi var būt VAIRĀKĀS grupās, piem., *tas* un *viņš* var iet kopā ar verbu personām un arī norādīt.

Tautas valodā (everyday/colloquial speech) ir vēl viens norādāmais vietniekvārds *ķītas/ķītā*, kas nozīmē apmēram to pašu, ko *šīs/šī*. Tādēļ mēs lietosim TIKAI pēdējo.

(Vietniekvārdū funkcijas)

3.23 PIEDERUMA (jeb piederības) vietniekvārdi parāda piederību:

mans, mana 'my, mine'

tavs, tava 'your, yours' (ONE person only!)

savs, sava 'one's own'

3.24 VISPĀRINĀMIE (*generalized*) vietniekvārdi apzīmē lietas/personas vispārīgā, bet noteiktā veidā:

katrs, katra 'each, every, any'

ikkatrs, ikkatra 'everyone, everybody, everything'

ikkurs, ikkura 'anybody, anything, either'

ikviens, ikviena 'anybody, everyone, each'

neviens, neviema 'no one, nobody, neither'

nekas 'nothing, none, neither, no one'

nekāds, nekāda 'no, not any, not one'

viss, visa 'all, everything, whole'

visi, visas 'all, everybody, everyone, everything'

abi, abas 'both, the two (of)'

pats, pati '(one)self'

Priedēklis *ik-* PASTIPRINA vārdū nozīmes.

Angļiski to varētu izteikt ar 'any ____ at all'.

Vārds *pats/pati* īsti neder nevienā grupā.

To varētu likt vienu pašu savā grupā un

saukt par NOTEIKTO vietniekvārdu.

3.25 NENOTEIKTIE vietniekvārdi apzīmē lietas/personas vispārīgā un nенoteiktā veidā:

cits, cita 'other, some other'

dažs, daža 'some, somebody; a few'

(*kaut*) *kāds, kāda* 'some, a (certain), some kind of'

(*kaut*) *kas* 'something, somebody'

(*kaut*) *kurs, kura* 'anything, anybody'

viens, viena 'one (of several)'

otrs, otra 'another'

vairāki, vairākas 'several'

Vārdīgu *kaut* var arī izlaist, ja teikumā var saprast, ka runā par nenoteiktu lietu vai personu.

38. 1p.

(Vietniekvārdū funkcijas)

(Nenoteiktie vietniekvārdi.)

Vārdū viens, viena lieto kā vietniekvārdū
tikai KOPĀ AR otrs, otra. Šiem vārdiem var būt
arī DAUDZSKAITĀ formas: Vieni dara to, otri
kaut ko citu. 'Some are doing this, (some) others
(are doing) something else.'

Vārdus daži, dažas un vairāki, vairākas var
saukt arī par nenoteiktiem SKAITĀ vārdiem.

3.26. JAUTĀJUMU vietniekvārdi IESAK JAUTAJUMUS:

kas? 'who? what?':

KAS stāv uz kalna? 'WHAT stands on the hill?'

kāds? kāda? 'of what kind? how?'

KĀDA ir māja? 'HOW / OF WHAT KIND is the house?'

kurs? kura? 'which (one)?'

KURĀ mājā tu dzīvo? 'IN WHICH house do you live?'

3.261 Šie paši vietniekvārdi var iesākt arī PASKAIDROJUMUS
vai APRAKSTUS. Tad tie nozīme:

kas 'who; what, that'

māja, KAS stāv uz kalna 'the house THAT stands on the hill'

kāds, kāda '(the kind) that'

māja, KĀDU tu gribētu 'the house THE KIND THAT you would want'

kurs, kura 'which, which one; who'

māja, KURĀ tu dzīvo 'the house IN WHICH you live'

3.3 VIETNIEKVĀRDU LOCĪŠANA

Dažiem vietniekvārdiem ir pašiem sava locīšanas veids.
Tādiem vietniekvārdiem te būs dotas locīšanas tabulas.

3.3.1. Vietniekvārdu es, tu, sev-, mēs un jūs locīšana.

KAS?	es	tu	- - -	mēs	jūs	Vārdiem es, tu un sev-
KĀ?	manis	tevis	sevis	mūsu	jūsu	ir vienādas galotnes.
KAM?	man	tev	sev	mums	jums	Vārdiem mēs un jūs arī ir vienādas galotnes.
KO?	mani	tevi	sevi	mūs	jūs	Šīs visas formas ir
(KUR?)	(mani)	(tevi)	(sevi)	(mūsos)	(jūsos)	JĀIEMĀCĀS NO GALVAS, jo nekādus citus vārdus tā neloka.

Vārdam sev- nav kas-locījuma.

Kur-locījuma formas lieto ļoti reti.

Kā-locījuma formas mūsu un jūsu ir jālieto
PIEDERUMA frazēs.

Bet formas manis, tevis un sevis piederuma
frazēs NELIETO. (Šo formu vietā tur lieto
vārdus mans/mana, tavs/tava, savs/sava.)

3.32 Vietniekvārdū *šis*, *šī* un *tas*, *tā* locīšana.

V I E N S K A I T L I S

	Vīriešu dzimte:	Kopējās formas:	Sieviešu dzimte:	Vīriešu dzimte:	Kopējās formas:	Sieviešu dzimte:
KAS?	<i>šis</i>		<i>šī</i>	<i>tas</i>		<i>tā</i>
KĀ?	<i>šī</i>		<i>šīs, šās</i>	<i>tā</i>		<i>tās</i>
KAM?	<i>šīm</i>		<i>šāl</i>	<i>tām</i>		<i>tāl</i>
KO?		<i>šo</i>			<i>to</i>	
KUR?		<i>šajā, šāl, šīnt</i>			<i>tajā, tāl, tānt</i>	

D A U D Z S K A I T L I S

KAS?	<i>šie</i>		<i>šīs, šās</i>	<i>tie</i>		<i>tās</i>
KĀ?		<i>šo</i>			<i>to</i>	
KAM?	<i>šīem</i>		<i>šīm, šām</i>	<i>tie</i>		<i>tām</i>
KO?	<i>šīs</i>		<i>šīs, šās</i>	<i>tos</i>		<i>tās</i>
KUR?	<i>šajos</i>	<i>šāls, šīnts</i>	<i>šajās</i>	<i>tajos</i>	<i>tāls, tānt</i>	<i>tajās</i>

KOPEJĀS formas ir tās, ko lieto ABAS DZIMTES kopā.

Kur-locījumā ir vairākas formas, ko var izvēlēties.

*Mēs lietosim REGULĀRĀS formas: *šajā; tajā;**

šajos, kajās; tajos, tajās.

Šīs ir formas ar NOTEIKTAJĀM galotnēm.

*Izņemot kam-locījumu, visas pārējās DAUDZSKAITĻA formas
ir ar NOTEIKTAJĀM galotnēm.*

Ari vienskaitlī vairākās vietās (kurās?) ir noteiktās galotnes.

*Vārdū *kas* (un arī nekas un kaut *kas*) loka tāpat kā *tas*.
(*Šo* vārdū mēs jau lietojam visu laiku pie citu vārdu locīšanas.)*

*Ievēro, ka vārdam *kas*:* 1. nav dzimtes;

2. nav daudzskaitļa formu;

3. vienskaitlī ir tikai četras formas.

*(vārds *kur* ir PARTIKULA, nevis vietniekvārda forma.)*

40. l.p.

3.33 Vietniekvārda pats, pati locīšana.

Šim vietniekvārdam ir neregulāras vienskaitļa kas-locījuma formas.

Visas pārējās formas ir līdzīgas ADJEKTĪVU formām.

	VIENSKAITLIS		DAUDZSKAITLIS	
VIRIEŠU dzimte:	Sieviešu dzimte:	VIRIEŠU dzimte:	Sieviešu dzimte:	
KAS?	pat <u>s</u>	pat <u>i</u>	paš <u>ī</u>	paš <u>as</u>
KĀ?	paš <u>a</u>	paš <u>as</u>	paš <u>u</u>	paš <u>u</u>
KAM?	paš <u>am</u>	paš <u>aī</u>	paš <u>iem</u>	paš <u>ām</u>
KO?	paš <u>u</u>	paš <u>u</u>	paš <u>us</u>	paš <u>as</u>
KUR?	paš <u>ā</u>	paš <u>ā</u>	paš <u>os</u>	paš <u>ās</u>

3.34 Pārējo vietniekvārdu locīšana.

VISUS CITUS vietniekvārdus, kas nav te redzami 1., 2., vai 3. tabulā, loka tāpat kā ADJEKTĪVUS.

Paraugam izlocīsim vietniekvārdus *vīņš*, *vīņa* 'he, she' vienus pašus; *mans*, *mana* 'my' kopā ar lietvārdiem; *viss*, *visa* 'whole' un *visi*, *visas* 'all' arī kopā ar lietvārdiem.

V I E N S K A I T L I S				S I E V I E Š U D Z I M T E							
V I R I E Š U D Z I M T E				S I E V I E Š U D Z I M T E							
KAS?	vīņš	mans	kaķis	viss	bars		vīņa	mana	bumba	visa	zeme
KĀ?	vīņa	mana	kaķa	visa	bara		vīņas	manas	bumbas	visas	zemes
KAM?	vīņam	manam	kaķim	visam	baram		vīņai	manai	bumbai	visai	zemei
KO?	vīņu	manu	kaķi	visu	baru		vīņu	manu	bumbu	visu	zemī
KUR?	(vīņā)	(manā)	kaķī	visā	barā		(vīņā)	manā	bumbā	visā	zemē
D A U D Z S K A I T L I S											
KAS?	vīņī	mani	kaķī	visī	zēni		vīņas	manas	bumbas	visas	meitenes
KĀ?	vīņu	manu	kaķu	visu	zēnu		vīņu	manu	bumbu	visu	meiteņu
KAM?	vīņiem	maniem	kaķiem	visiem	zēniem		vīņām	manām	bumbām	visām	meitenēm
KO?	vīņus	manus	kaķus	visus	zēnus		vīņas	manas	bumbas	visas	meitenes
KUR?	(vīņos)	(manos)	kaķos	(visos)	(zēnos)		(vīņās)	manās	bumbās	(visās)	(meitenēs)

3.4 VIETNIEKVĀRDU LIETOŠANA

Apskatot visus vietniekvārdus, var redzēt,
ka vietniekvārdiem ir TRĪS lietošanas veidi:

1. Vietniekvārdi var AIZVIETOT lietvārdus:

Jānis ir skolnieks. Viņš ir skolnieks.
Grāmatas ir uz galda. Tās ir uz galda.

2. Vietniekvārdi var IET KOPĀ ar lietvārdiem.

Tad vietniekvārdi kļūst par lietvārdu APZĪMĒTĀJIEM:

Tās grāmatas ir uz galda.
Manas grāmatas ir uz šī galda.
Kaut kādas grāmatas ir uz visiem galdiem.

3. Vietniekvārdi var IESĀKT JAUTĀJUMUS vai PASKAIDROJUMUS:

Kas tas ir?
Es gribu zināt, kas tas ir.

Bieži vien TIEM PAŠIEM vietniekvārdiem
var būt VAIRĀKI lietojumi:

1. lietojums: Tā ir liela māja. 'It is a big house.'
Kāds rādīja savu jauno zīmuli. 'Someone was showing his new pencil.'
2. lietojums: Tā māja ir liela. 'That house is big.'
Es arī pirkšu kādu zīmuli. 'I will buy some (kind of) pencil.'
3. lietojums: Kādu zīmuli tu pirksti? 'What kind of pencil are you going to buy?'
Es pirkšu tādu pašu zīmuli, kāds ir Jānim. 'I will buy the kind of
pencil that John has.'

Ievēro, ka ar lietojumu maiņu
mainās arī vietniekvārdu NOZĪMES!

Tagad pemsim visus vietniekvārdus
pēc kārtas -- pa vienam vai grupās --
un apskatīsim to LIETOŠANU.

3.41 Vietniekvārdu es, tu, mēs un jūs lietošana.

Šie vietniekvārdi parasti tikai AIZVIETO personu lietvārdus.

Kas-locījumā šie vietniekvārdi iet kopā ar VERBIEM.

Tad verbiem ir PERSONU GALOTNES:

<u>Es</u> strādāju.	<u>Mēs</u> cejosim pa pasauli.
<u>Tu</u> slinkojī.	<u>Jūs</u> palikāt mājās.

Citos locījumos šie vietniekvārdi ir visādos
teikumos un frazēs:

Es redzu tevi , bet tu neredzi mani .	bez manis
Kas tev sāp? Skolotāja mūs sauc.	pie tevis

DAUDZSKAITLĀ kā-locījuma formas mūsu un jūsu tomēr
lieto arī KOPĀ ar lietvārdiem PIEDERUMA frazēs:
mūsu istaba   jūsu dārzs

Citas šo vietniekvārdū formas KOPĀ ar lietvārdiem lieto retāk.

Otrās personas formas kopā ar lietvārdū lieto UZRUNĀ:

Ko tu Jāni/Anna dari?

Kur jūs bērnī skriesit?

3.411 Vietniekvārds *jūs* ir arī PIEKLĀJĪBAS forma.

Tikai radi, draugi, vai tuvi paziņas viensotru uzrunā ar *tu*.

Cilvēki, kuri NAV radi, draugi, vai paziņas, viensotru uzrunā ar *jūs*.

Šis *jūs* lietojums saucas pieklājības forma.

Bērni ar *jūs* uzrunā skolotājus.

Darbā ar *jūs* uzrunā priekšniekus un mazāk pazīstamus darba biedrus.

Divi sveši cilvēki viensotru uzrunā ar *jūs*.

Skolotājas kundze, kad *jūs* mums dosīt jauno stāstiņu?

Kā *jums* klājas, Bērziņa kungs?

Vai *jūs* man varētu pastāstīt, kā tikt uz zvēru dārzu?

Ja kopā ar pieklājības formu lieto lietvārdus, adjektīvus, vai divdabjus, tad tiem ir VIENSKAITĀ galotnes:

Jūs esat mūsu skolotāja. (nevis skolotājas)

Bērziņa kungs, vai *jūs* vakar bijāt slims? (nevis slimī)

Bērziņa kungs, vai *jūs* vakar bijāt saslimis? (nevis saslimuši)

Ievēro, ka VERBIEM ir daudzskaitīla otrās personas galotnes.

3.42 Vārdus *viņš*, *viņa* un *tas*, *tā* lieto par TREŠĀS PERSONAS vietniekvārdiem vienskaitlī un daudzskaitlī.

Šajā lietojumā vietniekvārdi AIZVIETO lietvārdus.

Vietniekvārdū nozīmes tad ir:

<i>viņš</i>	'he'	<i>tas</i>	'it'
<i>viņa</i>	'she'	<i>tā</i>	'it'
<i>viņi</i>	'they'	<i>tie</i>	'they'
<i>viņas</i>	'they'	<i>tās</i>	'they'

Vietniekvārds *viņš*, *viņa* apzīmē PERSONAS.

Vietniekvārds *tas*, *tā* apzīmē LIETAS.

DZĪVNIEKUS var apzīmēt ar vienu vai otru vietniekvārdu.

Jānis ir skolnieks. Viņš ir skolnieks.

Jānis un Pēteris ir skolnieki. Viņi ir skolnieki.

Anna ir skolniece. Viņa ir skolniece.

Anna un Ilze ir skolnieces. Viņas ir skolnieces.

Galds ir istabā. Tas ir istabā.

Galdi ir istabā. Tie ir istabā.

Grāmata ir uz galda. Tā ir uz galda.

Grāmatas ir uz galda. Tās ir uz galda.

Kaķis īaud. Tas/viņš īaud.

Vāveres skatās. Tās/viņas skatās.

(Vietniekvārdu lietošana)

Vīriešu dzimtes daudzskaitļa formas
ir arī KOPĒJĀS formas ABĀM dzimtēm.

Ja vietniekvārdam jāapzīmē ABAS dzimtes reizē,
tad jālieto VĪRIEŠU dzimtes daudzskaitļa formas.

Ja lietvārds, adjektīvs, vai divdabis SASKAN ar vietniekvārdu,
arī tas ir jāliek VĪRIEŠU dzimtes daudzskaitļa formā..

Jānis un Anna iet uz skolu. Viņi iet uz skolu.
Jānis un Anna ir skolnieki. Viņi ir skolnieki.
Zēni un meitenes ir aizskrējuši. Viņi ir aizskrējuši.
Zīmulis un spalva ir uz galda. Tie ir uz galda.
Zīmulis un spalva ir melni. Tie ir melni.
Zīmuļi un spalvas nav pazaudēti. Tie nav pazaudēti.

Ja teikumā sanāktu kopā DIVAS viņš, viņa formas,
tad vienā vietā var lietot tas, tā formu arī AR PERSONĀM:

Jānis satika meitenes.

Viņš tās uzrunāja. (Lai nebūtu jāsaka: Viņš viņas uzrunāja.)

3.43 Vietniekvārdus tas, tā un šis, kā lieto NORĀDĪŠANAI.

Tāpēc tos sauc par NORĀDĀMAJIEM vietniekvārdiem.

Norādāmo vietniekvārdu nozīmes ir:

tas, tā 'that'	šis, kā 'this'
tie, tās 'those'	tie, kās 'these'

Norādāmie vietniekvārdi var apzīmēt lietas UN personas.

Tie var stāvēt vieni paši, vai arī iet kopā ar lietvārdiem.

Vietniekvārds tas, tā apzīmē TĀLĀKU lietu vai personu.

Vietniekvārds šis, kā apzīmē TUVĀKU lietu vai personu.

Te ir skapis un tur ir gulta. Šis ir skapis un tā ir gulta.

Šis skapis ir dzeltens, bet tā gulta ir brūna.

Apskatī šo skapi un to gultu!

Te sēd putni, bet tur lēkā vāveres. Šie ir putni, bet tās ir vāveres.

Šiem putniem un tām vāverēm ir lizdas kokos.

Te stāv Anna, un tur skraida Jānis.

Šī ir Anna, un tas ir Jānis.

Šī meitene ir Anna, un tas zēns ir Jānis.

Norādāmie vietniekvārdi parasti nestāv blakus ĪPAŠVĀRDIEIEM.
Tādēļ tādas frazes kā tā Anna, tas Jānis, tā Rīga utt. lieto
joti reti.

Šād un tad tās lieto JAUTĀJUMOS vai IZSAUCIENOS:

Ak, tad tāda ir tā Anna!

Kur tas Jānis ir atkal palicis?

Es gribētu redzēt, kā tā Rīga īsti izskatās!

Ja jautājumā ir tikai norādamais vietniekvārds,
tad ir jālieto vārda tas (nevis šis) formas: Kas tas ir? Ko ar to dara?

Atbildēs tad arī ir jālieto vārda tas formas: Tas ir nazis. Ar to griež sieru.

Bet ja vietniekvārds ir blakus lietvārdam,
tad var lietot abus vietniekvārdus: Kas ir šis putns? Kas ir tas koks?
Šis putns ir zvirbulis. Tas koks ir ozols.

44. 1p.

3.44 PAPILDINĀJUMI par **tas**, **tā** lietošanu.

3.441 Tas norāda teikuma DOMU.

Vietniekvārda **tas** VĪRIEŠU dzimtes VIENSKAITĀ formas var apzīmēt vai norādīt kaut ko tik VISPARĒJU, ka tur nevar iedomaties nekādu atsevišķu lietu vai personu.

Tad parasti **tas** formas norāda vesela TEIKUMA DOMU.

Angļu valodā šādu **tas** lietojumu tulko ar 'that' un arī 'it'.

a. TEIKUMS izsaka kaut kādu DOMU: RĪT BŪS SILTĀKS LAIKS.	a. TOMORROW THE WEATHER WILL BE WARMER.
b. TAS-forma [NORĀDA šo DOMU: TAS būs jauki.	/ b. THAT/IT will be nice.
a. LAPSA GRIBĒJA APĒST ZAĶĒNU. [	/ a. THE FOX WANTED TO EAT (UP) THE LITTLE RABBIT.
b. TAS nebija labi.	b. THAT/IT was not nice.
a. ŠORĪT NO GAIŠA KRITA CEPUMI. [	/ a. THIS MORNING COOKIES WERE FALLING FROM THE SKY.
b. TO es nezināju!	b. I did not know IT/THAT!
a. VIŅŠ SKRAIDA UN BŁAUSTĀS. [	/ a. HE KEEPS ON RUNNING AND YELLING.
b. Bet TAM nav nekādas jēgas!	b. But IT/THAT does not make any sense!

Šādus divus teikumus var salikt VIENĀ NORĀDĪJUMA TEIKUMĀ.

Ja to dara, tad: b.-teikumu raksta PIRMO.

Abu teikumu saiklis (connective) ir ka.

Angliski **tas**-formas tad tulko ar 'it' un saikli ka -- ar '**that**'.

TAS būs jauki, <u>ka</u> RĪT BŪS SILTĀKS LAIKS.	IT will be nice <u>that</u> THE WEATHER WILL BE WARMER TOMORROW.
TAS nebija labi, <u>ka</u> LAPSA GRIBĒJA APĒST ZAĶĒNU.	IT was not nice <u>that</u> THE FOX WANTED TO EAT THE LITTLE RABBIT.
TO es nezināju, <u>ka</u> ŠORĪT NO GAIŠA KRITA CEPUMI!	I did not know IT <u>that</u> COOKIES WERE FALLING FROM THE SKY THIS MORNING!
TAM nav nekādas jēgas, <u>ka</u> VIŅŠ SKRAIDA UN BŁAUSTĀS!	IT does not make any sense <u>that</u> HE KEEPS ON RUNNING AND YELLING!

- A. Šādos garākos teikumos, kur **tas**-forma stāv PIRMAJĀ vietā, šo formu var IZLAIST pavismi.
(Bet angļu teikumā 'It' PALIEK.)

Būs jauki, ka rīt būs siltāks laiks.
Nebija labi, ka lapsa gribēja apēst zaķēnu.
Es nezināju, ka šorīt no gaisa krita cepumi.
Nav nekādas jēgas, ka viņš tā skraida un bļaustās.

- B. Latviešu valodā nelieto **tas** -formas, ja var viegli IEDOMĀTIES kādu lietvārdu.
Tad lieto verbu VIENU pašu, vai arī kopā ar LIETVĀRDU.

It is snowing. Snieg. / Sniegs snieg.
It was raining for three whole days. Lija (lietus) veselas trīs dienas.

(PAPILDINĀJUMI par tas, tā lietošanu)

- C. Latviešu teikumā, kurā nav NEKĀ, ko NORĀDĪT,
(ne lietas, ne personas, ne kāda cita teikuma domas)
LIETO VERBU VIENU PASU bez tas.

Bet angļu valoda tāds teikums ir jāsāk ar "It".

It is cold today.

Šodien ir auksti / auksts.

It smells good around here.

Te visapkārt smaršo labi.

It looks terrible in the old house.

Vecajā mājā izskatās briesmīgi.

3.442 Tas, tā norāda uz darbības DARĪTĀJU.

- A. Ja ir notikusi kāda darbība (ko izsaka ar verbu),
tad tas, tā var norādīt LIETVĀRDU,
kas ir šīs darbības DARĪTĀJS/DARĪTĀJI.

Vietniekvārds tas, tā tad IESĀK jaunu teikumu
un SASKAN ar lietvārdu DZIMTĒ un SKAITLĪ.

Angļu valodā tādi teikumi sākas ar "It".

- a. Notiek DARBĪBA: KAUT KAS tur spīd.
b. Norāda DARĪTĀJU: TĀ ir LAMPINA.

SOMETHING is shining there.
IT is a LANTERN.

- a. KURŠ (NO JUMS) izlaida ārā kaķi?
b. TAS bija JĀNĪTIS.

WHICH ONE (OF YOU) let the cat out?
IT was JOHNNY.

- a. KĀDAM būs jāmazgā trauki.
b. TĀS būs MEITENES.

SOMEBODY will have to wash dishes.
IT will be the GIRLS.

- a. KAS tur ārā šķērc?
b. TAS laikam ir kāds ZVĒRS.
b. Nē, TAS nav ZVĒRS; TIE ir KOKI vējā.

WHAT/WHO is roaring out there?
IT is probably some kind of BEAST.
No, IT is not a BEAST; IT is TREES in the wind.

- B. Parasti šādus divus teikumus
SALIEK KOPĀ VIENĀ GARĀKĀ TEIKUMĀ.

Teikums ar tas-formu (DARĪTĀJA teikums) nāk VISPIRMS.
DARBĪBAS teikums vienmēr sākas ar kas-formu.

Angļu valodā kas-formu tulko ar 'who' vai 'that'.

TĀ ir LAMPINA, kas tur spīd.IT is a LANTERN that is shining there.TAS bija JĀNĪTIS, kas izlaida ārā kaķi.IT was JOHNNY who let the cat out.TĀS būs MEITENES, kam (būs) jāmazgā
trauki.IT will be the GIRLS who will have to wash
dishes.TAS ir laikam kāds ZVĒRS, kas tur ārā
šķērc.IT is probably some BEAST that is roaring
out there.TIE ir KOKI vējā, kas tur ārā šķērc.IT is (the) TREES that are roaring out there.

Tādā pašā veidā var darināt līdzīgus NORĀDĪTĀJA teikumus:
TĀ ir BUMBA, ko es pašlaik meklēju. IT is the BALL that I am looking for right now.
TAS bija pirmdien, kad es bumbu
pazaudēju. IT was on Monday that I lost the/my ball.

46. 1p.

3.45 Vietniekvārda viss, visa lietošana.

Šo vietniekvārdu var lietot:

- a. VIENU PAŠU;
- b. kopā ar LIETVĀRDU;
- c. kopā ar ADJEKTĪVU vai SKAITLENI
(un lietvārdu);
- d. kopā ar kādu citu VIETNIEKVĀRDU.

3.451 Vietniekvārdu viss, visa var lietot VIENU PAŠU.

A. Vietniekvārdu viss, visa var likt kāda LIETVĀRDA vieta.

Tad šis vietniekvārds darbojas tāpat kā TREŠĀS PERSONAS
vietniekvārdi vīņš, vīņa un tas, tā (sk. 2a. un 2b. nodalas,
PRON.-8. un 9. 1p.).

VIENSKAITĻA formas viss, visa (visos locījumos)
parasti apzīmē tikai kādu LIETU (vai VIELU):

Angliski šo lietojumu tulko ar 'the WHOLE (of it)' vai 'ALL (of it)'.

Toms krāsoja sētu, līdz visa bija Tom was painting the fence until the WHOLE
nokrāsota. (of it) / ALL (of it) was white.
Vai tu ēd medu? Neizēd vīsu, bet Are you eating honey? Do not eat ALL of it,
atstāj citiem arī! but leave (some) for others, too!

DAUDZSKAITĻA formas visi, visas (visos locījumos)
var apzīmēt kā LIETAS, tā arī PERSONAS.

Angliski šo lietojumu tulko ar 'ALL (of them)', '(they/them) ALL'
un (tikai ar personām) 'EVERYONE'.

Ko tu izdarīji ar traukiem? Es visus nomazgāju.
Kam pieder šīs grāmatas? Vīsas pieder Jānim.
Skolā ir daudz zēnu, un es visus nepazīstu.
Pie Daces atnāca draudzenes. Vīsām bija jaunas kleitas mugurā.

What did you do with the dishes? I washed ALL of them.
To whom do these books belong? They ALL belong to John.
There are many boys in the school, and I do not know EVERYONE / them ALL.
Girlfriends came to visit Dace. They ALL / EVERYONE had a new dress on.

Gandrīz visos šajos (3a-1.) lietojumos vietniekvārdam viss, visa
var LIKT KLĀT parastos TREŠĀS PERSONAS vietniekvārdus vīņš, vīņa un tas, tā.

Trešās personas vietniekvārds parasti stāv PIRMS viss, visa formas,
bet var arī stāvēt PĒC tās. (Te nav likuma: jāsaka un jāraksta,
kā labāk izklausās.)

Tā visa bija nokrāsota.
Es tos visus nomazgāju.
Tās visas pieder Jānim.
Es vīņus visus / visus vīņus nepazīstu.
Vīņām vīsām bija jaunas kleitas mugurā.

Bet ar VIELU nosaukumiem labāk lietot
tikai viss, visa formu vienu pašu:
Neizēd vīsu (=medu)!

B. Tikai VĪRIEŠU dzimtes formas viss un visi
lieto vienas pašas ļoti VISPARĒJOS teikumos.

VIENSKAITĀ forma viss (visos locījumos)
attiecas (refers to) tikai uz LIETĀM.

Angliski šo lietojumu parasti tulko ar 'EVERYTHING', retāk ar 'ALL'.

Viss bija kluss.	EVERYTHING/ALL was quiet.
Visam ir sava laiks.	EVERYTHING has its (proper) time.
Es gribu zināt visu.	I want to know EVERYTHING/ALL.
Viņš bāž visā savu degunu.	He sticks his nose into EVERYTHING.

DAUDZSKAITĀ forma visi (visos locījumos)
attiecas tikai uz PERSONĀM.

Angliski šo lietojumu tulko ar 'EVERYBODY' vai 'EVERYONE',
retāk ar 'ALL'.

Visi kaut ko dara.	EVERYBODY/EVERYONE is doing something.
Visiem patīk vasara.	EVERYONE likes (/ALL like) the summer.
Jaunās ziņas visus pārsteidza.	The news surprised EVERYBODY.

3.452 Vietniekvārdū viss, visa var lietot kopā ar LIETVĀRDU.
Vietniekvārds SASKAN ar lietvārdū dzimtē, skaitlī un locījumā.

A. VIENSKAITĀ formas viss, visa (visos locījumos)
parasti apzīmē tikai LIETU un VIELU nosaukumus.

Angliski šo lietojumu tulko ar 'THE WHOLE' [+ LIETAS nosaukums],
vai ar 'ALL (THE)' [+ VIELAS nosaukums].

VISA māja ir auksta.	THE WHOLE house is cold.
Troksni dzirdēja pa VISU māju.	The noise was heard throughout THE WHOLE house.
Vāveres vāc pārtiku VISAI ziemai.	The squirrels are gathering food for (= to last) THE WHOLE winter.
Viņš ēda zemenes no VISA groza.	He is eating the strawberries out of THE (WHOLE) basket.
VISĀ burtnīcā ir tikai divas baltas lapas.	In THE WHOLE exercice book there are only two blank sheets.
Neapēd VISU medu!	Do not eat ALL THE honey!
VISA vilna tiks pārdota.	ALL (THE) wool will be sold.

Vienskaitā formas var lietot ar DZĪVNIEKU vārdiem,
ja dzīvnieks vairs NAV dzīvs:
Milzis apēda VISU govi. The giant ate THE WHOLE cow.
VISS tītars svēra 18 mārciņu. THE WHOLE turkey weighed 18 pounds.

Bet ja runā par DZĪVU dzīvnieku, tad VISS-formu
labāk ir IZLAIST:

*Bērni nokrāsoja VISU kaķi sarkanu. = Bērni nokrāsoja kaķi sarkanu.
*VISS tītars sver astoņpadsmit mārciņu. = Tītars sver astoņpadsmit mārciņu.

Un ar PERSONU vārdiem to nevar darīt nemaz!
*VISS Jāņītis bija slapjš. = Jāņītis bija slapjš. / Jāņītis bija VISS slapjš.

48. lp.

(Vietniekvārda viss, visa lietošana kopā ar LIETVĀRDIEM)

B. DAUDZSKAITĀ formas visi, visas (visos locījumos)
var apzīmēt kā LIETAS, tā arī PERSONAS.

Angliski šo lietojumu tulko ar 'ALL (THE)'.

VISAS mājas bija baltas.	ALL (THE) houses are white.
VISAS meitenes čivina kā putni.	ALL THE girls are chirping like birds.
VISI tītarī izskatās dusmīgi.	ALL turkeys look angry.
VISIEM bērniem būs jāmācās.	ALL (THE) children will have to study.
Mēs padarījām VISUS darbus.	We did ALL (THE) chores.
VISU koku lapas ir skaistas.	The leaves of ALL trees are pretty.
Jāņu svētki ir VISU Jāņu vārda diena.	St. John's Festival is the name-day of ALL Johns.

1. PIEZĪME: Interesants ir lietojums ar visu (visiem/visam) + LIETVĀRDS.

Angliski to tulko ar 'WITH ALL (THE)' vai 'AND ALL'.

Kaķis apgāza būri AR VISU putnu. The cat toppled the cage, the bird AND ALL.
/ with the bird inside.

Es pazaudēju maku AR VISU naudu. I have lost my wallet WITH ALL THE money /
/, money AND ALL.

upe nesa ozoliņu AR VĒSĀM
bitītēm. The stream was carrying off an (old) oak tree
WITH ALL THE bees (inside it).

Vilks apēda āzi AR VISU bārdu,
ragiem un nagiem. The wolf ate the billygoat, the beard, horns,
hooves AND ALL.

2. PIEZĪME: Vietniekvārds viss, visa var apzīmēt VAIRĀKUS lietvārdus
vienā reizē.

Ja tas notiek, tad vietniekvārds SASKAN tikai ar PIRMĀ lietvārdu.
ar VISU bārdu, ragiem un nagiem
VISS kālns un lejas
Čīvīna VISAS meitenes un putni. Ut.

C. Vietniekvārdu viss, visa var lietot kopā ar ADJEKTĪVU bez lietvārda.

Tad vietniekvārds un adjektīvs attiecas un kādu
lietvārdu (LIETAS vai PERSONAS vārdu), kurš jau ir bijis IEPRIEKŠ MINĒTS.

Angliski šo lietojumu parasti tulko ar 'ALL'.

Jāņītis ir VISS slapjš no lietus.	Johnny is ALL wet from the rain.
Zēni pārskrēja VISI samirkuši.	The boys ran home all soaking wet.
Uz galda ir vairāki zīmuji, VISI sarkani.	There are several pencils on the table, ALL red.
Viņš atrada kaķēnu, VISU pelēku.	He found a kitten, ALL gray.
Es redzu dažas glāzes, VISAS tukšas.	I see some glasses, ALL (of them) empty.
Tukšās glāzes ir VISAS nemazgātas.	The empty glasses are ALL unwashed.

No šiem piemēriem var redzēt, ka:

Vietniekvārds kopā ar adjektīvu parasti ir tikai kas- un ko-locījumā.
Adjektīvu vietā var būt DIVDABJI (samirkuši, nemazgātas).

D. Vietniekvārda DAUDZSKAITĀ formas visi, visas var lietot kopā ar pamata SKAITĀ VĀRDU bez lietvārda.

Šis skaitļa vārds jau ir bijis IEPRIEKŠ MINĒTS kopā ar kādu lietvārdu:
Angliski šo lietojumu tulko ar 'ALL ____ (OF THEM)'.

Seši bundzīnieki jāj pa ceju. VI SIEM *Six drummers are riding along the road.*
sešiem ir sirmi zirgi. *ALL six have gray horses.*
Kokā sēž desmit putnu. VI SI desmit ķīvina. *Ten birds are sitting in a tree. ALL ten OF THEM are chirping.*
Uz galdiem ir divdesmit dīvas glāzes. *On the tables there are 22 glasses. ALL 22 OF THEM have (/ are filled with) water.*
VISĀS divdesmit dīvās ir ūdens.

PIEZĪMES: 1. Šis visi, visas formu lietojums ir līdzīgs 3a. lietojumam (PRON.-10. lp.), jo arī te vietniekvārds nāk LIETVĀRDA vietā.

2. Tāpat kā 3a. lietojumā (DAUDZSKAITLĪ), arī te vietniekvārds var apzīmēt kā LIETAS, tā arī PERSONAS.

3. Kopā ar visi, visas formām nevar lietot vienkāršo skaitleni viens, viena un arī SALIKTOS skaitļepus, kas BEIDZAS AR viens, viena (piem., divdesmit viens/viena).

4. Kopā ar visi, visas formām nevar lietot arī skaitleni divi, divas, jo ar to kopā lieto vietniekvārdu abi, abas.
(Bet SALIKTOS skaitļepus, kuri beidzas ar divi, divas te var lietot, piem., visi divdesmit divi).

E. Vietniekvārda viss, visa formas var lietot kopā ar ADJEKTĪVIEM un LIETVĀRDIEM.

Lietojumu SADALĪJUMI (un angļu tulkojumi)
IR TĀDI PAŠI KĀ 3b. NODĀĻĀ: arī te tikai DAUDZSKAITĀ formas var lietot ar PERSONU vārdiem.

Adjektīviem parasti ir NOTEIKTĀS galotnes.

VISĀ plašajā dārzā ir tikai četri koki. *In THE WHOLE wide garden there are only 4 trees.*
Lācis izlaka VISU saldo medu, bet VISUS skābos augļus atstāja. *The bear lapped up ALL OF THE sweet honey, but he left ALL THE sour fruits.*
VISAS mazās meitenes iet rotajās. *ALL THE little girls are playing games.*
VISIEM jaunajiem kocījiem ir plāna miza. *ALL young trees have a thin bark.*

PIEZĪME: Ja grib izteikt pavisam plašu, vispārēju SECINĀJUMU (=conclusion), tad dažreiz te lieto arī NENOTEIKTO adjektīvu:

VISĀM mazām meitenēm patīk iet rotajās. *ALL little girls like to play games.*
VISUS vecus kokus beidzot vējš nolauž. *Finally the wind breaks ALL old trees.*
VISI mazi bērni visu ko iedomājas. *ALL little children imagine all kinds of things.*
Te visur angļu tulkojums varētu būt: 'ALL _____ WITHOUT EXCEPTIONS'.

F. DAUDZSKAITĀ formas visi, visas var lietot kopā ar pamata SKAITLENIEM un LIETVĀRDIEM:

VISI četri koki 'ALL 4 trees'
VISIEM trijīem lācīem 'to ALL 3 bears'
VISĀS divdesmit dīvās glāzes 'in ALL 22 glasses'

VISAS trīs meitenes 'ALL 3 girls'
VISUS sešus zēnus 'ALL 6 boys'

Arī te ir jāievēro, kas teikts augšā 3. un 4. PIELĀDE.

50. lp.

3.453 Vietniekvārdu viss, visa var lietot kopā ar dažiem citiem VIETNIEKVĀRDIEM.

A. Vietniekvārdu viss, visa var lietot kopā ar TREŠĀS PERSONAS vietniekvārdiem viņš, viņa 'he, she' un tas, tā 'it'.

Var lietot kā VIENSKAITĻA, tā arī DAUDZSKAITĻA formas visos locījumos. Trešās personas vietniekvārds parasti stāv PIRMS viss, visa formas.

Vai tu <u>to</u> <u>vīsu</u> jau padarīji?	<i>Did you do <u>it</u> <u>ALL</u>?</i>
Viņi <u>vīsi</u> ir atnākuši.	<i>They <u>ALL</u> / <u>ALL</u> <u>of</u> <u>them</u> have come.</i>
Viņam <u>vīsām</u> ir jaunas kurpes.	<i>They <u>ALL</u> / <u>ALL</u> <u>of</u> <u>them</u> have new shoes.</i>
Viņš <u>vīss</u> bija samircis.	<i>He was <u>ALL</u> soaking wet.</i>
Es redzu glāzes. <u>Tajās</u> <u>vīsās</u>	<i>I see (some) glasses. There is water in <u>ALL</u> <u>of</u> <u>them</u>.</i>
ir ūdens.	

B. Vietniekvārdu viss, visa var lietot kopā ar NORĀDAMAJIEM vietniekvārdiem šīs, šī 'this' un tas, tā 'that'.

Var lietot kā VIENSKAITĻA, tā arī DAUDZSKAITĻA formas visos locījumos. Norādāmais vietniekvārds var būt gan PIRMS, gan PĒC viss, visa formas.

Šīs viss / Viss šīs ir tikai sapnis.	<i><u>ALL</u> <u>this</u> is only a dream.</i>
Drīz jūs <u>to</u> <u>vīsu</u> / <u>vīsu</u> to zināsīt,	<i>Soon you will know <u>ALL</u> <u>that</u> which you still</i>
ko jūs tagad vēl nezināt.	<i>do not know.</i>
Šīs vīsas / Vīsas šīs ir jaunas grāmatas, bet tās vīsas / vīsas	<i><u>ALL</u> <u>these</u> are new books, but <u>ALL</u> <u>those</u> are old.</i>
tās ir vecas.	
Tiem vīsiem / Vīsiem tiem zēniem ir cepures, bet šīm zēnam nav.	<i><u>ALL</u> <u>those</u> boys have hats (on), but this boy does not.</i>

C. Vietniekvārdu viss, visa var lietot kopā ar vietniekvārdu cits, cita.
Ievēro vārda cits, cita angļu tulkojumus:

vīss cīts	<i>EVERYTHING else ..... (Te klāt pie vietniekvārdiem)</i>
vīsi cīti	<i>EVERYBODY else ..... <u>NAV LIETVĀRDA.</u></i>
vīsi cīti zēni	<i>ALL other boys ----- (Te klāt pie</i>
vīsām cītām meitenēm	<i>ALL other girls ----- vietniekvārdiem</i>
vīsās cītās vietās	<i>in ALL other places --- <u>IR LIETVĀRDS.</u></i>

D. Vietniekvārds viss kopā ar vietniekvārdu kas iztaisa JAUNU, SALIKTU vietniekvārdu viss kas 'all kinds of (things)'.

Tāpat kā vārdam kas, arī <u>KAS?</u> vīss kas	<i>Man piederēs vīss kas.</i>
šīm saliktajām vietniek- vārdam ir tikai VIENSKAITLIS, un arī tajā tikai 4 LOCĪJUMI. (Nav arī SIEVIEŠU dzimtes.)	<i>I will own ALL KINDS OF things/goods.</i>
KĀ? vīsa kā	<i>Jums nav vīsa kā.</i>
KAM? visam kam	<i>You lack / do not have ALL KINDS OF things.</i>
KO? visu ko	<i>Esi gatavs visam kam!</i>
(KUR? vīsur kur)	<i>Be ready for ALL KINDS OF things/emergencies!</i>
	<i>Mēs ēdām vīsu ko.</i>
	<i>We ate ALL KINDS OF things/foods.</i>
	<i>(Zāle aug vīsur kur)</i>
	<i>Grass grows in ALL KINDS OF PLACES.)</i>

Kur-locījuma vietā var lietot divus ADVERBUS: vīsur kur. Ja iespējams, labā angļu tulkojumā te ir jādod PRECĪZĀKS vārds nekā 'things'.

3.46 Vietniekvārda abi, abas lietošana.

Šis vietniekvārds vienmēr apzīmē
DIVAS lietas vai personas.

Tas nozīmē, ka:

Šim vietniekvārdam ir tikai DAUDZSKAITĀ formas.
ŠI vietniekvārda lietojumi ir līdzīgi visi, visas
formu lietojumiem.

Vietniekvārdu abi, abas var lietot:

- a. vienu pašu;
- b. kopā ar kādu citu VIETNIEKVĀRDU;
- c. kopā ar LIETVĀRDU;
- d. kopā ar noteikto ADJEKTĪVU (un lietvārdu);
- e. kopā ar SKAĪTLENI divi, divas (ar vai bez
lietvārda).

A. Vietniekvārdu abi, abas var lietot VIENU PAŠU.

Ja to dara, tad šis vietniekvārds attiecas uz (= refer to)
kādu LIETVĀRDU, kas jau ir iepriekš MINĒTS.

Jānīm ir divas jaunas grāmatas   *John has two new books. BOTH (of them) have green covers.*
Abām ir zaļi vāki.
 Es redzēju divus zēnus. Abi gāja uz skolu.
Vīni abi gāja uz skolu.

Tomēr visbiežāk te liek klāt otru vietniekvārdu vai skaitleni:
Tām abām ir zaļi vāki.   Abām divām ir zaļi vāki.
Vīni abi gāja uz skolu.   Abi divi gāja uz skolu.

B. Vietniekvārdu abi, abas var lietot kopā ar vietniekvārdiem
mēs; jūs; vīni, viņas; tie, tās; ņie, ņīs.

Ja to dara, tad abi vietniekvārdi attiecas
uz kādu lietvārdu, kas jau ir iepriekš minēts.
 Otrais vietniekvārds nāk PIRMS abi, abas.

Jānīm ir divas jaunas grāmatas. Tām abām
 ir zaļi vāki.   *John has two new books. They both have green covers.*
 Te ir divi papīra maisi. Tajos abos ir
 kaut kas iekšā.   *Here are two paper bags. There is something in BOTH of them.*
 Kur palikušas meitenes? Vīnam abām ir
 jānāk ēst.   *Where are the girls (keeping themselves)? They BOTH must come to eat.*
 Es redzēju divus zēnus. Vīni abi gāja uz
 skolu.   *I saw two boys. They BOTH were going to school.*
 Tu drīksti pamēt divus ābolus.
 Es nēmšu šos abus.   *You may take two apples. I will take BOTH of these / these TWO.*

B1. Bet ja nekāds lietvārds NAV bijis IEPRIEKŠ MINĒTS,
tad abi vietniekvārdi jālieto KOPĀ AR LIETVĀRDU.

Pirms abi, abas var būt tikai NORĀDĀMAIS vietniekvārds.

Tām abām grāmatām ir zaļi vāki.   *Those two books have green covers.*
Tajos abos maisos ir kaut kas iekšā.   *There is something inside those two bags.*
 Es nēmšu šos abus ābolus.   *I will take these two apples.*

PIEZĪMES: 1. Angļu tulkojums te parasti ir 'these/those TWO'.
 2. Trešās personas vietniekvārdus vīni, viņas NEVAR likt KOPĀ
 ar lietvārdiem. Tādēļ tos nevar lietot arī te.

52. lp.

C. Vietniekvārdū abi, abas var likt kopā ar LIETVĀRDU.

Abi zēni gāja uz skolu. Both boys went to school.
Abos maisos ir āboli. In both bags are apples.
Es gēmšu abus ābolus. I will take both apples.
Abas meitenes nāks ēst. Both girls will come to eat.
Abām grāmatām ir zaļi vāki. Both books have green covers.

D. Vietniekvārdū abi, abas var lietot kopā
ar noteikto ADJEKTĪVU un lietvārdū.

Abi lielie zēni gāja uz skolu. Both big boys went to school.
Abos brūnajos maisos ir āboli. In both brown bags were apples.
Es gēmšu abus sarkanos ābolus. I will take both red apples.
Abas mazās meitenes nāks ēst. Both little girls will come to eat.
Abām jaunajām grāmatām ir zaļi vāki. Both new books have green covers.

D1. Abi, abas kopā ar noteikto adjektīvu VIENU PAŠU
(bez lietvārda) lieto retāk.

Ja to dara, tad lietvārdam jābūt iepriekš minētam.

Angļu tulkojums ir: 'both + ADJ. + ones'.

Uz galda ir āboli. Es gēmšu abus sarkanos (=ābolus). There are apples on the table. I will take both red ones.
Lielākie bērni aizgāja uz skolu, bet abi mazie (=bērni) palika mājās. The bigger children went to school, but both little ones stayed at home.

E. Vietniekvārdū abi, abas var lietot kopā
ar SKAITLENI divi, divas un lietvārdū.

Angliski skaitleni te netulko.

Abi divi zēni gāja uz skolu. Both boys went to school.
Abos divos maisos ir āboli. In both bags are apples.
Es gēmšu abus divus ābolus. I will take both apples.
Abas divas meitenes nāks ēst. Both girls will come to eat.
Abām divām grāmatām ir zaļi vāki. Both books have green covers.

E1. Abi, abas kopā ar skaitleni var lietot arī BEZ LIETVĀRDA.
Ja to dara, tad lietvārdam ir jābūt jau iepriekš minētam.

Arī te skaitleni netulko, ja tas ir klāt pie abi, abas.

Te ir divas grāmatas. Abām divām ir zaļi vāki. Here are two books. Both have green covers.

Es redzu divus zēnus. Abi divi iet uz skolu. I see two boys. Both are going to school.

**3.47 PIEDERUMA vietniekvārdu mans, mana
un tavs, tava lietošana.**

Šos vietniekvārdus var lietot:

- a. vienus pašus;
- b. kopā ar citiem VIETNIEKVĀRDIEM
(un lietvārdiem);
- c. kopā ar LIETVĀRDIEM;
- d. kopā ar noteiktajiem ADJEKTĪVIEM
(un lietvārdiem);
- e. kopā ar SKAITLENIEM (un lietvārdiem).

IEVĒRO, ka vietniekvārds **tavs**, **tava** -- tāpat kā **tu** -- attiecas tikai uz **VIENSKAITĀ** otro personu:

Jāni, vai tās ir tava grāmatas?

BET: Jāni un Dace, vai tās ir jūsu grāmatas?

A. Vietniekvārdus **mans**, **mana** un **tavs**, **tava** var lietot VIENUS PAŠUS.

Ja to dara, tad vietniekvārds attiecas uz LIETVĀRDU,
kas jau ir IEPRIEKŠ MINĒTS.

Te šos vietniekvārdus tulko ar 'mine' un 'yours'.

Vai šis zīmulis pieder tev? Does this pencil belong to you?

Nē, **mans** ir kabatā. No, **MINE** is in the pocket.

Šīs visas grāmatas ir manas. All these books are **MINE**.

Kuri **krekli** ir tavi? Which shirts are **YOURS**?

B. Vietniekvārdus **mans**, **mana** un **tavs**, **tava** var lietot
kopā ar daudziem citiem VIETNIEKVĀRDIEM, kuri apzīmē LIETVĀRDUS.

visi mani zīmuji all my pencils
abas tavas kabatas your both pockets
katrā tavā kabatā in each of your
pockets

Šīs tavas grāmatas these books of yours
šo manu bumbu this ball of mine
tajos tavos maisos in those bags of yours

B1. Retāk šos vietniekvārdus lieto BEZ LIETVĀRDA.

Ja to dara, tad lietvārdam ir jābūt jau iepriekš minētam.

Kur tu glabā savas grāmatas?

Where do you keep your books?

Visas manas ir plauktos. All mine are on the shelves.

Es vācu papīrus. Vai es varu pievākt

I am picking up papers. Can I pick up your
papers, too?

C. Vietniekvārdus **mans**, **mana** un **tavs**, **tava** visbiežāk
liet kāpā ar LIETVĀRDIEM.

Angļu tulkojumi ir 'my' un 'your'.

mans dārzs my yard/garden
mana māsa my sister
manam sunim for my dog
mani krekli my shirts
manās mājās at/in my home

tavā dārzā in your yard
tavu brāli (I see) your brother
tavām māsām for your sisters
tavas kurpes your shoes
tavos papīros in your papers

D. Vietniekvārdus **mans**, **mana** un **tavs**, **tava**
liet kāpā ar noteiktajiem ADJEKTĪVIEM un lietvārdiem.

mans skaistais dārzs my beautiful garden
mana labā māsa my good sister
manam gudrajam sunim to my clever dog
mani baltie krekli my white shirts

tava plašajā dārzā in your wide(spread) yard
tavu mazo brāli (we want) your little brother
tavām lielajām māsām for your big sisters
tavas jaunās kurpes your new shoes

54. lp.

(Vietniekvārdus mans, mana un tavs, tava lietošana.)

D1. Šos vietniekvārdus, kopā ar noteikto adjektīvu,
var lietot arī BEZ LIETVĀRDA.

To dara retāk.

Ja to dara, tad lietvārdam jābūt iepriekš minētam.

Angļu tulkojums ir: 'my/your + ADJ. + one'.

Es pirkšu jaunas kurpes. Manas vecās ir I will by new shoes. My old ones/shoes are
diezgan novalkātas. rather worn out.

No visiem šiem zīmuļiem tavs dzeltenais of all these pencils your yellow one/pencil
raksta vislabāk. writes best.

Angļu tulkojumos vārda "one(s)" vietā var likt arī
vajadzīgo LIETVĀRDU: 'my old SHOES', 'your yellow PENCIL'.

E. Vietniekvārdus mans, mana un tavs, tava var lietot
kopā ar visiem SKAITLEŅIEM un lietvārdiem.

E1. Šos vietniekvārdus var lietot ar PAMATA (=cardinal) skaitleniem
un lietvārdiem.

Šajā lietojumā ļoti svarīga ir VĀRDU KĀRTĪBA:

1. Ja liek VIETNIEKVĀRDU pirms skaitlenu,
tad fraze apzīmē VISU skaitu (= the TOTAL amount).
Angliski to tulko: '(all) my/your + NUM.'

2. Ja liek SKAITLENI pirms vietniekvārda,
tad fraze apzīmē DALU no skaita (= a PART of the amount).
Angliski to tulko: 'NUM. + of my/your'

1. Mani četri krekli ir netīri. (All) my 4 shirts are dirty. (= Now I have nothing to wear.)
2. Četri mani krekli ir netīri. Four of my shirts are dirty. (= But I have some clean ones left.)
1. Tavas divdesmit divas grāmatas ir uz galda. (All) your 22 books are on the table.
2. Divdesmit divas tavas grāmatas ir uz galda. Twenty-two of your books are on the table (and others may be on shelves).

E2. Šos vietniekvārdus var lietot ar PAMATA skaitleniem
BEZ LIETVĀRDA.

To dara retāk.

Ja to dara, tad lietvārdam ir jābūt iepriekš minētam.

Tā pati VĀRDU KĀRTĪBAS MAINĀ, kas parādīta 5e-1. nodaļā,
tāpat darbojas arī te.

1. Cik mums būs zīmuļu, ja saliksim How many pencils will we have if we put
manus piecus un tavus četrus? together all 5 of mine and all 4 of yours?
2. Vairākas bumbiņas ir pazudušas -- Several marbles are lost: three of mine and
trīs manas un septiņas tavas. seven of yours.

E3. Vietniekvārdus mans, mana un tavs, tava var lietot ar KĀRTAS
skaitleniem un lietvārdiem.

Te parasti lieto tikai VIENSKAITĻA formas.

Vietniekvārds vienmēr ir PIRMS SKAITLENA.

Mans trešais zīmulis ir zils. My third pencil is blue.

Beidzot ir atrasta tava septītā bumbiņa. Finally your seventh marble has been found.

PIEZĪME: Šos vietniekvārdus kopā ar kārtas skaitleniem
BEZ LIETVĀRDA parasti NELIETO.

4.0 SKAITĻU VĀRDI:

SKAITLEŅI jeb NUMERĀJI

Skaitļu vārdi jeb skaitļi pasaka
lietu, dzīvnieku, vai personu SKAITU (= AMOUNT/QUANTITY):

trīs zīmuji, viens kakis, septiņi zēni
viena bumba, divas peles, četras meitenes

Skaitļi, kuri apzīmē lietvārdū skaitu,
saucas PAMATA SKAITLEŅI jeb PAMATSKAITLEŅI (= CARDINAL numbers).

Skaitļi var pateikt arī
lietu, dzīvnieku, vai personu
secību pēc KĀRTAS (= succession in ORDER):

trešais zīmulis, pirmais kakis, septītāis zēns
pirmā bumba, otrā pele, ceturtā meitene

Skaitļi, kuri apzīmē, kā lietvārdi seko viensotram
pēc kārtas, saucas KĀRTAS SKAITLEŅI (= ORDINAL numbers).

4.1 PAMATSKAITLEŅI

4.1.1 PAMATSKAITLEŅU DARINĀŠANA

A. Pamatskaitļus no 1 līdz 10 NEDARINA.

Tos iemācās NO GALVAS:

viens, viena '1'	četri, četras '4'	septiņi, septīgas '7'
divi, divas '2'	pieci, piecas '5'	astoņi, astoņas '8'
trīs '3'	seši, sešas '6'	deviņi, deviņas '9'
		desmit '10'

Šos skaitļus sauksim par VIENKĀRSIEM skaitļiem (= SIMPLE numbers).

B. Pamatskaitļus no 11 līdz 19 darina

no VIENKĀRŠAJIEM skaitļiem.

TO DARA TĀ:

1. Nēm	2. Tam	3. Pieliek	4. Iznāk
vienkāršu	nosvītro	jaunu	DARINĀTS
skaitleni:	galotni:	galotni -padsmit:	skaitlenis:

(Vārdam trīs NAV galotnes!)	viens	viens	viens + -padsmit	vienpadsmit '11'
	divi	divi	div- + -padsmit	divpadsmit '12'
	trīs	trīs	trīs- + -padsmit	trīspadsmit '13'
	četri	četri	četr- + -padsmit	četrpadsmit '14'
	pieci	pieci	piec- + -padsmit	piecpadsmit '15'
	seši	seši	seš- + -padsmit	sešpadsmit '16'
	septiņi	septiņi	septiņ- + -padsmit	septiņpadsmit '17'
	astoņi	astoņi	astoņ- + -padsmit	astoņpadsmit '18'
	deviņi	deviņi	deviņ- + -padsmit	deviņpadsmit '19'

56. 1p.

(Pamatskaitļu darināšana.)

C. Pamatskaitļus, kuri beidzas ar VIENU NULLI

(no 20 līdz 90) arī darina no vienkāršajiem skaitļiem.

TO DARA TĀ:

1. Nem vienkāršu skaitleni:	2. Tam nosvītro galotni:	3. Pieliek klāt skaitleni	4. Iznāk DARINĀTS skaitlenis:
divi	divī	div- + -desmit	divdesmit '20'
trīs	trīs	trīs- + -desmit	trīsdesmit '30'
četri	četrī	četr- + -desmit	četrdesmit '40'
pieci	piecī	piec- + -desmit	piecdesmit '50'
seši	sešī	seš- + -desmit	sešdesmit '60'
septiņi	septiņī	septiņ- + -desmit	septiņdesmit '70'
astoti	astotī	astotī- + -desmit	astotīdesmit '80'
deviņi	deviņī	deviņī- + -desmit	deviņīdesmit '90'

TAGAD REDZAM, KA MUMS IR:

1. **VIENKĀRSIE skaitļi:** viens, viena; divi, divas; trīs; četri, četras;
(no 1 līdz 10) pieci, piecas; seši, sešas; septiņi, septiņas;
astoti, astopas; deviņi, deviņas; desmit.
2. **DARINĀTIE skaitļi, no 11 līdz 19:** vienpadsmit, divpadsmit, trīspadsmit,
četrpadsmit, piecpadsmit, sešpadsmit,
septiņpadsmit, astotīpadsmit, deviņīpadsmit;
un no 20 līdz 90: divdesmit, trīsdesmit, četrdesmit,
piecdesmit, sešdesmit, septiņdesmit,
astotīdesmit, deviņīdesmit.

Visi citi skaitļi, kas nav augšējā sarakstā,
būs SALIKTIE skaitļi.

D. SALIKTIE skaitļi no 21 līdz 99

ir salikti no DIVIEM VĀRDIEM:

PIRMAIS vārds ir DARINĀTAIS skaitlenis,

kas beidzas ar -desmit.

OTRAIS vārds ir VIENKĀRŠAIS skaitlenis.

4.11-E. Salikto skaitļu SARKSTS no 21 līdz 99:

(20 - divdesmit)	(40 - četrdesmit)
21 - divdesmit viens/viena	41 - četrdesmit viens/viena
22 - divdesmit divi/divas	42 - četrdesmit divī/divas
23 - divdesmit trīs	43 - četrdesmit trīs
24 - divdesmit četri/četras	44 - četrdesmit četri/četras
25 - divdesmit pieci/piecas	45 - četrdesmit piecī/piecas
26 - divdesmit seši/sešas	46 - četrdesmit sešī/sešas
27 - divdesmit septiņi/septiņas	47 - četrdesmit septiņī/septiņas
28 - divdesmit astoti/astopas	48 - četrdesmit astotī/astopas
29 - divdesmit deviņi/deviņas	49 - četrdesmit deviņī/deviņas
(30 - trīsdesmit)	(50 - piecdesmit)
31 - trīsdesmit viens/viena	51 - piecdesmit viens/viena
32 - trīsdesmit divi/divas	52 - piecdesmit divī/divas
33 - trīsdesmit trīs	53 - piecdesmit trīs
34 - trīsdesmit četri/četras	54 - piecdesmit četri/četras
35 - trīsdesmit pieci/piecas	55 - piecdesmit piecī/piecas
36 - trīsdesmit seši/sešas	56 - piecdesmit sešī/sešas
37 - trīsdesmit septiņi/septiņas	57 - piecdesmit septiņī/septiņas
38 - trīsdesmit astoti/astopas	58 - piecdesmit astotī/astopas
39 - trīsdesmit deviņi/deviņas	59 - piecdesmit deviņī/deviņas

Salikto skaitļeu SARAKSTS no 21 līdz 99
(turpinājums no 56. 1p.)

(60 - sešdesmit)	(80 - astoņdesmit)
61 - sešdesmit viens/viena	81 - astoņdesmit viens/viena
62 - sešdesmit divi/divas	82 - astoņdesmit divi/divas
63 - sešdesmit trīs	83 - astoņdesmit trīs
64 - sešdesmit četri/četras	84 - astoņdesmit četri/četras
65 - sešdesmit pieci/piecas	85 - astoņdesmit pieci/piecas
66 - sešdesmit seši/sešas	86 - astoņdesmit seši/sešas
67 - sešdesmit septiņi/septiņas	87 - astoņdesmit septiņi/septiņas
68 - sešdesmit astoņi/astoņas	88 - astoņdesmit astoņi/astoņas
69 - sešdesmit deviņi/deviņas	89 - astoņdesmit deviņi/deviņas
(70 - septiņdesmit)	(90 - deviņdesmit).
71 - septiņdesmit viens/viena	91 - deviņdesmit viens/viena
72 - septiņdesmit divi/divas	92 - deviņdesmit divi/divas
73 - septiņdesmit trīs	93 - deviņdesmit trīs
74 - septiņdesmit četri/četras	94 - deviņdesmit četri/četras
75 - septiņdesmit pieci/piecas	95 - deviņdesmit pieci/piecas
76 - septiņdesmit seši/sešas	96 - deviņdesmit seši/sešas
77 - septiņdesmit septiņi/septiņas	97 - deviņdesmit septiņi/septiņas
78 - septiņdesmit astoņi/astoņas	98 - deviņdesmit astoņi/astoņas
79 - septiņdesmit deviņi/deviņas	99 - deviņdesmit deviņi/deviņas

*IEVĒRO, ka saliktajos skaitļeos
latvieši NERAKSTA SVĪTRINU (-) starp 2 vārdiem!
Piem., ANGLISKI eighty-eight,
bet LATVIISKI astoņdesmit astoņi.*

4.12 Pamatskaitļeu LOCĪŠANA.

Var locīt tikai VIENKĀRŠOS skaitļepus no 1 līdz 9.

Nevar locīt visus tos skaitļepus, kas beidzas ar -smīt.
TAS NOZĪMĒ, KA: nevar locīt vienkāršo skaitleni desmit,
un nevar locīt visus DARINĀTOS skaitļepus.

SALIKTAJOS skaitļeos var locīt tikai OTRO VĀRDU,
jo pirmais vārds beidzas ar -smīt
un tādēļ nelokās.

A. VIENKĀRŠOS pamatskaitļepus loka tāpat kā ADJEKTĪVUS
ar NENOTEIKTAJĀM galotnēm.

Skaitleni viens, viena var locīt tikai VIENSKAITLĪ.
Šiem skaitlenim NAV daudzskaitļa.

Skaitļepus no 2 līdz 9 var locīt tikai DAUDZSKAITLĪ.
Šiem skaitļepiem NAV vienskaitļa.

Skaitlenim trīs nav dažu galotņu,
bet to tomēr var locīt.

A1. Skaitleņa **trīs** locīšanas paraugi.

	VĪRIEŠU dzimte:	KOPEJĀS formas:	SIEVIEŠU dzimte:	VĪRIEŠU dzimtes paraugs:	SIEVIEŠU dzimtes paraugs:
KAS?		trīs		trīs koki	trīs mājas
KĀ?		triju		triju koku	triju māju
KAM?	trījiem	trim	trijām	trījiem/trim kokiem	trijām/trim mājām
KO?		trīs		trīs kokus	trīs mājas
KUR?	trijos	trīs	trijās	trijos/trīs kokos	trijās/trīs mājās

KOPEJĀS formas var lietot ar ABĀM dzimtēm.

A2. Skaitleņu viens, viena un divi, divas locīšanas paraugi.

	VĪRIEŠU dzimtes paraugs:	SIEVIEŠU dzimtes paraugs:	VĪRIEŠU dzimtes paraugs:	SIEVIEŠU dzimtes paraugs:
KAS?	viens koks	viena māja	divi koki	divas mājas
KĀ?	vienna koka	viennes mājas	divu koku	divu māju
KAM?	vienam kokam	vienai mājai	diviem kokiem	divām mājām
KO?	vienu koku	vienu māju	divus kokus	divas mājas
KUR?	vienā kokā	vienā mājā	divos kokos	divās mājās

Tāpat kā divi, divas loka arī citus vienkāršos skaitleņus no 4 līdz 9.

B. SALIKTO pamatskaitleņu locīšana.

Te loka tikai OTRO vārdu.
PIRMAIS vārds nekur NEMAINĀS.

	VĪRIEŠU dzimte:	SIEVIEŠU dzimte:	Locīšana tikai VIENSKAITLĪ
KAS?	sešdesmit viens koks	sešdesmit viena māja	
KĀ?	sešdesmit viena koka	sešdesmit vienas mājas	
KAM?	sešdesmit vienam kokam	sešdesmit vienai mājai	
KO?	sešdesmit vienu koku	sešdesmit vienu māju	
KUR?	sešdesmit vienā kokā	sešdesmit vienā mājā	

Locīšana tikai DAUDZSKAITLĪ	VĪRIEŠU dzimte:		SIEVIEŠU dzimte:
	KAS?	divdesmit seši koki	divdesmit sešas mājas
	KĀ?	divdesmit sešu koku	divdesmit sešu māju
	KAM?	divdesmit sešiem kokiem	divdesmit sešām mājām
	KO?	divdesmit sešus kokus	divdesmit sešas mājas
	KUR?	divdesmit sešos kokos	divdesmit sešās mājās

IEVĒRO: 1. Ja saliktā skaitleņa OTRAIS vārds ir viens, viena,
tad to var locīt tikai VIENSKAITLĪ.

2. Arī LIETVĀRDU, kas iet KOPĀ ar šo skaitleni,
loka tikai VIENSKAITLĪ.

4.13 Pamatskaitļu LIETOŠANA.

- A. Pamatskaitļus var lietot VIENUS PAŠUS,
ja tie apzīmē MATEĀMATISKUS SKAITĻUS.

Tad lieto tikai vienkāršo skaitļu VĪRIESU dzimtes formas.

VISU LOCĪJUMU galotnes lieto tikai vienkāršajam skaitlenim viens
un tiem saliktajiem skaitļiem, kuri beidzas ar viens.

Visus CITUS vienkāršos un saliktos skaitļus
te lieto tikai KAS-LOCĪJUMĀ.

Cik ir, kad vienam pieskaita vienu? '*How much is 1+1?*'

Cik paliek, kad no trīsdesmit viena atņem divdesmit vienu? '*How much is/remains*

31-21?'

BET: Cik ir, kad divdesmit divi (ne *divus) pareizina ar četri (ne *četriem)? '*How much
is 22x4?*'

Cik ir puse no astoņi (ne *astoņiem)? '*How much is one half of eight?*'

DARINĀTIE skaitļi nelokās.

Tādēļ ar tiem te nav nekādu problēmu:

Cik paliek, ja no divdesmit atņem/atskaita divpadsmit? '*How much is 20-12?*'

- A1. Pamatskaitļus var lietot vienus pašus arī tad,
ja tie apzīmē kādu LIETVĀRDU, kas jau ir bijis minēts.

Tad skaitļus lieto vajadzīgajā DZIMTĒ un LOCĪJUMĀ.

Cik cepumu tu apēdi? Es apēdu sešus. '*How many cookies did you eat? I ate six.*'

Cik puķu ir šajā dobē? Mēs saskaitījām divdesmit septīgas. '*How many flowers are in
this (flower-)bed? We counted twenty-seven.*'

- B. Visbiežāk pamatskaitļus lieto KOPĀ AR LIETVĀRDIEM:

VIENKĀRSIE skaitļi no 1 līdz 9 un visi SALIKTIE skaitļi
SASKAN ar lietvārdiem DZIMTĒ un LOCĪJUMĀ.

viens zēns
seši zēni
vienai zosi
vienu vāveri
trijū meiteņu
divās alās

četrdesmit viens cepums
trīsdesmit seši cepumi
divdesmit vienai pelei
sešdesmit vienu zīli
septiņdesmit triju lapu
deviņdesmit divās līzdās

C. Kopā ar lietvārdiem var lietot arī skaitļepus,
kuri beidzas ar -smīt:

C1. Ja ir kopā tikai SKAITLENIS UN LIETVĀRDS,
tad lietvārdam parasti nav KAS- un KO-LOCĪJUMA formu.

To vietā lietvārds dabū formu ar galotni -u.

Klasē ir desmit zēnu un četrpadsmit meiteņu. There are 10 boys and 14 girls in
(ne zēni) (ne meiteņes) the classroom.
Es redzu desmit zēnu un četrpadsmit meiteņu. I see 10 boys and 14 girls.
(ne zēnus) (ne meiteņes)

C2. Bet ja pirms skaitļepa ar -smīt ir KĀDS CITS VĀRDS,
kas var SASKANĒT ar lietvārdu,
tad arī lietvārds dabū PARASTĀS galotnes.

Klasē ir KĀDI desmit zēni un KĀDAS četrpadsmit meiteņes. There are SOME 10 boys and (SOME)
meiteņes. 14 girls in the classroom.
Es redzu VISUS desmit zēnus un (VISAS) Četrpadsmit meiteņes. I see ALL 10 boys and (ALL) 14 girls.

C3. Skaitļeni ar -smīt NEVAR IESPAIDOT (=cannot influence)
lietvārdu KAM- un KUR-LOCĪJUMA galotnes.

Desmit zēniem un četrpadsmit meitenēm 10 boys and 14 girls have to be
ir jābūt klasē. in the classroom.
Vāveres meklēja vāverēnus trīsdesmit kokos. The squirrels were looking for squirrel
un trīspadsmit verandas. children in 30 trees and on 13 porches.

D. SKAITU var apzīmēt arī vairāki citi vārdi,
kas paši NAV skaitļeni.

Ar šiem vārdiem lietvārdi dabū (kas un ko- locījumā) galotni -u:

CIK? how much/many CIK zēnu? CIK meiteņu? CIK putnu? CIK cepumu?

MAZ little, few MAZ kūku, bērnu, kaķu, grāmatu

(NEDAUDZ not much/many NEDAUDZ cilvēku - Šo vārdu ar lietvārdiem bieži nelieto)

DAUDZ much, many DAUDZ logu, istabu, durvju

VAIRĀK more VAIRĀK kūku, cepumu, augļu, ogu

DUCIS a dozen DUCIS vilku; divi DUČI lapsu, PUSDUCIS ziloņu

SIMTS a hundred SIMTS lapu, zīļu, zaru; trīs SIMTI karavīru, putnu

TŪKSTOTIS a thousand TŪKSTOTIS bīodu, skāvju; septiņi TŪKSTOŠI nažu, karošu

4.2 KĀRTAS SKAITLENI

61. 1p.

Tie skaitļi, kuri pasaka, kā lietvārdi
SEKO VIENSOTRAM PĒC KĀRTAS, saucas kārtas skaitļi.

Visiem kārtas skaitļiem ir NOTEIKTĀS GALOTNES.

Ja skaitļus raksta ar CIPARIEM, tad:

- a. Pēc KĀRTAS skaitļiem liek PUNKTU,
piem., 1., 10., 22. nozīmē 'pirmais',
'desmitais', 'divdesmit otrs'.
- b. Pēc PAMATskaitļiem punktu NELIEK,
piem., 1, 10, 22 nozīmē 'viens',
'desmit', 'divdesmit divi'.

4.21 S A D A L Ī J U M I: Tāpat kā pamatskaitļus, arī kārtas skaitļus var sadalīt 3 grupās. Ir VIENKĀRSIE, DARINĀTIE un SALIKTIE kārtas skaitļi.

A. VIENKĀRSIE kārtas skaitļi ir JĀIEMĀCĀS NO GALVAS:

pirmais, pirmā '1.'	ceturtais, ceturtā '4.'	septītais, septītā '7.'
otrais, otrā '2.'	piektās, piektā '5.'	astotais, astotā '8.'
trešais, trešā '3.'	sestais, sestā '6.'	devītais, devītā '9.'
		desmitais, desmitā '10.'

B. DARINĀTOS kārtas skaitļus darina no DARINĀTAJIEM PAMATSKAITLENIEM.

(Par pamatskaitļu darināšanu sk. 1b. & 1c. nodalas, NUM-1. & 2. 1p.)
Ja darinātajiem pamatskaitļiem pie galotnēm -padsmīt un -desmit VĒL PIELIEK KLĀT NOTEIKTĀS GALOTNES, tad iznāk DARINĀTIE KĀRTAS SKAITLENI:

PAMATskaitļi:

vienpadsmīt	'11'
divpadsmīt	'12'
trīspadsmīt	'13'
četrpadsmīt	'14'
piecpadsmīt	'15'
sešpadsmīt	'16'
septīnpadsmīt	'17'
astoppadsmīt	'18'
devīnpadsmīt	'19'
divdesmit	'20'
trīsdesmit	'30'
četrdesmit	'40'
piecdesmit	'50'
sešdesmit	'60'
septīndesmit	'70'
astopdesmit	'80'
devīndesmit	'90'

KĀRTAS skaitļi:

vienpadsmītās,	vienpadsmītā	'11.'
divpadsmītās,	divpadsmītā	'12.'
trīspadsmītās,	trīspadsmītā	'13.'
četrpadsmītās,	četrpadsmītā	'14.'
piecpadsmītās,	piecpadsmītā	'15.'
sešpadsmītās,	sešpadsmītā	'16.'
septīnpadsmītās,	septīnpadsmītā	'17.'
astoppadsmītās,	astoppadsmītā	'18.'
devīnpadsmītās,	devīnpadsmītā	'19.'
divdesmitās,	divdesmitā	'20.'
trīsdesmitās,	trīsdesmitā	'30.'
četrdesmitās,	četrdesmitā	'40.'
piecdesmitās,	piecdesmitā	'50.'
sešdesmitās,	sešdesmitā	'60.'
septīndesmitās,	septīndesmitā	'70.'
astopdesmitās,	astopdesmitā	'80.'
devīndesmitās,	devīndesmitā	'90.'

62. 1p.

(KĀRTAS skaitļu sadalījumi)

C. SALIKTIE kārtas skaitļi ir frazes,
ko LIEK KOPĀ no diviem vai vairākiem skaitļu vārdiem.

Visparastākie saliktie kārtas skaitļi ir DIVU vārdu frazes.

PIRMAIS vārds ir PAMATskaitlenis, kas beidzas ar -desmit.

OTRAIS vārds ir VIENKĀRSĀIS KĀRTAS skaitlenis, piem.:

divdesmit pirmās, divdesmit pirmā
divdesmit otrs, divdesmit otrā
divdesmit trešais, divdesmit trešā
utt.

PIEZĪMES: 1. Saliktos PAMATskaitļus sk. 1d. nodalā, NUM-2. 1p.

Ja salīdzina saliktos kārtas skaitļus ar saliktajiem pamatskaitļiem, tad var redzēt, ka frazes PIRMAIS VĀRDS ABĀM GRUPĀM IR TAS PATS. Mainās tikai frazes PĒDĒJAIS vārds.

SALIKTIE PAMATSKAITLENI: SALIKTIE KĀRTAS SKAITLENI:

divdesmit viens, divdesmit viena divdesmit pirmās, divdesmit pirmā
divdesmit divi, divdesmit divas divdesmit otrs, divdesmit otrā
utt. utt. utt.

2. Var būt arī GARĀKAS salikto skaitļu frazes.

Piem., GADU SKAITĀI ir ČETRU vai PIECU vārdu frazes, un arī šajās frazes pēdējais vārds ir

kārtas skaitlenis: tūkstoš deviņi simti septiņdesmit ceturtāis (gads).

4.22 KĀRTAS SKAITLENU LOCĪŠANA

Visus kārtas skaitļus loka tāpat kā
NOTEIKTOS ADJEKTĪVUS.

A. VIENKĀRSIE kārtas skaitļi.
VĪRIESU dzimte.

SIEVIEŠU dzimte.

B. DARINĀTIE kārtas skaitļi.

VĪRIEŠU dzimte.

SIEVIEŠU dzimte.

V I E N S K A I T L I S

KAS?	pirmais	gads	pirmā	diena	divdesmitais	koks	divdesmitā	māja
KĀ?	pirmā	gada	pirmās	dienas	divdesmitā	koka	divdesmitās	mājas
KAM?	pirmajam	gadām	pirmajai	dienai	divdesmitajam	kokam	divdesmitajai	mājai
KO?	pirmo	gadu	pirmo	dienu	divdesmito	koku	divdesmito	māju
KAD?/KUR?	pirmajā	gadā	pirmajā	dienā	divdesmitajā	kokā	divdesmitajā	mājā

D A U D Z S K A I T L I S

KAS?	pirmie	gadi	pirmās	dienas	divdesmitie	rati	divdesmitās	dakšas
KA?	pirmo	gadu	pirmo	dienu	divdesmito	ratu	divdesmito	dakšu
KAM?	pirmajiem	gadiem	pirmajām	dienām	divdesmitajiem	ratiem	divdesmitajām	dakšām
KO?	pirmos	gadus	pirmās	dienas	divdesmitos	ratus	divdesmitās	dakšas
KAD?/KUR?	pirmajos	gados	pirmajās	dienās	divdesmitajos	ratos	divdesmitajās	dakšās

PIEZĪMES: 1. LAIKA VĀRDI (diena, gads, pavasaris, vasara utt.)
PRASA JAUTĀJUMU KAD?, nevis KUR?

2. Tikai kārtas skaitleni pirmās, pirmā bieži lieto arī daudzskaitlī. Pārējos kārtas skaitļus lieto daudzskaitlī tikai ar tādiem lietvārdiem, kuriem ir TIKAI DAUDZSKAITLĀ FORMAS, piem., rati, dakšas, svārki, bikses utt.

C. SALIKTO kārtas skaitļu locīšana.

Saliktajiem kārtas skaitļiem var locīt
TIKAI FRAZES PĒDĒJO VĀRDU.
VĪRIEŠU dzimte. SIEVIEŠU dzimte.

V I E N S K A I T L I S

KAS?	divdesmit otrs pavasaris	divdesmit otrā vasara
KA?	divdesmit otrā pavasarā	divdesmit otrās vasaras
KAM?	divdesmit otrajam pavasarim	divdesmit otrajai vasarai
KO?	divdesmit otro pavasari	divdesmit otro vasaru
KAD?	divdesmit otrajā pavasari	divdesmit otrajā vasarā

(Par KAD? sk. 62. 1p.
beigās 1. piezīmi.)

D A U D Z S K A I T L I S

KAS?	divdesmit otrie svārki	divdesmit otrās biksēs
KA?	divdesmit otro svārku	divdesmit otro biksū
KAM?	divdesmit otrajiem svārkiem	divdesmit otrajām biksēm
KO?	divdesmit otros svārkus	divdesmit otrās biksēs
KUR?	divdesmit otrajos svārkos	divdesmit otrajās biksēs

(Par DAUDZSKAITLI
sk. 62. 1p. beigās
2. piezīmi.)

4.23 Kārtas skaitļu LIETOŠANA.

Kārtas skaitļus lieto vienus pašus
un arī kopā ar lietvārdiem.

Visbiežāk lieto MAZĀKO SKAITĻU kārtas skaitļus,
sevišķi pirmais/pirmā, otrs/otra un trešais/trešā.

A. Kārtas skaitļus lieto VIENUS PAŠUS
kāda JAU ZINĀMA LIETVĀRDA vietā:

Meitenes nodziedāja divas dziesmas.
Pirmā (=dziesma) bija priecīga,
bet otrā - joti bēdīga.

The girls sang two SONGS. THE FIRST ONE
was merry, but THE SECOND ONE very sad.

Divi zēni skrien šurp. Pirmais (=zēns)
ir Jānis un otrs ir Pēteris.

Two BOYS are running towards us. THE FIRST
ONE is John and THE SECOND ONE is Peter.

B. Kārtas skaitļus lieto VIENUS PAŠUS
PĒC VERBA.

Tad šie skaitļi attiecas uz lietvārdu, kas stāv PIRMS verba:

Jānis atskrēja šurp pirmais.

John arrived here FIRST.

Šī pasaka manā grāmatā ir septītā.

This fairy tale is SEVENTH in my book.

Kakus pabarosim pirmos, tad ēdīsim paši.

We will feed the cats FIRST, then we too
will eat.

PIEZĪMES: 1. Šajos 3 teikumos ir uzsvērti SKAITLENI.

Ja grib UZSVĒRT LIETVĀRDUS, tad pēc verba liek tos: Pirmais
atskrēja šurp JĀNIS. Manā grāmatā septītā ir ŠĪ PASAKA.
Pirmos pabarosim KAKUS.

(PIEZĪMES) 2. Skaitļeu pirmais/pirmā vietā var lietot arī ADVERBU vispirms, ja verbs izsaka kādu DARBIJU: Kaķus pabarosim VISPIRMS. / VISPIRMS pabarosim kaķus. (Bet nekā nevar darīt, ja verbs neizsaka darbību: PIRMAIS ir Jānis.)

C. Kārtas skaitļenus lieto KOPĀ AR LIETVĀRDIEM.

Tad šie skaitļei ir lietvārdu APZĪMĒTĀJI.

Tie SASKAN AR LIETVĀRDU dzimtē, skaitlī un locījumā:

Pirmais zēns bija Jānis.

THE FIRST BOY was John.

Šī ir septītā pasaka grāmatā.

This is THE SEVENTH FAIRY TALE in the book.

Es nemšu trešo ābolu.

I will take THE THIRD APPLE.

Otrajām biksēm ir vairāki traipi.

THE SECOND (PAIR OF) PANTS has several spots.

Ko mēs krausim plektajos ratos?

What will we load on THE FIFTH CART?

D. Kārtas skaitļeu vieta PAPLAŠINĀTĀS APRAKSTA FRAZĒS.

Šajās frazēs kārtas skaitlenis nāk
PIRMS pamatskaitļea un adjektīva.

Ja apraksta frazē ir KĀRTAS skaitlenis un ADJEKTĪVS,
tad arī adjektīvam ir vajadzīga NOTEIKTĀ GALOTNE.

G a l v e n ā l i e t v ā r d a A P Z Ī M Ē T Ā J I

Kārtas skaitlenis:	<u>Pamat-skaitlenis:</u>		Lietvārds		<u>GALVENAIS LIETVĀRDS:</u>
<u>pirmie</u>	<u>divi</u>	<u>mazie</u>	- - - - -		<u>ZĒNI</u>
<u>trešajam</u>	- - - - -	<u>lielajam</u>	<u>augļu</u>		<u>KOKAM</u>
<u>otrajās</u>	<u>trījās</u>	<u>jaunajās</u>	<u>puķu</u>		<u>DOBĒS</u>
divdesmit astotajā	- - - - -	- - - - -	<u>grāmatas</u>		<u>LAPPUSE</u>
vienpadsmitos	- - - - -	<u>piekrautos</u>	- - - - -		<u>RATUS</u>
(uz) <u>pirmajām</u>	<u>piecām</u>	<u>baltajām</u>	<u>papīra</u>		<u>LAPĀM</u>

PIEZĪME: Ja kārtas skaitlenis ir daļa no kāda īPAŠVĀRDA vai NOSAUKUMA frazes,
tad šis kārtas skaitlenis STĀV TUVĀK LIETVĀRDAM nekā adjektīvs vai
pamatskaitlenis:

Šajā pilsētā ir divas Pirmās ielas.

In this city there are two First Streets.

Sacensībā būs viena pirmā godalga.
divas otrās un četrās trešās godalgas.

The contest will have one first prize,
two second and four third prizes.

lielā pirmā godalga

the big first prize

Bet parastajās APRAKSTA frazēs:

pirmā lielā godalga

the first big prize

pirmās divas ielas

the first two streets

4.3 KALENDĀRA LAIKU FRAZES

Visbiežāk lieto GADU SKAITĻU un DATUMU frazes.

4.31 GADU SKAITĻU frazes ir gari, SALIKTI KĀRTAS SKAITLENI,
 kam seko LIETVĀRDS "gads" kādā VIENSKAITĻA locījumā.
 Saliktajā skaitlenī parasti ir 4 vai 5 vārdi.

S A L I K T A I S K Ā R T A S S K A I T L E N I S						
GADU TŪKSTOTIS (PAMATskaitlenis tūkstoš)	G A D U S I M T I (VIENKĀRSĀIS : LIET- PAMAT- : VĀRDS skaitlenis) :"simti"	:	GADU DESMITI (DARINĀTAIS skaitlenis)	:	(VIENKĀRSĀIS KĀRTAS skaitlenis)	LIET- VĀRDS "gads"
1974.:	tūkstoš	deviņi	: simti	septiņdesmit	ceturtais	gads
1965.:	tūkstoš	deviņi	: simti	sešdesmit	piektajā	gadā
1970.:	tūkstoš	deviņi	: simti	septiņdesmitajam	- - - - -	gadam
1917.:	tūkstoš	deviņi	: simti	septiņpadsmito	- - - - -	gadu
1899.:	tūkstoš	astotī	: simti	deviņdesmit	devītā	gada
1900.:	tūkstoš	deviņsimtais		- - - - -	- - - - -	gads
1908.:	tūkstoš	deviņi	: simti	- - - - -	astotajā	gadā

PIEZĪMES: 1. Ievēro, ka saliktajos skaitļos PĒDEJAM vārdam ir NOTEIKTĀ galotne.
 Šī galotne SASKAN ar lietvārda "gads" galotni.

2. Skaitļus ar -simt darina tāpat kā skaitļus ar -desmit vai -padsmi
 (sk. 1b. & 1c. nodalū NUM-1. & 2. 1p.)
 Piem., vārds deviņsimt ir DARINĀTS PAMATSKAITLENIS, bet deviņsimtais/
 deviņsimtā ir DARINĀTS KĀRTAS SKAITLENIS.

4.32 DATUMU frazes ir MĒNEŠA DIENU nosaukumi.
 Šajās frazēs ir 2 vārdi.

Pirmais vārds ir KĀRTAS skaitlenis.

Otrais vārds ir MĒNEŠA nosaukums.

pirmais janvāris January 1st (no) divdesmit septītā jūlijā from July 27th
 septiņpadsmītajā martā on March 17th (līdz) piektajam augustam until August 5th

4.33 GADU SKAITĻU un DATUMU frazes var SALIKT VIENĀ FRAZĒ.

Tad GADU SKAITĻA fraze vienmēr ir KĀ locījumā.

DATUMA fraze var būt dažādos VIENSKAITĻA locījumos.

GADU SKAITĻA frazi liek pirms DATUMA frazes.

tūkstoš deviņi simti septiņdesmit pirmā gada pirmais janvāris January 1, 1971

tūkstoš deviņi simti sešdesmit devītā gada trīspadsmītajā decembrī on December 13, 1969

(no) tūkstoš deviņi simti septiņdesmitā gada divdesmit trešā novembra from November 23, 1970

(līdz) tūkstoš deviņi simti septiņdesmit otrā gada sestajam maijam until May 6, 1972

A. Ar CIPARIEM šīs pasas frazes raksta tā:

1971. gada 1. janvāris; 1969. gada 13. decembrī; no 1970. gada 23. novembra;
 līdz 1972. gada 6. maijam

4.4 PULKSTENA LAIKI

Pulksteņa laiku SADALĪJUMI jeb VIENĪBAS

ir: stunda, stundai hour Dienā ir divdesmit četras stundas.

minūte, minūtelj minute Stundā ir sešdesmit minūtes.

sekunde, -undelj second Minūtē ir sešdesmit sekundes.

Pulksteņa laikus rāda PULKSTENIS. Tam ir abas nozīmes, 'clock' un 'watch'.

Pulksteņa laikus pasaka trīs frazes:

CIK-fraze pasaka, cik ir pulkstenis.

KAD-fraze pasaka, kad kas notiek.

ILGUMA fraze pasaka, cik ilgi kas notiek.

4.41 CIK-FRAZES atbild uz jautājumu: Cik ir pulkstenis?

'What time is it?'

ATBILDES KAS-LOCĪJUMĀ:

Pulkstenis ir viens. It is one o'clock.

Pulkstenis ir divi. It is two o'clock.

Utt. Etc.

Pulkstenis ir divpadsmit. It is twelve o'clock.

(Eiropā turpina skaitīt līdz 24:

Pulkstenis ir trīspadsmit. "It is thirteen hours." = It is 1:00 p.m.

Utt. Etc.

Pulkstenis ir divdesmit četri. "It is twenty-four hours." = It is 12:00 a.m.)

A. Arī latviski var skaitīt stundas tikai līdz 12.

Tad pie pulksteņa frazēm jāpieliek DIENAS DAĻU (parts of the day)

NOSAUKUMI:

Pulkstenis ir divpadsmit naktī. It is twelve midnight.

Pulkstenis ir viens naktī. It is one o'clock at night / after midnight.

Pulkstenis ir seši rītā / no rīta. It is six o'clock in the morning.

Pulkstenis ir vienpadsmit priekšpusdienā. It is eleven o'clock in the forenoon / morning.

Pulkstenis ir divpadsmit dienā. It is twelve o'clock noon.

Pulkstenis ir viens pēcpusdienā. It is one o'clock in the afternoon.

Pulkstenis ir septiņi vakarā. It is 7 o'clock in the evening.

4.42 KAD-FRAZES atbild uz jautājumu: Kad kas notiek?

ATBILDES IR KUR-LOCĪJUMĀ: (Vārds pulksten nozīmē 'o'clock'.)

pulksten vienos at one o'clock (UN VAR TURPINAT LĪDZ 24:

pulksten divos at two o'clock pulksten trīspadsmitos at 13:00 hours
utt. etc. utt. etc.

pulksten divpadsmitos at 12 o'clock pulksten divdesmit četros at 24:00
hours)

4.43 ILGUMA FRAZES atbild uz jautājumiem: No kura laika?

ATBILDES IR DAUDZSKAITĀ KAM-LOCĪJUMĀ: Līdz kuram laikam?

no pulksten vieniem from one o'clock līdz pulksten vieniem until 1 o'clock
no pulksten diviem from two o'clock līdz pulksten diviem until 2 o'clock
utt. etc. utt. etc.

no pulksten divpadsmitiem from 12 o'clock līdz pulksten divpadsmitiem until 12:00
(no plkst. trīspadsmitiem from 13:00 hours līdz plkst. trīspadsmitiem " 13:00
no plkst. divdesmit četriem " 24:00 " līdz plkst. divdesmit četriem
until 24:00 hours)

PIEZĪME: Vārdu pulksten var saīsināt par plkst.

4.44 P U S S T U N D A S

Latviešu valodā pulksteņa laiku frazes lieto arī ar PUSSTUNDĀM.

To dara tāpat kā ar veselām stundām.

Pusstundu vārdus darina ar **pus-**, kas te nozīmē 'a half hour to':

pusviens	'a half hour to 1 o'clock'	= 12:30		pusseptiņi	= 6:30
pusdivi	" " " 2 "	= 1:30		pusastopi	= 7:30
pustrīts	" " " 3 "	= 2:30		pusdeviņi	= 8:30
pusčetri	" " " 4 "	= 3:30		pusdesmit	= 9:30
puspieci	" " " 5 "	= 4:30		pusvienpadsmit	= 10:30
pusseši	" " " 6 "	= 5:30		pusdivpadsmit	= 11:30

UZSVARS visiem šiem vārdiem ir uz otrās zilbes: pusviens, pusdivi, pusdivpadsmit utt. Šos vārdus darina un lieto tikai ar skaitļiem no 1 līdz 12 (*pustrītpadsmit utt. nav).

A. Pusstundu vārdus var lietot visās pulksteņa frazēs:

Cik ir pulkstenis? Pulkstenis ir pusviens, pusdivi, pustrīts, pusdesmit utt.

Kad (kas notiek)? pulksten pusvienos, pusdivos, pustrijos, pusdesmitos utt.

Cik ilgi? no/līdz pulksten pusvieniem, pusdiviem, pustrijiem (pustrīm), pusdesmitiem

4.45 SĀKĀKI LAIKA SADALĪJUMI

Tie ir vajadzīgi, lai pateiktu, ka TIKAI DAŽAS MINŪTES TRŪKST VAI IR PĀRI stundai vai pusstundai.

TRŪKUMU (shortage) izsaka ar vārdiņiem bez "less" = 'off'
un pirms "before" = 'to, till'.

PIEAUGUMU (increase) izsaka ar vārdiņiem pēc 'after'
un pāri "over" = 'past'.

MINŪŠU skaits ir SIEVIEŠU dzimtē; vārdu "minūte" var šajās frazēs IZLAIST. (Stundu PULKSTE-
NIS IR: P A R A S T Ā S · F R A Z E S: skaits paliek vīriešu dzimtē.) FORMĀLAS FRAZES:

11:50	<u>bez</u> desmit (minūtēm) divpadsmit <u>desmit</u> (minūtes) <u>pirms</u> divpadsmitiem	viendesmit un piecdesmit minūtes
12:02	divas (minūtes) <u>pēc</u> divpadsmitiem " " <u>pāri</u> "	divpadsmit un divas minūtes
12:25	<u>bez</u> piecām (minūtēm) pusviens piecas (minūtes) <u>pirms</u> pusvieniem	divpadsmit un divdesmit piecas minūtes
12:36	sešas (minūtes) <u>pēc/pāri</u> pusvieniem	12 un trīsdesmit sešas minūtes
12:45	<u>bez</u> ceturkšņa viens 'quarter off one' ceturksnis <u>pirms</u> vieniem 'qu. to one'	12 un 45 minūtes
1:15	ceturksnis <u>pēc/pāri</u> vieniem	viens un piecpadsmit minūtes

A. Frazes ar bez var atbildēt arī jautājumam "Kad?" - bez desmit (minūtēm) divpadsmitos, bez piecām (minūtēm) pusvienos, bez ceturkšņa vienos utt.

B. Atbildot "Kad?" & "Cik ilgi?" jautājumus, pārējās frazes lieto reti un nenoteikti; parasti tik precīzus laikus izsaka formāli: Kad? viendesmitos un piecdesmit minūtēs (vai tikai: viendesmit piecdesmit) utt.

68. 1p.

(Pulksteņa laiki)

Cik ilgi? -- no dīvpadsmītīem dīvdesmit pieci, līdz vieniem piecpadsmīt utt.
ievēro, ka, ja ciparus min vienus pašus, lokāmie skaitļei VİSI IR VİRIEŠU
DZĪMTE.

PIEZĪME: Vārds ceturksnis 'quarter' -- ko-locījuma formā ("laika akuzatīvā") --
lietojams arī kad-atbildēs: ceturksni pirms (pēc/pāri) vieniem utt.

5.0 PRIEVĀRDI jeb PREPOZICIJAS

Prievārdus liek citiem vārdiem PRIEKŠĀ.

Prievārdus visbiežāk lieto kopā ar LIETVĀRDIEM un VERBIEM.

A. Piemēri ar LIETVĀRDIEM (prievārdu un lietvārdu raksta ATSEVIŠĶI):

ar brāli	WITH brother	uz galda	ON the table
pie mātes	WITH / NEAR mother	zem gultas	UNDER the bed
aiz mākoņiem	BEYOND the clouds	līdz upei	UP TO / AS FAR AS the river
pa ceju	ALONG / ON the road	gar upi	ALONGSIDE the river
bez naudas	WITHOUT money	virs kalniem	ON TOP OF the mountains
ap māju	AROUND the house	caur mežu	THROUGH the forest
utt.		utt.	

Protams, lietvārdu vietā var būt VIETNIEKVĀRDI: ar brāli = ar VIŅU,
pie mātes = pie VIŅAS, aiz mākoņiem = aiz TIEM, līdz upei = līdz TAI, utt.

B. Piemēri ar VERBIEM (prievārdu un verbu raksta KOPĀ):

pieskriet	to run UP TO	aizskriet	to run AWAY / OFF
paskriet	to run UNDER	uzskriet	to run UP
apskriet	to run AROUND (something)	noskriet	to run DOWN

PIEZĪMES: 1. Tikai DAŽUS (ne visus) prievārdus var lietot kopā ar verbiem (piem., nevar būt *arskriet, *zemskriet, *bezkriet, utt.). Visus prievārdus, kurus VAR lietot kopā ar verbiem, tu vari redzēt katras ZALĀS LAPAS OTRĀ PŪSE.

2. Ir 4 prievārdi, at-, ie-, iz- un sa-, kurus neraksta atsevišķi.

Tie var būt tikai KOPĀ ar verbiem (vai citiem vārdiem):

atskriet	to run TO HERE / HITHER	ieskriet	to run INTO
saskriet	to run TOGETHER	izskriet	to run OUT (OF)

3. Ir arī LIETVĀRDI, ko raksta kopā ar prievārdu:

atkārtojums	"doing AGAIN" = repetition, review
piemērs	"ADDED measure" = example
pagalte	the space UNDER a bed
pasaulē	"(the things) UNDER the sun" = the world
izruna	"speaking OUT" = pronunciation
zaruna	"speaking TOGETHER" = conversation
noteka	"running OFF" = sewer
utt.	

Arī šādus lietvārdus var lietot ar prievārdiem (tāpat kā a.-piemēros):

ar piemēriem	WITH examples	pie noteikām	BESIDE the sewers
par izrunu	ABOUT the	pa pasaulei	ALL OVER / THROUGH the world pronunciation

5.1 PRIEVĀRDU FUNKCIJAS UN SADALĪJUMI

Prievārdi parāda lietvārdu ATTIECĪBAS (=relationships) teikumā.

Prievārdi darbojas tāpat kā LOCĪJUMI.

Kur var lietot locījumus, tur nav jālieto prievārdi:

Kā latviešu, tā angļu valodā ir abu skaitļu KAS-locījums.

Abās valodās ir arī VIENSKAITĀ KĀ-locījums.

Tāpēc NEVIENĀ valodā NAV jālieto PRIEVĀRDI,
lai pateiku:

Kaķis	ir dzīvnieks.	The cat is an animal.
Kaķi	ir dzīvnieki.	The cats are animals.
Kaķa	aste	cat's paw

Latviešu valodā ir arī abu skaitļu KAM- un KUR-locījumi,
bet angļu valodā šo locījumu NAV.
Tādēļ tur, kur latviešu valodā lieto šos LOCĪJUMUS,
angļu valodā ir jālieto PRIEVĀRDI:

Meitene saka kaķim "Nelec gultā!" *The girl says TO the cat: "Do not jump
ON/IN the bed!"*

Māte taisa bērniem vakariņas. *Mother is preparing the supper FOR the children.*
Pļavās zied puķes. *The flowers are blooming IN the meadow.*
Kaķis ir dārzā. *The cat is IN the yard.*

Kur vairs nav locījumu, lai parādītu lietvārdū attiecības,
tur arī latviešu valodā ir jālieto PRIEVĀRDI:

uz gultām	ON the beds	ap dārzu	AROUND the yard
pie gultas	BESIDE the bed	aiz dārza	BEHIND the yard
pret gultu	AGAINST the bed	caur dārziem	THROUGH the yards
starp gultām	BETWEEN the beds	līdz dārzam	UP TO / AS FAR AS the yard
ut.		ut.	

Piemēros var redzēt, ka LATVIEŠU lietvārdiem ir
vajadzīgas LOCĪJUMU GALOTNES arī tad, ja lietvārdi
STĀV KOPĀ ar PRIEVĀRDIEM.

DAUDZSKAITLĪ visi prievārdi prasa KAM-locījumu.

VIENSKAITLĪ var būt TRĪS dažādi locījumi.

A. Vienskaitlī ir KĀ-locījums:

aiz, bez, uz, virs,
pie, pirms, pēc, -pus,
no, kopš, dēļ, zem
pie VIENA prasa: "KĀ?",
pie DAUDZIEM prasa: "KAM?"

B. Vienskaitlī ir KO-locījums:

ap, ar, gar,
pa, par, pār
pret, starp, caur, uz
ar VIENU -- "KO?",
ar DAUDZIEM -- "KAM?"

Šos sarakstus var iemācīties no galvas kā PANTINUS (=verses).

Prievārds uz, ja tas norāda HORIZONTĀLU VIRZIENU,
vienskaitlī prasa KO-locījumu.

C. Vienskaitlī KAM-locījumu prasa tikai prievārds līdz.

Vienskaitlī KAM-locījumā dažreiz var būt arī prievārds pa,
ja tas norāda DALĪŠANU: pa vienai spalviņai.

Ir vairāki ADVERBI, kuri dažreiz darbojas
kā prievārdi: virsū, apkārt, utt. Tie prasa KAM-locījumu
ABOS skaitļos: apkārt kalnam/kalniem.

PRIE-
VĀRDS: VIENSKAITLA
locijums

5.2 ALFABETISKS PRIEVĀRDU SARAKSTS
PAMATNOZĪME visur ir PIRMĀ.

NOZĪME(S): PIEMĒRI:

AIZ	kā?	1. <i>behind</i> :	aiz mājas <i>BEHIND the house</i> aiz mājām " " houses
		2. <i>beyond</i> :	aiz meža <i>BEYOND the forest</i> aiz mežiem " " forests
		3. <i>on the other side of</i> :	aiz upes <i>ON THE OTHER SIDE OF the river</i>
		4. <i>(seizing) by</i> :	aiz astes <i>BY the tail</i>
AP	ko?	1. <i>around</i> :	ap māju <i>AROUND the house</i> ap mājām " " houses
		2. <i>around</i> = = <i>near</i> :	Ap Vašingtonu nav kalnu. <i>There ar no mountains AROUND / / NEAR Washington, D. C.</i>
		3. <i>around the time of</i> :	Ap Jāņiem vienmēr līst. <i>It always rains AROUND (THE TIME OF) St. John's Day</i>
		4. <i>around/about</i> :	Ap divdesmit pieci skolnieki <i>ABOUT (/AROUND) 25 pupils</i> ir izdarījuši skolas darbus. <i>have done their homework.</i>
AR	ko?	1. <i>with</i> : (instrumental)	Es ēdu gaju ar dakšigu. <i>I eat meat WITH a fork.</i> Meitenes spēlējas ar leiem. <i>The girls are playing WITH dolls.</i>
		2. <i>(along) with</i> : (a person)	Nāc ar mani skrieties! <i>Come (to) race WITH me!</i> Es ēdu vakariņas ar vecākiem. <i>I eat my supper (ALONG WITH my parents.</i>
		3. <i>with = and</i> :	Es ēdu maizi ar sviestu. <i>I eat bread WITH/AND butter.</i> Lapsa ar vilku skaitīja līdz desmit. <i>The fox AND the wolf were counting to ten.</i>
		4. <i>with</i> : (descriptive)	balts kaķis ar melnu asti a white cat <i>WITH a black tail</i> koki ar platām lapām trees <i>WITH broad leaves</i>
BEZ	kā?	1. <i>without</i> :	maize bez sviesta bread <i>WITHOUT butter</i> koki bez lapām trees <i>WITHOUT leaves</i>
		2. <i>besides</i> :	Bez manis klasē ir vēl sešas meitenes. <i>BESIDES me, there are 6 more girls in the class.</i> Bez visām citām lietām šajā veikalā pārdod arī konfektes. <i>BESIDES all other things, candy is also sold in this store.</i>
CAUR	ko?	1. <i>through</i> :	caur skursteni <i>THROUGH the chimney</i> caur mākoļiem <i>THROUGH the clouds</i>

72. 1p.

(PRIEVĀRDU SARAKSTS)

- DĒL kā? 1. *for (the) sake (of):* Es to darīju dē] tevis. *I did it FOR your SAKE.*
2. *for:* dāvana dē] drauga a present *FOR a friend*
dāvanas dē] draugiem presents *FOR friends*
(Te tomēr LABĀK ir teikt BEZ dē]: dāvana draugam,
dāvanas draugiem.)
3. *because of:* Šajā lietojumā a. prievārdu dē] liek AIZ LIETVĀRDA;
b. arī DAUDZSKAITLĪ ir KĀ-ločjums:
Jūsu dē] es nokavēju vilcienu. *I missed my train*
BECAUSE OF you.
Vilciens nokavējās sniegputēja dē]. *The train was late*
BECAUSE OF the snowstorm.
- GAR ko? 1. *along, alongside:* Gar ceļu aug krūmi. *Bushes grow ALONG the road.*
Ceļš ved gar dārziem. *The road leads/goes ALONG(SIDE)
the gardens.*
2. *past, by:* Mēs gājām gar skolu. *We went PAST/BY the school.*
Lodes aizskrēja gar mērķiem. *The bullets went PAST the
targets.*
3. *(be busy) with:* Māte darbojas gar traukiem. *Mother is busy WITH the
(Te var arī teikt: ap traukiem.) dishes.*
- *IZ kā? 1. *out of:* Iz alas izskrēja pele. *A mouse ran OUT OF a (mouse)hole.*
(Šis ir vecs prievārds, un to vēl var redzēt
tautas dziesmās un pasakās. Tagad tā vieta
lieto prievārdu no: No alas izskrēja pele.)
- KOPŠ kā? 1. *since:* kopš vakardienas SINCE yesterday
2. *Since (begins a sentence):* Kopš ir atnācis pavasarīs, Since the spring has come,
visi ir priecīgāki. everybody is/feels happier.
(PIEZĪME: Angļu vārdu since = 'BECAUSE' NEVAR tulko!
latviski ar kopš; te ir jālieto tā kā:
Tā kā Jānis ir slims, viņam jāpaliek gultā.
Since (= because) Johnny is ill, he must stay in bed.)
- LĪDZ kam? 1. *to = up/down to, as far as:* līdz dibenam (DOWN) TO the bottom
līdz griestiem (UP) TO the ceiling
līdz Vašingtonai AS FAR AS Washington
2. *to = until, till:* līdz vakaram UNTIL/TILL the evening
līdz beigām TILL/TO the end
no Lieldienām līdz Jāniem from Easter TO/TILL St. John's Day
3. *to (a very great degree):* Māja nodega līdz pamatiem. The house burned down TO its foundations.
Viņš bija dusmīgs līdz asarām.
He was angered/angry TO tears.
4. *along, with.* Šajā lietojumā prievārdu līdz liek AIZ LIETVĀRDA.
Meitene ies mātei līdz. The girl will go WITH her mother.
Suns skrēja zēniem līdz. The dog ran ALONG WITH the boys.
Nāc līdz! / Nāc mums līdz! Come ALONG! / Come WITH us!

(PRIEVĀRDU SARAKSTS)

NO	kā?	la. from:	no kalnā līdz jūrai <i>FROM the mountain to the sea</i> (a PLACE) no kalniem līdz jūrai <i>FROM the mountains to the sea</i>
	lb.	from:	no rīta līdz vakaram <i>FROM morning till evening</i> (A TIME) no Lieldienām līdz Jāņiem <i>FROM Easter to ST. John's Day</i>
	2.	from = since:	Viņš strādā no agra rīta. <i>He is working SINCE(/FROM) the early morning.</i> Te var arī teikt: kopš agra rīta.
	3.	from = out of:	Zaķis izleca no krūma. <i>The hare jumped OUT OF a bush.</i> (a PLACE) Peles izskrēja no alām. <i>The mice ran OUT OF their holes.</i>
	4.	from = (out) of (MATERIAL):	Bumba ir taisīta no gumijas. <i>The ball is made OF rubber.</i> Maizi cep no miltiem. <i>Bread is baked/made (OUT) OF flour.</i>
	5.	from = away, off, down:	Zaķi aizbēga no lapsām. <i>The hares ran AWAY FROM the foxes.</i> Glāze nokrita no galda. <i>The glass fell OFF the table.</i> Ratiņi ripoja no kalna. <i>The wagon ran DOWN the hill.</i>
	6.	from = by:	Viņa visu vērtē no izskata. <i>She judges everything FROM/</i>
	7.	from = because of, of, in:	<i>/BY the appearance.</i> Viņš kļuva zils no dusmām. <i>He became blue IN/FROM/</i> <i>/BECAUSE OF anger.</i> No trokšņiem man sāp galva. <i>I have a headache BECAUSE OF /</i> <i>/ FROM the noises.</i> Viņai ir sarkanas acis no raudāšanas. <i>She has red eyes FROM</i> <i>/ BECAUSE OF crying.</i>
	8.	from = of, among, in:	viens no diviem <i>one OF two</i> no visa bara <i>FROM AMONG / IN the whole crowd</i>
PA	a. ko?	1. on = upon:	staigāt pa zemi <i>to walk UPON the earth</i> iesist pa galvu <i>to hit (UP)ON the head</i>
		2. on = along:	iet pa ceļu <i>to walk ALONG/ON the road</i> pa ceļa malu <i>ALONG the roadside</i>
		3. on = all over, throughout:	pa visu mežu <i>THROUGHOUT the forest</i> throughout: Udens izlija pa gridu. <i>Water spilled ALL OVER the floor.</i>
		4. in:	Putni lido pa gaisu. <i>The birds are flying IN the air.</i> Vāveres dzīvo pa kokiem. <i>The squirrels live IN trees.</i> (Te LABĀK ir lietot KUR-locījumu <u>bez</u> prievārda: Putni lido gaisā. Vaveres dzīvo kokos.)
		5. in = during:	pa ziemu <i>IN/DURING the winter</i> pa Lieldienām <i>DURING the Easter (time)</i>
		6. through:	pa logu <i>THROUGH the window</i> pa durvīm <i>THROUGH the door</i>
	b. kam?	7. a/one (each):	Putni iedeva papagailim pa (vienai) spalviņai. <i>The birds gave the parrot ONE feather EACH.</i> Katrā bērns dabūs pa kūkas gabalam <i>Each child will get</i> <i>A piece of cake.</i>

PAR	ko? 1. about:	pasaka par zaķi a fairy-tale ABOUT the hare Pastāsti kaut ko par putniem! Tell (us) something ABOUT the birds. Es par viņu nekā nezinu. I do not know anything ABOUT him.
	2a. for: (CONCERN)	cīnīties par brīvību to fight FOR freedom rūpēties par slimajiem to care FOR the sick
	2b. for: (TRADE)	divas spalvas par dolāru two pens FOR a dollar Cik viņš samaksāja par zīmuļiem? How much did he pay FOR the pencils?
	3. in (the PERIOD of):	Ko zvirbulis apēd par trijiem gadiem, to zirgs var apēst par vienu dienu. What a sparrow eats IN 3 years a horse can eat IN a single day. (Te var lietot arī KUR-locījumu <u>bez</u> prievārda: trijos gados, vienā dienā.)
	4. together: var lietot tikai DAUDZSKAITLĪ.	Par abām Tija un Viļa apēda kūku. Vija and Viļa TOGETHER ate the whole cake. Par visiem septiņiem rūķiši apgāza sēni. (Straining) all seven TOGETHER the dwarfs overturned the mushroom.
	5. as a token/name	Nemsim kabatas lakaļu par karogu! Let's take/use a handkerchief AS A flag!
	5a. as a: (to MAKE)	Guna purināja galvu par zīmi, ka viņai tas nepatīk. Guna shook her head AS A sign that she does not like it.
	5b. (as) a: (to BE or BECOME)	Anna ir/strādā par skolotāju. Ann is A / works AS A teacher. Alberts vēl mācās par skolotāju. Albert is still studying to become A teacher.
	5c. (a): (be CALLED)	Šo zēnu sauc par Vilī. This boy is called Will. Šos putnus sauc par zilajiem sīļiem. These birds are called blue jays. To putnu arī sauc par zilo sīli. That bird, too, is called A blue jay.
	6. too: Te lieto tikai ADJEKTĪVU formu ar -u (un ADVERBIS!).	par daudz TOO much par augstu TOO high up Te ir par karstu. It is TOO hot here.
	7. COMPARISONS	Zaķis ir ātrāks par suni. A hare is faster THAN a dog. Zaķi ir ātrāki par suniem. Hares are faster THAN dogs.
	7a. than: (COMPARATIVE)	Everests ir par visiem kalniem augstākais. Mt. Everest is the highest OF all mountains. / Mt. Everest is higher THAN all (other) mountains.
	7b. than/of (all) (SUPERLATIVE)	Kas ir par visu labākais? What is the best OF all?
PĀR	ko? 1. over = across: Zirgs pārleca pār sētu. A horse jumped OVER/ACROSS the fence. A boat is moving ACROSS (the river) Daugava.	
	2. over = on: Viņš nes rungu pār plecu. He is carrying a bat ON his shoulder.	
	3. over = above: Pār laukiem spīd mēness. The moon is shining ABOVE/OVER Pār pilsētu savilkās lietus mākonī. Rain clouds drew together ABOVE the city.	

(PRIEVĀRDU SARAKSTS)

(PĀR ko?) 4. over: peju uzvara pār kaķi *the victory of mice OVER the cat*
 (SUPERIOR- Pār zaķiem valda ķēniņš Trīcēklis. *The king Trembler*
 ITY) (or: Shaky) rules OVER the hares.

PĒC kā? 1. after: pēc dažām dienām AFTER a few days
 (in TIME) pēc trauku mazgāšanas AFTER washing the dishes

2. after: Kāds burts seko pēc burta "F"? What letter follows AFTER
 (in SPACE) the letter "F"?

3. after=for, Bērns raud pēc mātes. The child is crying AFTER/FOR (= TO
 to have/get: HAVE) his mother.
 Māte aizgāja pēc sviestmaizēm. Mother went TO GET (some)
 sandwiches.

4. as (a): Te prievārdu pēc liek AIZ LIETVĀRDA.
 joka pēc AS A joke
 Vingrinājuma pēc nosauksim visus prievārdus! AS AN exercise,
 let's name the prepositions.
 (Te tomēr labāk ir lietot prievārdu dēļ: joka dēļ,
 vingrinājuma dēļ.)

PIE kā? 1. near = at, Viņš sēž pie galda. He is sitting AT the table.
 beside: Pie mājas aug koks. A tree grows NEAR/BESIDE the house.

2. near = on, Vilciens piebrauca pie noliktavām. The train pulled up AGAINST
 along(side), / ALONGSIDE the warehouses.
 against: Kāpnes ir pieslietas pie sienas. The ladder is placed AGAINST
 the wall.
 Pilsēta ir celta pie uipes. The city is built ON/ALONG the
 river.

3. near = nonākt pie tilta to come TO a bridge
 = (up) to: aizskriet pie strauta to run (UP) TO the brook

4. near=with, Ilzīte ir pie Dacītes. Little Ilze is WITH Little Dace (AT
 at (some- Dace's home).
 body's home): Atnāc pie mums ciemos! Come to visit us (AT our home)!

PIRMS kā? 1. before: pirms ēšanas BEFORE eating
 (TIME) pirms Lieldienām BEFORE Easter

la. before: pirms manis BEFORE me
 (general)

PRET ko? 1. against: Peles cīnās pret kaķi. The mice are fighting AGAINST the cat.
 (OPPOSITION) Es esmu pret šo plānu. I am AGAINST this plan.

2. against = peldēt pret straumi to swim AGAINST the current
 = opposite: Kaķis sēž pret peles alu. The cat is sitting AGAINST/OPPOSITE
 (LOCATION) the mousehole.

3. against-to: Kaķis pret tīgeri nav nekas. A cat (compared) TO a tiger is
 (COMPARISON) nothing.

76. 1p.

(PRIEVĀRDU SARAKSTS)

(PRET ko?) 4. *to*: Mēs uzvarējām divdesmit pieci pret septiņi. We won 25 TO 7.
 (PROPORTION) (Šajā lietojumā skaitļepus NELOKĀ.)

5. *for*: Jāņītis izmainīja bumbu pret balonu.
 (TRADE) Johnny traded his ball FOR a balloon.

-PUS kā? = 'SIDE, DIRECTION'
 1a. ŠaiPUS on THIS side of: Mēs paliksim Šaipus upes. We will stay ON THIS SIDE OF the river.
 1b. ViņPUS on THAT side of: Viņpus upes ir mežs. ON THAT SIDE OF the river is a forest.
 1c. otrPUS on the OTHER side of: Kaķis aizbēga otrpus ielas. The cat fled ON THE OTHER SIDE OF the street.
 2a. iekšPUS INSIDE of: iekšpus burvju apja INSIDE OF the magic circle
 2b. ārPUS OUTSIDE of: Neej ārpus dārza! Do not go OUTSIDE OF the yard!
 3a. augšPUS UP(ward) from: augšpus aizsprosta UP(WARD) FROM (= upstream) the dam.
 3b. lejPUS DOWN(ward) from lejpus aizsprosta DOWN(WARD) (=downstream) FROM the dam

STARP ko? 1. *between*: starp kalnu un upi BETWEEN the mountain and the river
 starp kalniem un upēm BETWEEN the mountains and rivers
 2. *among*: starp zēniem AMONG the boys
 starp meitenēm AMONG the girls
 (Te labāk teikt: zēnu/meiteņu starpā/vidū.)

UZ a. kā? 1. (up)on: uz ūdens (UP)ON the water
 (a PLACE) uz zemes (UP)ON the earth
 Kaķis kāpj uz jumta. The cat is climbing ON the roof.
 Kaķis sēž uz jumta. The cat is sitting ON the roof.

b. ko? 2a. *to(ward)*: uz augšu / uz leju upWARD / downWARD
 (a DIRECTION) Kaķis iet uz jumtu. The cat is going TO(WARD) the roof.
 Mēs brauksim uz upi. We will go TO the river.
 Mēs brauksim uz kalniem. We will go TO the mountains.

2b. *to*: iet uz lekciju to go TO a lecture
 (an EVENT) braukt uz kāzām to go TO a wedding

3. *for*: Ļaudis uz mirkli apkusa. The people became quiet FOR
 (a TIME) Tu vari pagēmt šo grāmatu uz vienu nedēļu. a moment.
 You can take (and keep) this book FOR one week.

4. *on*: uz Jāņiem ON St. John's Day
 (TIME) uz dzimšanas dienu ON (your) birthday
 (Te labāk lietot KUR-locījumu bez prievārda:
 Jāņos, dzimšanas dienā.)

(PRIEVĀRDU SARAKSTS)

VIRS kā? 1. (up)on, above, virs zemes (UP)ON the earth
on the top of: virs mašīnas ON THE TOP OF the machine
virs mākoņiem ABOVE the clouds

ZEM kā? 1. under, below, zem Jumta UNDER the roof
underneath: zem mākoņiem BELOW the clouds
zem zemes UNDERNEATH the earth

6.0 DARBĪBAS VĀRDI JEB VERBI

6.11 IR DAŽĀDI VERBU TIPI; KATRS TIPS VEIDO CITĀDAS TEIKUMU STRUKTŪRAS:

A. Daudzi verbi pasaka, kas ko DARA vai NEDARA:

Jānītis ēd zivi.
 Dacīte neēd zivis.
 Vāvere meklē zīles.
 Vāvere nedzīvo alā.

B. Daži verbi pasaka, kas IR/NAV kas vai kāds:

Kas ir/nav <u>kas</u> ?	Kas ir/nav <u>kāds</u> ?
Jānītis <u>ir</u> zēns.	Dacīte <u>ir</u> maza.
Dacīte <u>ir</u> meitene.	Jānītis <u>arī</u> nav liels.
Vāvere <u>nav</u> meitene.	Vāvere <u>ir</u> vēl mazāka.
Vāvere <u>ir</u> dzīvnieks.	Vāvere <u>nav</u> balta. Tā <u>ir</u> pelēka.

C. Daži citi verbi pasaka, kam kas IR/NAV, PATĪK/NEPATĪK, SĀP/NESĀP, utt.:

Jānītīm ir bumba.
 Dacītei sāp kājiņa.
 Vai tev nekas nesāp?
 Vāverēm nepatīk kaķi.
 Vāverēi garšo zīles.

6.12 Verbiem ir LAIKI: TAGADNE, PAGĀTNE un NĀKOTNE.

D. Kad stāsta vai jautā, kas PAŠLAIK ir vai notiek,
 tad verba darbība ir TAGADNE:

Jānītis ēd zivi.
 Šodien ir labs laiks.
 Man vairs nesāp galva.
 Ko tu tur dari?
 Vai jūs tagad esat priecīgas?

E. Kad stāsta vai jautā, kas jau REIZ bija vai notika,
 tad verba darbība ir PAGĀTNE:

Arī vakar Jānītis ēda zivi.
 Piektdien nebjija labs laiks.
 Nesen man sāpēja galva.
 Ko tu darījī šovasar nometnē?
 Kāpēc jūs šorīt nebijāt priecīgas?

F. Kad stāsta vai jautā, kas VĒLĀK būs vai notiks,
 tad verba darbība ir NĀKOTNĒ:

Arī rīt Jānītis ēdīs zivi.
 Svētdien būs labs laiks.
 Man drīz vairs galva nesāpēs.
 Ko tu šovakar darīsi?
 Vai jūs atkal būsīt priecīgas?

6.13 Verbiem ir PERSONAS.

Katrai personai ir citas verbu galotnes.

G. PIRMĀ PERSONA ir tā, KAS runā.

VIENSKAITLĪ pirmā persona ir ES/MAN.

Kad saka "ES", tad verbam galā ir -u.

Es esmu skolnieks.

Es lasu stāstu.

Man patīk šis stāsts.

DAUDZSKAITLĪ pirmā persona ir MĒS/MUMS.

Kad saka "MĒS", tad verbam galā ir -m.

Mēs esam skolnieki.

Mēs lasījām stāstus.

Mums nepatika daži stāsti.

H. OTRĀ PERSONA ir tā, AR KO runā.

VIENSKAITLĪ otrā persona ir TU/TEV.

Kad saka "TU", tad verba galā ir -i, vai arī nav nekādas galotnes.

Tu esī meitene.

Vai tu lasīsi stāstu?

Kādēj tu neēd zivis?

Kas tev labāk patīk?

DAUDZSKAITLĪ otrā persona ir JŪS/JUMS.

Kad saka "JŪS", tad verbam galā ir -t.

Jūs esat meitenes.

Vai jūs lasīsiet stāstu?

Kad jūs ēdāt zivis?

Laikam zivis jums nepatīk.

I. TREŠĀ PERSONA ir tā, PAR KO runā.

Vienskaitlī UN daudzskaitlī trešajai personai ir TĀ PATI verba forma.
(Verbam galā ir -a, vai nav nekādas galotnes.)

Trešā persona ir VISS cits, kas NAV "es", "tu", "mēs", vai "jūs".

Trešā persona var būt viņš, viņa, viņi, viņas, tas, tā, tie, tās, meitene/meitenes, māja/mājas, zēns/zēni, koks/koki -- un VISS CITS, ko tik var iedomāties.

Trešā persona var būt arī KAM-locījumā: zēnam, meitenei, viņiem, tām, utt.

Viņi ir skolnieki.

Tā ir meitene.

Meitenes īeda kūku.

Koki aug dārzā.

Māja bija liela.

Zaķim ir garas ausis.

Viņai būs jauna kleita.

Utt.

6.14 Verbiem ir PAMATFORMAS.

Verbu pamatformas ir TREŠĀS personas formas TAGADNĒ, PAGĀTNĒ un NĀKOTNĒ.

Ja zina verbu pamatformas, var jau pateikt visu ko par KATRU trešo personu.

Pamatformas lieto arī tad, kad saka "man", "tev", "mums" un "jums".

Verbu pamatformas tu raksti zaļajās kartītēs un lapās.

No verbu pamatformām tu mācīsies darināt visas citas verbu formas.

6.2 V E R B U   L O C Ī Š A N A

Kad lieto dažādus laikus, verbiem mainās galotnes.

Kad lieto dažādas personas, verbiem mainās galotnes.

Šīs galotņu malpas sauc par VERBU LOCTĀNU (conjugation).

A. Verbu locīšanai ir TRĪS dažādi galotņu komplekti (seti),
katrs savam laikam:

TAGADNĒ: PAGĀTNĒ: NĀKOTNĒ:

Vienskaitja PIRMĀ persona:	<u>es</u>	-u	-u	-š-u
Vienskaitja OTRĀ persona:	<u>tu</u>	---/-i	-i	-s-i
Daudzskaitja PIRMĀ persona:	<u>mēs</u>	-am	-am	-s-im
Daudzskaitja OTRĀ persona:	<u>jūs</u>	-at	-at	-s-it
ABU skaitju TREŠĀ persona:	<u>visi citi</u>	---	-a	-s---

PIEZĪMES: 1. Trešo sauksim par KOPĒJO personu; tā var būt: viņš, viņa, viņi,
viņas, utt. -- tātad visi citi, kas nav es, tu, mēs, vai jūs.

2. Vienskaitja 2. personā var būt galotne -i, bet var arī nebūt nekā.
Par to sk. locīšanas paraugus.

B. Ir TRĪS VEIDI, kā galotnes pieliek verba BAZEI:

I. LOKĀMAS ŠĶIRAS (KONJUGĀCIJAS) verbi galotnes pieliek tieši pie BAZES:

(mes) DZEN-am	DZIN-ām	DZĪ-sim	
LAUJ-am	ĻĀV-ām	ĻAU-sim	(Trevors Fennels Šo sauc
BRAUC-am	BRAUC-ām	BRAUK-sim	par "short conjugation".)

II. LOKĀMAS ŠĶIRAS verbi vienmēr ieliek GARU PATSKANI starp bazi un galotni:

(mes) MAZG-āj-am	MAZG-āj-ām	MAZG-ā-sim	
MEKL-ēj-am	MEKL-ēj-ām	MEKL-ē-sim	(Šī ir Fennela
DZĪV-oj-am	DZĪV-oj-ām	DZĪV-o-sim	"long conjugation".)

III. LOKĀMAS ŠĶIRAS verbi TAGADNĒ liek galotnes TIEŠI PIE BAZES (kā I. konjugācijā),
bet PAGĀTNĒ un NĀKOTNĒ starpā ieliek GARU PATSKANI (kā II. konjugācijā):

(mes) ZIN-ām	ZIN-āj-ām	ZIN-ā-sim	
LAS-ām	LAS-āj-ām	LAS-ā-sim	(Šī Fennelam ir
REDZ-am	REDZ-āj-ām	REDZ-ā-sim	"mixed conjugation".)

PIEZĪME: Piemēros ir tikai dsk. I. pers. galotnes, bet tāpat būtu arī ar citu
personu galotņu pielikšanu: DZEN-u, MAZG-āj-a, REDZ-i, REDZ-ē-sit, utt.

C. KAS JĀUZMANA, KAD LOKA VERBUS?

II. & III. konjugācijā galotnes pieliek pīnīgī regulāri vīsos laikos.

I. konjugācijā galotnes pieliek pīnīgī regulāri pāgātnē un nākotnē.

Bet ar I. konjugācijas TAGADNES formām ir jāuzmanās:

Trīm verbiem dažas formas ir NEREGULĀRAS, tāpēc tie apzīmēti kā "I-irreg."

Vislabāk ir to vīsas tagadnes formas iemāctties no galvas.

Citiem verbiem būs jāuzmana, KAS NOTIEK AR VIENSKAITĀ 2. PERSONU.

Tie būs apzīmēti kā "I-st", "I-i", "I-š/s", "I-k/c", "I-pj/p", utt.

Tiem tu apskaties paraugus un iemācies tos locīt; tie nav neregulāri,
tikai KATRAI GRUPAI IR SAVA LOCĪŠANAS LIKUMĪBA.

Liela daļa verbu būs apzīmēta kā "I-reg." Tieši nekur nav nekādu locīšanas
problēmu.

LAI VARĒTU LOCĪT JEBKURU VERBU, IR JĀZINA TĀ PAMATFORMAS.

I-irreg. GRUPA: Verbi, kam ir dažas NEREGULĀRAS
 TAGADNES formas: ir, bija, būs
nav, nebija, nebūs
iet, gāja, ied

<u>TAGADNE:</u>	es	<u>esmu</u>	nees <u>mu</u>	eju	-- ielikts nereg. - <u>m-</u>
	<u>tu</u>	esi	neesi	ej	-- regulāras formas
	<u>mēs</u>	esam	neesam	ejam	-- regulāras formas
	<u>jūs</u>	esat	neesat	ejat	-- regulāras formas
<u>visi citi</u>	<u>ir</u>	<u>nav</u>	<u>iet</u>	-- pilnīgi <u>neregulāras</u> formas	

<u>PAGĀTNĒ:</u>	es	biju	nebiju	gāju	<u>PAGĀTNĒ</u>
	<u>tu</u>	biji	nebiji	gājī	VISAS
	<u>mēs</u>	bijām	nebijām	gājām	FORMAS
	<u>jūs</u>	bijāt	nebijāt	gājāt	<u>REGULĀRAS</u>
<u>visi citi</u>	bija	nebija	gāja		

<u>NĀKOTNE:</u>	es	būšu	nebūšu	iesu	<u>NĀKOTNE</u>
	<u>tu</u>	būsi	nebūsi	iesi	VISAS
	<u>mēs</u>	būsim	nebūsim	iesim	FORMAS
	<u>jūs</u>	būsit	nebūsit	iesit	<u>REGULĀRAS</u>
<u>visi citi</u>	būs	nebūs	ies		

(V E R B U   L O C Ī Š A N A)

TAGADNES VSK. 2. PERSONA DABŪ -I		LOCĪŠANA NAV NEKĀDU PROBLĒMU			
TAGADNE	I-st	I-i	I-reg.	I-reg.	I-reg.
es	rimstū	topū	džēnu	nēsu	ļauju
tu	rimsti	topi	dzen	nes	ļauj
mēs	rimstam	topam	džēnam	nēsam	ļaujam
jūs	rimstat	topat	džēnat	nēsat	ļaujat
visi citi	rimst	top	džēn	nēs	ļauj
<u>PAGĀTNE</u>					
es	rimu	tapu	dzinu	nesu	ļāvu
tu	rimi	tapi	dzini	nesi	ļāvi
mēs	rimām	tapām	dzinām	nesām	ļāvām
jūs	rimāt	tapāt	dzināt	nesāt	ļāvāt
visi citi	rima	tapa	dzina	nesa	ļāva
<u>NĀKOTNE</u>					
es	rimšu	tapšu	dzīšu	nesšu	ļaušu
tu	rimsi	tapsi	dzīsi	nesši	ļausi
mēs	rimsim	tapsim	dzīsim	nesšim	ļausim
jūs	rimsit	taposit	dzīsit	nesšit	ļausit
visi citi	rimš	taps	dzīš	nesš	ļaus

Ja NĀKOTNES formās pirms nākotnes PAZĪMES -S- nāktu otrs -S-, vai arī -z-, -t-, vai -d-, tad pirms nākotnes -S- ieliek -l-, lai skaņas NESAPLŪSTU KOPĀ un neiznāktu tādas izrunas, kā *ness (nesīs vietā); *gāzsit (gāzīs vietā); *metšu (metīšu vietā); vai *laidsim (laidīsim vietā).

Var būt visādas MAINAS pašā verbā (ne tikai galotnēs). Šīs maiņas notiek dažādos darbības LAIKOS, piem., tagadnes forma dzen-, pagātnes forma dzīn-, nākotnes forma dzīl-; tagadnes formas rimst-, top-; pagātnes/nākotnes formas rim-, tap- utt. Tāpat arī lauj, ļāv-a, ļau-s maina bazi.

Lai zinātu, kur kādas maiņas notiek, VERBU PAMATFORMAS IR JĀIEMĀCĀS NO GALVAS.

(V E R B U   L O C Ī Š A N A)

Verbi, kam tagadnes pamatforma beidzas ar MĪKSTINĀTU skāņu: -l, -š, vai -ž.

<u>TAGADNE</u>	I- <u>l</u> /l	I- <u>s</u> /s	I- <u>z</u> /z	I- <u>š</u> /t	I- <u>ž</u> /d
es	cel <u>u</u>	plē <u>šu</u>	lau <u>žu</u>	ple <u>šu</u>	lai <u>žu</u>
tu	cel <u>l</u>	plē <u>s</u>	lau <u>z</u>	plet <u>t</u>	laid <u>d</u>
mēs	ce <u>ļam</u>	plē <u>šam</u>	lau <u>žam</u>	ple <u>šam</u>	lai <u>žam</u>
jūs	ce <u>ļat</u>	plē <u>šat</u>	lau <u>žat</u>	ple <u>šat</u>	lai <u>žat</u>
visi citi	ce <u>ļ</u>	plē <u>š</u>	lau <u>ž</u>	ple <u>š</u>	lai <u>ž</u>
<u>PAGĀTNIE</u>					
es	cē <u>lu</u>	plē <u>su</u>	lau <u>zu</u>	plet <u>u</u>	laid <u>u</u>
tu	cē <u>li</u>	plē <u>si</u>	lau <u>zi</u>	plet <u>i</u>	laid <u>i</u>
mēs	cē <u>lām</u>	plē <u>sām</u>	lau <u>zām</u>	plet <u>ām</u>	laid <u>ām</u>
jūs	cē <u>lāt</u>	plē <u>sāt</u>	lau <u>zāt</u>	plet <u>āt</u>	laid <u>āt</u>
visi citi	cē <u>la</u>	plē <u>sa</u>	lau <u>za</u>	ple <u>ta</u>	laid <u>a</u>
<u>NĀKOTNIE</u>					
es	cel <u>šu</u>	plē <u>ššu</u>	lau <u>žšu</u>	plet <u>ššu</u>	laid <u>žšu</u>
tu	cels <u>i</u>	plē <u>šsi</u>	lau <u>žsi</u>	plet <u>šsi</u>	laid <u>žsi</u>
mēs	cels <u>im</u>	plē <u>šsim</u>	lau <u>žsim</u>	plet <u>šsim</u>	laid <u>žsim</u>
jūs	cels <u>it</u>	plē <u>šsit</u>	lau <u>žsit</u>	plet <u>šsit</u>	laid <u>žsit</u>
visi citi	cels <u>s</u>	plē <u>šs</u>	lau <u>žs</u>	plet <u>šs</u>	laid <u>žs</u>

Mīkstinājumi ir TIKAI TAGADNE.

Ari te SKĀNU MAINAS var notikt pašā verbā:
tagadne -- ceļ; pagātnie -- cēla.

Kad vairs nav mīkstinājuma,
I-š/t & ž/d grupas pirms
galotnēm parādās
ĪSTAIS līdzskanis,
kas ir -t- vai -d-.

Nākotnes formās, grupām
I-s/s, ž/z, š/t & ž/d
ir vajadzīgs -ī- pirms -s-,
lai šis -s- nesaplūstu kopā
ar otru -s- vai arī ar -z-,
-t-, vai -d-.

I-s/r grupas verbi lokāmi līdzīgi I-l/l verbiem:
es aļu, tu ar utt.

TAGADNES VSK.

2. persona

k malna & g malna
uz c   uz dz

TAGADNES VSK. 2. persona zaudē -j

<u>TAGADNE</u>	I-k/c	I-g/dz	I-pj/p	I-bj/b	I-mj/m
<i>es</i>	lieku	augu	kopju	kniebju	stumju
<i>tu</i>	lie <u>c</u>	au <u>dz</u>	kop	knieb	stum
<i>mēs</i>	liekam	augam	kopjam	kniebjam	stumjam
<i>jūs</i>	liekat	augat	kopjat	kniebjat	stumjat
<i>visi citi</i>	liek	aug	kopj	kniebj	stumj
<u>PAGĀTNE</u>					
<i>es</i>	liku	augu	kopu	kniebu	stūmu
<i>tu</i>	lik <u>i</u>	aug <u>i</u>	kop <u>i</u>	kniebi	stūmi
<i>mēs</i>	likām	augām	kopām	kniebām	stūmām
<i>jūs</i>	likāt	augāt	kopat	kniebāt	stūmāt
<i>visi citi</i>	lika	augā	kopa	knieba	stuma
<u>NAKOTNE</u>					
<i>es</i>	likšu	augšu	kopšu	kniebšu	stumsu
<i>tu</i>	liksi	augsi	kopsi	kniebsi	stumsi
<i>mēs</i>	liksim	augsim	kopsim	kniebsim	stumsim
<i>jūs</i>	liksit	augsit	kopsit	kniebsit	stumsit
<i>visi citi</i>	liks	augs	kops	kniebs	stums

PAGĀTNE un NĀKOTNE ir regulāras.

SKANU MAIŅAS var būt pašā verbā:
tagadne -- liek; bet pagātne/nākotne -- lika/liks.
Tāpat verbā stumj, stūma, stums maiņas ir visos 3 laikos.

OTRĀS KONJUGĀCIJAS VERBI

Tiem pamatformas beidzas ar: -ā, -āja, -ās;
 -ī, -īja, -īs;
 -ē, -ēja, -ēs;
 -o, -oja, -os;
 -ū, -ūja, -ūs:

<u>TAGADNE</u>	II-ā	II-ī	II-ē	II-o	II-ū	
es	mazgāju	zeltīju	karsēju	laboju	dabūju	<i>Tagadnes galotņu SETS ir:</i> (es) -u (tu) -- (mēs) -am (jūs) -at (visi citi) --
tu	mazgā	zeltī	karsē	labo	dabū	
mēs	mazgājam	zeltījam	karsējam	labojam	dabūjam	
jūs	mazgājat	zeltījat	karsējat	labojat	dabūjat	
visi citi	mazgā	zeltī	karsē	labo	dabū	
<u>PAGĀTNĒ</u>						
es	mazgāju	zeltīju	karsēju	laboju	dabūju	
tu	mazgāji	zeltīji	karsēji	laboji	dabūji	
mēs	mazgājām	zeltījām	karsējām	labojām	dabūjām	
jūs	mazgājāt	zeltījāt	karsējāt	labojāt	dabūjāt	
visi citi	mazgāja	zeltīja	karsēja	laboja	dabūja	
<u>NĀKOTNE</u>						
es	mazgāšu	zeltīšu	karsēšu	labošu	dabūšu	
tu	mazgāsi	zeltīsi	karsēsi	labosi	dabūsi	
mēs	mazgāsim	zeltīsim	karsēsim	labosim	dabūsim	
jūs	mazgāsit	zeltīsit	karsēsit	labosit	dabūsit	
visi citi	mazgās	zeltīs	karsēs	labos	dabūs	

Visās B-grupās verbiem pielikti gari patskāpi.
 Tagadnē un pagātnē šiem patskāpiem pieliek -j- pirms galotnēm,
 lai nepaliktu mute valā starp 2 patskāpiem.

Divas tagadnes formās, kur galotnes nav, arī
 -j- nav vajadzīgs. Tāpat -j- pazūd arī nākotnes formās, jo tur
 pirms galotnēm ir -s-.

II-ū grupā ir tikai VIENS pats verbs -- dabūt.

TREŠĀS KONJUGĀCIJAS VERBI

Tiem pamat formas beidzas ar: -a, -āja, -ās
 --, -āja, -ās
 -a, -Tja, -Ts
 --, -ēja, -ēs

<u>TAGADNE</u>	III-ā	III-ā	III-ī	III-ē	
es	modinu	dziedu	mācu	māku	III-ē verbos <u>sēž</u> & <u>guļ</u>
tu	modini	dziedi	māci	māki	vsk. 2. personā nav
mēs	modinām	dziedam	mācām	mākam	mīkstinājuma: tu <u>sēdi</u> ,
jūs	modināt	dziedat	mācāt	mākāt	" <u>guļi</u> .
visi citi	modina	dzied	māca	māk	Tāpat kā verbu dziedāt loka arī verbu raudāt: raud - raudam, raudat.
<u>PAGĀTNĒ</u>					
es	modināju	dziedāju	mācīju	mācēju	
tu	modināji	dziedāji	mācīji	mācēji	
mēs	modinājām	dziedājām	mācījām	mācējām	
jūs	modinājāt	dziedājāt	mācījāt	mācējāt	
visi citi	modināja	dziedāja	mācīja	mācēja	
<u>NAKOTNE</u>					
es	modināšu	dziedāšu	mācīšu	mācēšu	Lielā daļa III-ā verbu
tu	modināsi	dziedāsi	mācīsi	mācēsi	ir ar kauzātīva pazīmi
mēs	modināsim	dziedāsim	mācīsim	mācēsim	-īn-: <u>audzināt</u> , <u>gludināt</u> ,
jūs	modināsit	dziedāsit	mācīsit	mācēsit	<u>sēdināt</u> , utt.
visi citi	modinās	dziedās	mācīs	mācēs	

Kur tagadnes pamat forma nav -a, tur dsk. formām ir īss -a-: dzied - dziedam, dziedat; redz - redzam, redzat. Bet kur jau pamat formai ir -a, tur dsk. formām ir garš -a-: modina - modinām, modināt; māca - mācām, mācāt. Te var teikt, ka verbi, kām tagadnes pamat forma ir -a, LIETO PAGĀTNES GALOTNU KOMPLEKTU ARĪ TAGADNĒ, un tagadni no pagātnes atšķir gara patskāņa iespraudums starp bazi un galotni.

6.3 REFLEKSĪVĀS FORMAS

VISAS refleksīvās formas beidzas ar **-S**.

Daudziem verbiem ir refleksīvās formas: mazgā - mazgājas; runā - runājas; sauc - saucas; vāra - vārās; māca - mācās; laiž - laižas utt.

Ir tomēr arī tādi verbi, kuriem refleksīvās formas NEDARINA, piem., aust, iegūst, jūk, klīst, kļūst, māk, var un vēl vairāki citi..

Dažiem verbiem ir TIKAI REFLEKSĪVĀS formas: mostas, bīstas, gadās, skaišas, ākstās, darbojas, priečājas, rotaļājas, žāvājas un vēl daži citi.

REFLEKSĪVĀS FORMAS IZSAKA:

- a. tādu darbību, ko DARĪTĀJS DARA PATS AR SEVI: Jānis mazgājas = Jānis mazgā SEVI, meitenes gērbjas = meitenes ģērbj SEVI;
- b. tādu darbību, ko DARA VIENS AR OTRU kopā: zēni skrienas = zēni skrien VIENS AR OTRU, mēs runājamies = mēs runājam VIENS AR OTRU;
- c. tādu darbību, kas DARĀS PATI, vai NOTIEK NETĪŠAM: ūdens vārās, Viltītim sasitās kāja;
- d. INTENSĪVU vai PĒKŠNU darbību: meitenes smejas, zēni dusmojas; māte bārās, Vija iesaucās; āzis lūgsies vilku.
- e. JAUNAS NOZĪMES: kausa obey   klausās listen
māca teach   mācās learn
liek put   liekas it seems
laiž let   laižas fly
atrod find   atrodas be situated

6.31 REFLEKSĪVO FORMU DARINĀŠANA

Refleksīvo formu darināšanai ir DIVI VEIDI.

PIRMAIS VEIDS: Var iedomāties, ka ir 3 refleksīvo GALOTŅU KOMPLEKTI (seti).

TAGADNE: PAGĀTNE: NĀKOTNE:

vienskaitļa PIRMĀ persona	es	-os	-os	-s-os
" OTRĀ "	tu	-ies	-ies	-s-ies
daudzskaitļa PIRMĀ "	mēs	-amies	-āmies	-s-imies
" OTRĀ "	jūs	-aties	-āties	-s-ities
ABU skaitļu TREŠĀ "	visi citi	-as	-ās	-s-ies

Šīs galotnes LIEK AKTĪVO GALOTŅU VIETĀ.

- PIEZĪMES:**
1. Ja tagadnes aktīvā pamatforma beidzas ar **-a**, tad JĀLIETO PAGĀTNES GALOTŅU SETS ARĪ TAGADNĒ: māca - mēs mācāmies, jūs macāties, visi mācās.
  2. Ja tagadnes aktīvā pamatforma beidzas ar GARU PATSKANI VAI **-o**, tad pirms refleksīvajām galotnēm IELIEK **-j-**: mazgā - mazgājos, mazgājies, mazgājamies, mazgājaties, mazgājas; labo - labojos, labojies, labojamies, labojaties, labojas.

OTRS VEIDS: Katru refleksīvo formu darina NO TĀS PASĀS AKTĪVĀS FORMAS.

6.311 Refleksīvo PERSONU formu darināšana.

TE IR DIVI LIKUMI:

I - Ja aktīvā forma beidzas ar ĪSU PATSKANI, tad šo patskani GRAMATISKI PAGARINA un BEIGĀS PIELIEK **-s**.

Tas nozīmē, ka galotnes **-u** vietā nāk galotne **-os**: mācu - mācos; galotnes **-i** vietā nāk galotne **-ies**: māci - mācies; galotnes **-a** vietā nāk galotne **-ās**: māca - mācās

II - VISUR CITUR (kur nevar lietot I likumu) aktīvajai galotnei PIELIEK -ies:
 redzam - redzamies; redzējām - redzējāmies; redzēsim - redzēsimies;
 redzat - redzaties; redzējāt - redzējāties; redzēsit - redzēsities.

SVARĪGS IZNĒMUMS: Ja TAGADNES TREŠAJAI personai nemaz NAV GALOTNES,
 tad tur jāpieliek refleksīvā galotne -as:
 liek - liekas; mazgā - mazgājas;
 ģerbj - ģerbjas; labo - labojas.

Bet ja nav galotnes KĀDAI CITAII verbu personai (nevis tagadnes trešajai),
 tad lieto II likumu - pieliek galotni -ies:
 (tu) cel, mazgā - celies, mazgājies;
 (katrs/visi) cels, mazgās - celsies, mazgāsies.

Šie paši divi likumi derīgi arī citu verbu formu darināšanai.

AKTĪVĀS formas.

REFLEKSĪVĀS formas.

Infinitīvs:	celt, mācīt	celties, mācīties (II likums)
Kondicionālā forma: Atstāstāmā TAGADNES	celtu, mācītu	celtos, mācītos (I likums)
forma: Atstāstāmā NĀKOTNES	cejot, mācot	cejoties, mācoties (II)
forma: Manīšanas forma:	celšot, mācīšot cejam, mācām	celšoties, mācīšoties (II) cejamies, mācāmies (II)
VIENSKAITLĀ pavēles forma: DAUDZSKAITLĀ	cel! mācī!	celies! (II) mācies! (I)
pavēles forma:	celiet! māciet!	celieties! mācieties! (II)

VAJADZĪBAS forma ir tagadnes trešās personas forma, kam pielikts klāt jā-.

Tādēļ, JA TAI NAV GALOTNES, tad arī tur jāpieliek galotne -as:

Tagadnes 3. persona: māca --- mācās (I) BET: ģerbj --- ģerbjas, labo --- labojas;
 Vajadzības forma: jāmāca - jāmācās (I)   jāģerbj - jāģerbjas, jālabo - jālabojas.

6.312 Refleksīvo DIVDABJU darināšana.

Refleksīvās formas var darināt tikai AKTĪVAJIEM divdabjiem
 -is/-usi un -dams/-dama.

Te ir TRĪS kopā saistīti likumi:

I Ja aktīvā forma beidzas ar ĪSU PATSKANI, tad šo patskani
GRAMATISKI PAGARINA un beigās PIELIEK -s.

II Ja aktīvajā formā pēc īsa patskaņa JAU IR -s, tad tikai pagarina patskani.

III Ja aktīvās formas galotne ir TIKAI -s, tad pirms tā IELIEK -ie-.

AKT.: cēlis   cēlusī   cēluši   cēlušas
 REFL.: cēlies (II)   cēlusies (I)   cēlušies (I)   cēlušās (II)

AKT.: celdams   celdama   celdami   celdamas
 REFL.: celdamīes   celdamās (I)   celdamīes (I)   celdamās (II)
 (III)

Kur nevienu no šiem 3 likumiem nevar pielietot,
 no tās aktīvā divdabja formas refleksīvo formu NEVAR DARINĀT.

6.4 VAJADZĪBAS (DEBITĪVA) FORMA UN KONSTRUKCIJA

Vajadzības FORMU darina ar priedēkli *jā-*.

To pieliek priekšā PIRMAJAI verba pamatformai
(TAGADNES trešās personas formai):

Pamatformas:	dara, darīja darīs;	ēd, ēda, ēdīs;	skatās, skatījās, skatīsies
VAJADZĪBAS forma:	<i>jādara</i>	<i>jāēd</i>	<i>jāskatās</i>

Vajadzības forma PALIEK TĀDA PATI, vienalga
ar kuru personu vai kurā laikā to lieto.

Lai izteiktu LAIKUS, pirms vajadzības formas lieto
verbu *ir*, *bija*, *būs* / *nav*, *nebija*, *nebūs*:

TAGADNE:	<i>ir/nav jādara</i>
PĀGĀTNE:	<i>bija/nebija jādara</i>
NAKOTNE:	<i>būs/nebūs jādara</i>

Lai izteiktu PERSONAS, lieto KAM-locījuma formas:

man, *tev*, *mums*, *jums*, *viņam*, *meitenei*, *kaķim*, *bebriem*, *utt.*

Man ir jālasa. I must / have to read.

Tev būs jāēd. You will have to eat.

Viņam bija jāskatās. They had to look.

Kaķim bija jāmeklē. The cat had to make a search.

Lai izteiktu, kas ir darbības OBJEKTS,

lieto kādu KAS-locījuma formu:

Man ir jālasa grāmata. I must / have to read a book.

Tev būs jāēd augļi. You will have to eat fruits.

Viņam bija jāskatās televīzija. They had to watch TV

Kaķim bija jāmeklē pele. The cat had to look for

a mouse.

Tagad mums jau ir pilna vajadzības KONSTRUKCIJA.

Tā ir līdzīga citām konstrukcijām, ko tu jau pazīsti.

Citas konstrukcijas:

Man ir grāmata.

VAJADZĪBAS konstrukcija:

Man ir jālasa grāmata. I must / have to read a book.

Tev patīks augļi.

Tev būs jāēd augļi. You will have to eat fruits.

Viņai sāpēja kāja.

Viņai bija jāērstē kāja. She had to heal her leg.

6.4.1 Kā DARINA vajadzības konstrukciju?

VIENS veids:

1. Nēm PIRMO formu, kas ierakstīta zaļajā verbu kartītē, piem., *ker*
Pieliec tai *jā-*, piem., *jā+ker = jāker*

Tagad tev jau ir vajadzības FORMA,

2. Izsaki darbības LAIKU ar *ir*, *bija*, vai *būs*, piem., *bija jāker*

3. KREISAJĀ pusē pieliec darbības PERSONU,
KAM ŠĪ darbība jādara, piem., *kaķim bija jāker*

4. LABAJĀ pusē pieliec darbības OBJEKTU
KAS-locījumā, piem., *Kaķim bija jāker pele.*

Tagad tev ir gatava pilna vajadzības KONSTRUKCIJA.

(Vajadzības konstrukcijas darināšana)

OTRS veids:

1. Nēm parastu [subjekts+verbs+objekts] teikumu: *Kakis kēra peli.*
2. Izsaki darbības LAIKU ar *ir*, *bija*, vai *būs*: *kēra* = pagātne = *bija*
3. Nēm galvenā verba PIRMO pamatformu: *ķer*
Šai formai pieliec *jā-*: *jā+ķer* = *jāķer*
4. Saliec abus verbus vienu aiz otra: *bija jāķer*
5. KREISAJĀ pusē pieliec darbības PERSONU
KAM-locījumā: *kaķim bija jāķer*
6. LABAJĀ pusē pieliec darbības OBJEKTU
KAS-locījumā: *Kaķim bija jāķer pele.*

Arī tagad tev ir gatava pilna vajadzības KONSTRUKCIJA.

6.42 Vajadzības konstrukcijas
PĀRVEIDOJUMI

- A. Var IZLAIST verbu *ir*, *bija*, *būs*,
ja darbības LAIKS jau tāpat ir SAPROTAMS.

A1. Gandrīz vienmēr izlaiž TAGADNES formu *ir*:

Zaķiem jāgudro jaunas viltības. = Zaķiem *ir* jāgudro jaunas viltības.
Mums tagad jāspēlē paslēpšanās. = Mums tagad *ir* jāspēlē paslēpšanās.
Kaķim jāķer pele. = Kaķim *ir* jāķer pele.
Man jālasa grāmata. = Man *ir* jālasa grāmata.

A2. Var izlaist arī formas *bija/būs*, ja darbības LAIKS

jau ir pateikts ar kādu CITU verbu:

Bebri redzēja, ka aizsprosts jānosarga (= *bija jānosarga*) vieniem pašiem.
Jānis pats zinās, kas viņam jādara (= *būs jādara*).

B. Pārveidojumi darbības OBJEKTA daļā.

B1. KAS-locījuma vietā var būt kaut kas CITS:

Pelei jābēg alā.
Pelēm jābēg no kaķa.
Man jābrauc uz pilsētu.
Bebriem jāmeklē ēst.

B2. KAS-locījumu dažreiz var izlaist (un nelikt nekā vietā):

Pelei jābēg.
Mums būs jāguļ.
Bērniem bija jāmācās.

C. Dažreiz var izlaist arī KAM-locījumu,
ja darbības darītājs nav īsti NOTEIKTS:

Nāk lietus. Jābēg istabā. (Cīlvekiem?/bērniem?/kaķiem? jābēg istabā.)
Vispirms jālasa un tad jāatstāsta pasaka. (Visiem skolniekiem? / katram skolniekam?
ir jālasa un jāatstāsta pasaka.)

D. Verba formu *ir*, *bija*, *būs*vietā var būt forma *'should*, *would* (*have to*):

Kāpēc zivīm būtu jāstrādā? Kas viņiem būtu jāmācās?
Mums būtu jābēg istabā.

6.5 KONDICIONĀLĀS FORMAS

Kondicionālās formas izsaka tādu darbību,
kas īstenībā NEVAR NOTIKT tad, kad par to runā.

Ir tikai DIVAS kondicionālās formas:

AKTĪVĀ kondicionālā forma beidzas ar **-tu**

REFLEKSĪVĀ kondicionālā forma beidzas ar **-tos**

Kondicionālās formas lieto ar visām PERSONĀM:

es
 tu
 mēs
 jūs }
 visi citi } darītu/(darītos), mazgātu, mazgātos, dzītu, dzītos, mestu, mestos, utt.

Kondicionālās formas lieto visās KONSTRUKCIJĀS (teikumu veidos):

Kas tev vare**tu** palīdzēt, lai tu iemāc**tos** dzejoli?

Kaut sniegs būtu melns un snig**tu** no apakšas uz augšu!

Ja tu būtu bagāts,
] tev nebūtu jāstrādā.

Ja tev būtu nauda,

6.51 Kondicionālo formu DARINĀŠANA

AKTĪVO kondicionālo formu darina no aktīvā INFINITĪVA.

1. Nēm aktīvo infinitīvu:	2. Tam klāt pieliek -u:	3. Iznāk kondicionālā forma :
darīt	darīt + -u	darītu
mazgāt	mazgāt + -u	mazgātu
dzīt	dzīt + -u	dzītu
mest	mest + -u	mestu

Ari REFLEKSĪVO kondicionālo formu
var darināt no AKTĪVĀ infinitīva tādā pašā veidā:

1. Nēm aktīvo infinitīvu:	2. Tam klāt pieliek -os:	3. Iznāk REFLEKSĪVĀ kondicionālā forma:
darīt	darīt + -os	darītos
mazgāt	mazgāt + -os	mazgātos
dzīt	dzīt + -os	dzītos
mest	mest + -os	mestos

6.52 Kondicionālo formu
LIETOŠANA

Kad runātājs vai rakstītājs lieto kondicionālās formas, viņš saka kaut ko tādu, kas tajā laikā NAV REĀLS (vai nekad nevar būt reāls).

Ir TRĪS kondicionālo formu lietošanas veidi:

A. VĒLĒŠANĀS:

A1. Tieša VĒLĒŠANĀS. SIGNĀLvārds (jeb IEVADvārds) ir kaut.

VĒLĒŠANĀS:

ĪSTENĪBA (REALITĀTE):

Andris teica Zigurdam: "Kaut mēs varētu saprast, "Mēs nesaprotram, ko marsieši saka." ko marsieši saka!"

Zigurds žēlojās: "Kaut es nebūtu gājis uz upi!" "Es tomēr biju aizgājis uz upi."

A2. Atstāstīta VĒLĒŠANĀS. SIGNĀLvārdi ir kaut un lai.

Andris vēlējās, kaut/lai viņš ar Zigurdu varētu saprast, ko marsieši saka.

Bet viņi to nevarēja saprast.

Zigurds vēlējās, kaut viņš nebūtu gājis uz upi.

Viņš tomēr bija tur aizgājis.

Marsieši gribēja(/vēlējās), lai zēni ietu prom.

zēni vēl negāja prom.

B. NEIESPĒJAMĪBA, ko var tikai iedomāties, vai arī nedroša/nezināma IESPĒJA.

SIGNĀLvārdi var būt dažādi (un var arī nebūt nemaz).

IEDOMA:

ĪSTENĪBA:

Ja būtu Ziemassvētki, tad tev nebūtu jāiet uz skolu, un tu dabūtu dāvanas. Kā būtu, ja mēs aizietu uz tiem krūmiem?

-Bet tagad vēl nav Ziemassvētki, tādēļ tev ir jāiet uz skolu, un tu nedabū dāvanas.

-Nav zināms, kā būs, ja tur aiziesim.

Kādēļ nevarētu būt tā, lai maziem zēniem nebūtu jāiet uz veikalim?

-Bet parasti zēniem ir jāiet uz veikalim.

Diez ko lielie zēni ar mums darītu, ja viņi mūs pamanītu?

-Never zināt, ko viņi darīs, ja mūs pamanīs.

Varbūt mēs varētu pielīst tā, ka viņi mūs nemaz nepamanītu.

-Bet es droši NEzinu, vai mēs tā varēsim pielīst.

Izskatās, it kā jūs bēgtu no kaut kā.

-Tā izskatās, bet es nezinu, vai jūs tiesām bēgat.

Mums būtu jābēg!

-Varbūt labāk ir bēgt, bet es nezinu, kas tad notiks.

Mēs nekur vairs neizbēgtu.

-Bet izbēgt vairs laikam nevarēs.

Es vēlētos redzēt, kā Latvija kļuva brīva.

-Īstenībā es to nevaru redzēt.

C. PIEKLĀJĪBAS frazes/jautājumi. Jautājumu parastais IEVADvārds vai.

PIEKLĀJĪGI SAKA/JAUTĀ:

TAS NOZĪMĒ:

Vai es drīkstētu atstāt klasi?

Es drīkstēšu, ja skolotāja man to atlāus.

Es gribētu ēst so ābolu.

Es varēšu to ēst, ja tu man to dosi.

Vai jūs nevarētu man palīdzēt?

Es vēlos/lūdzu, lai jūs man palīdzat.

6.6 PĀSTĪVAIS DIVDABIS -ts, -ta

Latviešu valodā ir vairāki divdabji. Divdabis, kam pirms galotnes ir -t-, saucas PĀSTĪVAIS divdabis. Tas apraksta kādu lietu vai personu, kas pati divdabja darbību nedara. To dara kas cits:

Bērns tiek mazgāts. (*Bērns pats nemazgājas. Māte viņu mazgā.*)

Deguns ir sasists. (*Deguns pats nesasitās. Kāds to degunu sasita.*)

Tasīte ir saplēsta. (*Tasīte pati nesaplīsa. Jānītis to nometu un saplēsa.*)

Trauki ir salikti plauktos. (*Trauki paši plauktos neieleca. Bērni tos tur salika.*)

Pasaka ir izstāstīta. (*Tikai kāds cilvēks var izstāstīt pasaku.*)

Dziesmas ir nodziedātas. (*Ari dziesmas pašas sevi nevar izdziedāt. Tās dzied cilvēki.*)

Sasists deguns ir tāds deguns, ko kāds sasit.

Saplēsta tasīte ir tāda tasīte, ko kāds saplēš.

Nomazgāti trauki ir tādi trauki, ko kāds nomazgā.

Izstāstīta pasaka ir tāda pasaka, ko kāds izstāsta.

Nodziedātas dziesmas ir tādas dziesmas, ko kāds nodzied.

6.61 Pasīvā divdabja -ts, -ta formu DARINĀŠANA.

Visvieglāk ir pasīvās formas darināt no INFINITĪVA:

1. Vispirms dabū infinitīva formu (sk. VB-13. 1p.).

Šī forma jau beidzas ar -t.

2. Pie šīs infinitīva formas pieliek vajadzīgās galotnes:

infinitīvs: mazgāt

infinitīvs: [plēst]

Traukī ir mazgāti.

Bjoda/tase ir saplēsta.

Nomazgāti traukī ir tīri. Bjodas/tases ir saplēstas.

Tases ir nemazgātas.

Nevar ēst un dzert no saplēstām bjodām un tasēm.

Tās ir nemazgātas tases.

Krekli ir ieplēsts liels caurums.

Ei redzu izmazgātus kreklus.

Saplēsts krekls/šķīvis ir nederīgs.

Padod man nomazgātu bjodu un tasi! Neko nevar darīt ar saplēstu bjodu, tasi, šķīvi,
vai kreklu.

6.62 DIVDABJA -ts, -ta LIETOŠANA

Divdabim ir DIVAS dabas: Verba daba un ADJEKTĪVA daba.

Tāpēc divdabis var:

A. Palīdzēt izteikt DARBĪBU; tad divdabim priekšā ir verbs *ir*, *bija*, *būs* 'be', vai *tiekt*, *tika*, *tiks* 'become, get':

trauki tiek mazgāti 'the dishes get / are being washed'

trauki tiks mazgāti 'the dishes will get washed'

trauki ir nomazgāti 'the dishes are / have been washed'

trauki bija nomazgāti 'were / had been washed'

tasīte ir sasista 'the cup is smashed'

bērns tiks mazgāts 'the child will get washed'

deguns bija sasists 'the nose was smashed'

tu (zēns) tiki rāts

[tu (meitene) tiki rāta 'you got scolded'

tu (meitene) tiki rāta

B. Tāpat kā adjektīvs, divdabis var izteikt kādu īPAŠĪBU; ievēro, kā saskan divdabja un lietvārda galotnes:

divdabis: Nomazgāti trauki ir uz plaukta. / Uz plaukta ir nomazgāti trauki.
adjektīvs: Tīri trauki ir uz plaukta. / Uz plaukta ir tīri trauki.

divdabis: Es redzu nomazgātus traukus.   vai jūs atradāt pazaudētas mantas?
adjektīvs: Es redzu baltus traukus.   Vai jūs atradāt labas mantas?

divdabis: Māte lej zupu mazgātā bļodā.   Māte nelej tēju nemazgātā tasē.
adjektīvs: Māte lej zupu tīrā bļodā.   Māte nelej tēju netīrā tasē.

divdabis: Nomazgātam bērnām būs jāiet gulēt.   Krāsotam skapim ir salauztas durvis.
adjektīvs: Mazām bērnām būs jāiet gulēt.   Dzeltenam skapim ir vecas durvis.

divdabis: Tas ir saplēstas tasītes gabals.   Tie ir beigtā koka zari.
adjektīvs: Tas ir zilganas tasītes gabals.   Tie ir nedzīva koka zari.

96. 1p.

(Divdabja *-ts*, *-ta* LIETOŠANA)

Pasīvo divdabi darina tikai tad, ja AKTĪVAJĀ teikumā

ir kāds lietvārds, kas atbild jautājumam KO?

AKTĪVAIS teikums:

Bērni mazgāja TRAUKUS. (KO mazgāja?)

Jānītis ēda KŪKU. (KO eda?)

BET: Jānītim patīk KŪKA. (KAS patīk?)

PASĪVAIS / DIVDABJA teikums:

TRAUKI ir nomazgāti.

KŪKA bija apēsta.

(Nevar darināt divdabi, jo te NEVAR
prasīt jautājumu 'KO?')

Ja šo divdabi var darināt,
tad to LIETO, lai pateiktu:

- a. Kas ir (bija, būs) vai tiek (tika, tiks)
DARĪTS ar kādu lietvārdu;
- b. KĀDS ir lietvārds.

A. Kad divdabis *-ts*, *-ta* pasaka,

kas IR vai TIEK DARĪTS ar lietvārdu,
tad iznāk vesels TEIKUMS:

Teikuma SĀKUMĀ ir LIETVĀRDS.

Teikuma VIDŪ ir VERBS *ir*, *bija*, *būs*, vai *tieka*, *tika*, *tiks*.

Teikuma BEIGĀS ir DIVDABIS.

Divdabis SASKAN ar lietvārdu DZIMTĒ un SKAITLĪ.

Trauki ir nomazgāti. (Kas IR DARĪTS ar traukiem?)

Kūka bija apēsta. (Kas BIJA DARĪTS ar kūku?)

Bērns tiks mazgāts. (Kas TIKS DARĪTS ar bērnu?)

Utt. (Citus piemērus sk. VB-16. un 17. 1p. augšā.)

IEVĒRO, ka VISOS ŠĀDOS teikumos
lietvārds un divdabis ir KAS-LOCĪJUMĀ.

A1. Šādos teikumos lietvārda vietā var būt VIETNIEKVĀRDS.

Teikumā ir LIETVĀRDS: Teikumā ir VIETNIEKVĀRDS:

TRAUKI ir nomazgāti. TIE ir nomazgāti.

KŪKA bija apēsta. TĀ bija apēsta.

BĒRNS tiks mazgāts. VIŅŠ tiks mazgāts.

MEITENES tiek mācītas. VIŅAS tiek mācītas.

B. Kad divdabis *-ts*, *-ta* pasaka, KĀDS ir lietvārds,

tad tas stāv PIRMS lietvārda tāpat kā adjektīvs.

Divdabis SASKAN ar lietvārdu DZIMTĒ, SKAITLĪ un LOCĪJUMĀ.

Te var būt VISĀDI locījumi.

nomazgātos traukos (KĀDOS traukos?)

apēsta kūka (KĀDA kūka?)

mazgātam bērnam (KĀDAM bērnam?)

utt. (Citus piemērus sk. VB-16. 1p., 2. nodaļā
un VB-17. 1p. vidus daļā.)

Divdabja *-ts*, *-ta* LOCĪŠANA:

Locīšanu ar NENOTEIKTAJĀM galotnēm sk. 2.43 nodaļu, 24. 1p.

6.7 AKTĪVĀTS DIVDABIS -is, -usi,
daudzskaitlī -uši, -ušas.

Aktīvais divdabis iet kopā ar darbības DARĪTĀJU:

JĀNĪTIS ir nomazgājis rokas.

DACĪTE ir nomazgājusi seju.

MEITENES būs nomazgājušas traukus.

ZĒNI bija nomazgājuši bumbu.

6.71 Aktīvā divdabja formu DARINĀŠANA.

Aktīvā divdabja formas darina no PAGĀTNES pamatformas:

1. nem pagātnes pamatformu:	2. nosvītro galotni:	3. pie liek DIVDABJA galotnes: vienskaitlis daudzskaitlis VĪR. -is, SIEV.-usi, VĪR. -uši SIEV.-ušas
mazgāja	mazgājā = mazgāj-	mazgājis mazgājusi mazgājuši mazgājušas
lēja	lējā = lēj-	lējis lējusi lējuši lējušas
dzina	dzinā = dzin-	dzinīs dzinīsi dzinuši dzinušas
atrada	atradā = atrad-	atradīs atradusi atraduši atradušas
darīja	darītā = darītj-	darītīs darītīsi darītuši darītušas
bija	bijā = bij-	bijīs bijīsi bijuši bijušas
ienāca	ienācā = ienāc-	ienācis ienākusi ienākuši ienākušas
nolika	nolikā = nolik-	nolicīs noliķīsi noliķuši noliķušas
pabeidza	pabeidzā = pabeidz-	pabeidzīs pabeigusi pabeiguši pabeigušas
aizbēga	aizbēgā = aizbēg-	aizbēdzīs aizbēgūsi aizbēguši aizbēgušas

A. Ir jāuzmana verbi, kam pirms galotnes ir -c-, -k-, -dz-, vai -g-.

Ta. Pirms divdabja galotnes -is, -k- un -g- kļūst par -c- un -dz-:

nolika → nolicīs, apnika → apnīcīs; aizbēga → aizbēdzīs, uzauga -- uzaudzīs

1b. Pirms VISĀM CITĀM divdabja galotnēm -c- un -dz- kļūst par -k- un -g-:

atnāca -- atnākusi, atnākuši, atnākušas; pabeidza -- pabeigusi, pabeiguši, pabeigušas

98. 1p.

(AKTĪVAIS DIVDABIS -is, -usi)

B. Tikai divdabja formas ar -is/-usi ir NEREGULĀRAS.

VISĀM CITĀM formām galotnes priekšā ir -UŠ-,

un galotnes ir tādas pašas kā ADJEKTĪVIEM.

Paraugam ņemsim divdabi piekusis, piekususi 'tired'

un adjektīvu drošs, droša 'brave':

KAS?	piekus <u>is</u>	zēns	piekus <u>usi</u>	meitene	piekus <u>UŠI</u>	zēni	piekus <u>UŠAS</u>	meitenes
	drošs	zēns	droša	meitene	droši	zēni	drošas	meitenes
KAM?	piekus <u>UŠAM</u>	zēnam	piekus <u>UŠAI</u>	meitenei	piekus <u>UŠIEM</u>	zēniem	piekus <u>UŠĀM</u>	meitenēm
	drošam zēnam		drošai meitenei		drošiem zēniem		drošām meitenēm	
KO?	piekus <u>UŠU</u>	zēnu	piekus <u>UŠU</u>	meiteni	piekus <u>UŠUS</u>	zēnus	piekus <u>UŠAS</u>	meitenes
	drošu	zēnu	drošu	meiteni	drošus	zēnus	drošas	meitenes

6.72 AKTĪVĀ DIVDABJA LIETOŠANAI

ir trīs galvenie veidi:

A. Aktīvā divdabja formas lieto kā ADJEKTĪVUS. Tas jau ir redzams augšējos piemēros. Vēl citi piemēri:

aizmidzis bērns	samirkusi mētelī	paēdusi lapsa
apnikuši darbi	pazudušas mantas	izlijjis ūdens
pieaudzis cilvēks	apklausis troksnis	nobirušas lapas utt.

B. Aktīvā divdabja formas kopā ar verbu ir, bija, būs (vai nav, nebija, nebūs) izsaka PABEIGTU vai VAIRS NETURPINĀTU darbību.

B1. Kad izsaka PABEIGTU darbību, tad divdabim klāt ir PIELIKUMS:

Bērni bija Nomazgājuši rokas.

Jānītis ir SAsukājis matus.

Meitenes būs Uzvilkus mētejus.

Bebri nebija Nosargājuši aizsprostu.

Zēns ir AIZpogājis kreku.

Mēs esam Izdzēruši divas glāzes piena.

(AKTĪVAIS DIVDABIS -is, -usi)

B1. Kad izsaka vairs NETURPINĀTU dabību, tad verbam NAV pielikuma.

Tā ir tāda darbība, ko vairs nedara, bet nav zināms, vai tā ir pabeigta, vai ne.

Bērni bija mazgājuši rokas. (Vai bērnu rokas tagad tiešām ir tīras?)

Zēns ir pogājis kreklu. (Vai zēns sapogāja visas pogas?)

Jānītis ir sukājis matus. (Bet viņa mati yēl tomēr izskatās kā putna lizda!)

Bebri bija sargājuši aizsprostu. (Bet viņi to tomēr nenosargāja.)

Mēs esam dzēruši/dzērušas pienu. (Mēs dzeram pienu katru dienu.)

Guna bija rakstījusi atstāstījumu. (Vai viņa to arī pabeidza?)

Kad izsaka pabeigtu/neturpinātu darbību, pirms divdabja teikuma liek verbu ir, bija, būs vai nav, nebija, nebūs.

Angļiski to netulko vis ar *be*, bet ar *have*:

BIJA	mazgājis	HAD	washed
IR	redzējusi	HAS	seen
NAV	atnākuši	HAVE	NOT come
BŪS	bijušas		will HAVE been

C. Aktīvā divdabja formas lieto LAIKA FRAZĒS.

Laika fraze izsaka darbību, kas notikusi

PIRMS kādas CITAS darbības.

Divdabja forma attiecas uz teikuma darbības DARĪTĀJU.

Nomazgājis rokas, Jānītis gāja uz ēdamistabu.

Izlaistījusi stāstu, Guna rakstīja atstāstījumu.

Noslaucījušas traukus, meitenes sāks spēlēties.

Sanākuši kopā, zēni vienmēr taisa cirku.

Šīs laika frazes var pārtaisīt LAIKA TEIKUMOS:

KAD Jānītis bija nomazgājis rokas, viņš gāja uz ēdamistabu.

KAD Guna bija izlaistījusi stāstu, viņa rakstīja atstāstījumu.

KAD meitenes būs noslaucījušas traukus, viņas sāks spēlēties.

KAD zēni ir sanākuši kopā, viņi vienmēr taisa cirku.

100. 1p.

(AKTĪVAIS divdabis -is, -usi)

JĀUZMANA: Vairākiem verbiem aktīvā divdabja un nākotnes
formu galotnes izskatās LĪDZĪGAS. Ievēro, ka:

1. Vīriešu dzimtes DIVDABJA

galotne ir ĪSA.

'he has eaten' ēdis

'he has bitten' kodis

'he has waded' bridis

'he has got used to'
'he has fallen' kritis

'he has been able' pratīs

'he has beaten' sitīs

'he has cut' griezīs *

'he has turned' griezīs **

'he has gnawed' grauzīs

'he has torn' plēsis

'he has carried' nesis

2. NĀKOTNES pamatplatformas

galotne ir GARA.

ēdīs (somebody) will eat'

kodīs " will bite'

bridīs " will wade'

pieradīs " will get used to'

kritis " will fall'

pratīs " will be able / will know how'

sitīs " will beat'

griezīs " will cut'

griezīs " will turn'

grauzīs " will gnaw'

plēstīs " will tear/rip'

nestīs " will carry'

utt.

* Verbā griež, grieza, utt. 'cut' -ē- izrunā ar LAUZTO akcentu.

** Verbā griež, grieža, utt. 'turn/rotate' -ie- izrunā NORMĀLI (ar stiepto akcentu).

6.8 PASĪVAIS DIVDABIS ar galotnēm -ams, -ama,

101. l.p.

(vai -āms, -āma).

Tāpat kā pasīvais divdabis ar galotnēm -ts, -ta,
arī šis divdabis apzīmē tādu lietvārdu,
kas pats verba darbību NEDARA.

Divdabis ar -ams, -ama visbiežāk darbojas
kā lietvārdu APZĪMĒTAJS:

mazgājamī trauki	<i>dishes to be washed</i>
mazgājama bīoda	<i>a bowl to be washed</i>
mazgājamā bīoda	<i>a bowl used for washing = a washbowl</i>
neatliekamī darbi	<i>chores not to be postponed</i>
nesalasāms raksts	<i>a writing that cannot be read, illegible writing</i>
ēdamas sēnes	<i>mushrooms that can be eaten</i>
neēdamas sēnes	<i>mushrooms that must not be eaten</i>
ēdamā karote	<i>a spoon used for eating (= tablespoon)</i>
utt.	

6.81 Pasīvā divdabja -ams, -ama formu DARINĀŠANA.

Šo divdabi darina no verba PIRMĀS (tagadnes) pamatformas.

VISPĀRĒJAIS LIKUMS: Verba pirmajai pamatformai
jāpieliek galotnes – VĪRIEŠU dzimtē -ams
un SIEVIEŠU dzimtē -ama.

Bet visu verbu pirmas pamatformas NAV VIENĀDAS.

Tādēļ iznāk 3 dažādi rezultāti,
kad darina šo divdabi.

A. TŪLĪT iznāk divdabis ar -ams, -ama.

Tas notiek, kad šo divdabi darina no verbu
grupas Ac. un grupām no C. līdz G.:

Te PIRMĀ pamatforma beidzas ar LĪDZSKANI.

PAMATFORMAS:

tur, turēja, turēs (Ac.)
jūt, juta, jutīs (Cb.)
dzen, dzīna, dzīs (Da.)
stūmi, stūma, stums (Ec.)
plēš, plēsa, plēsīs (Fd.)
liek, lika, liks (Ga.)

DARINĀŠANA:

tur + ams/ama = turams, turama to be held
jūt + ams/ama = jūtams, jūtama to be felt/sensed
dzen + ams/ama = dzenams, dzenama to be chased
stūmi + ams/ama = stumjams, stumjama to be pushed
plēš + ams/ama = plēšams, plēšama to be torn
liek + ams/ama = liekams, liekama to be placed/put

DIVDABIS:

turams, turama to be held
jūtams, jūtama to be felt/sensed
dzenams, dzenama to be chased
stumjams, stumjama to be pushed
plēšams, plēšama to be torn
liekams, liekama to be placed/put

B. Pirms divdabja galotnēm ieliek -j-.

To dara, kad šo divdabi darina
no verbu grupas B.

Te pirmā pamatforma beidzas ar GARU PATSKANI.

PAMATFORMAS:

mazgā, mazgāja, mazgās (Ba.)
zeltīt, zeltīja, zeltīs (Bb.)
karsē, karsēja, karsēs (Bc.)
labo, laboja, labos (Bd.)
dabū, dabūja, dabūs (Be.)

DARINĀŠANA:

mazgā-j-ams/ama
zeltī-j-ams/ama
karsē-j-ams/ama
labo-j-ams/ama
dabū-j-ams/ama

DIVDABIS:

mazgājams, mazgājama to be washed
zeltījams, zeltījama to be gilded/gilt
karsējams, karsējama to be heated
labojams, labojama to be corrected
dabūjams, dabūjama to be obtained/got

Te ieliek -j-, lai starp 2 patskapiem nepaliktu mute valā.

Be. grupā ir TIKAI VIENS verbs -- dabū, dabūja, dabūs.

102. 1p.

(Divdabja -ams, -ama formu darināšana.)

C. Iznāk galotnes ar GARU -ā-: -āms, -āma.

Tas notiek tad, kad šo divdabi darina
no verbu grupas Aa. un Ab.

Te pirmā pamatforma BEIDZAS ar īsu -a.

Un divdabja galotne SĀKAS ar īsu -a.

No DIVIEM ĪSIEM -aa- iznāk VIENS GARŠ -ā-.

FORMULA: a + a = ā

Tādēļ šim divdabim te
iznāk galotnes -āms, -āma.

PAMATFORMAS:

DARINĀŠANA:

DIVDABIS:

modīna, modināja, modinās (Aa.) modīna+ams/ama

ā

modināms, modināma to be wakened

māca, mācīja, mācīs (Ab.)

māca+ams/ama

ā

mācāms, mācāma to be taught

6.82 Divdabja -ams, -ama LOCĪŠANA.

Šo divdabi loka tāpat kā ADJEKTĪVU.

A. Locīšana ar NENOTEIKTAJĀM galotnēm.

PARAUGI - ar -am-: cepams cālis a chick(en) to be fried
cepama zīvs a fish to be fried
- ar -ām-: mācāms dēls a son who must be taught
mācāma meita a daughter who must be taught

V I E N S K A I T L I S

VĪRIEŠU dzimtes paraugi:

SIEVIEŠU dzimtes paraugi:

KAS?	cepams	cālis	mācāms	dēls	cepame	zīvs	mācāma	meita
KĀ?	cepama	cāja	mācāma	dēla	cepamas	zīvs	mācāmas	meitas
KAM?	cepamam	cālim	mācāmam	dēlam	cepamai	zīvīj	mācāmai	meitai
KO?	cepamu	cālī	mācāmu	dēlu	cepamu	zīvī	mācāmu	meitu
KUR?	cepamā	cālī	(mācāmā)	dēlā)	cepamā	zīvīt	(mācāmā)	meitā)

D A U D Z S K A I T L I S

KAS?	cepami	cāji	mācāmi	dēli	cepamas	zīvis	mācāmas	meitas
KĀ?	cepamu	cāju	mācāmu	dēlu	cepamu	zīuju	mācāmu	meitu
KAM?	cepamiem	cājiem	mācāmēm	dēliem	cepamām	zīvīm	mācāmām	meitām
KO?	cepamus	cājus	mācāmus	dēlus	cepamas	zīvis	mācāmas	meitas
KUR?	cepamos	cājos	(mācāmos)	dēlos)	cepamēs	zīvīs	(mācāmās)	meitās)

PERSONU vārdus kur-locījumā parasti NELIETO.

B. Divdabja -ams, -ama locīšana ar NOTEIKTĀM galotnēm.

PARAUGI -- ar -am: cepamais cālis the chick to be fried
 cepamā zīvs the fish to be fried
 ar -ām: mācāmais dēls the son who must be taught
 mācāmā meita the daughter who must be taught

VIENSKAITLIS

VĪRIEŠU dzimtes paraugi:

KAS?	cepamais	cālis	mācāmais	dēls	cepamā	zīvs	mācāmā	meita
KĀ?	cepamā	cāja	mācāmā	dēla	cepamās	zīvs	mācāmās	meitas
KAM?	cepamajam	cājim	mācāmajam	dēlam	cepamajai	zīvīj	mācāmajai	meitai
KO?	cepamo	cāli	mācāmo	dēlu	cepamo	zīvī	mācāmo	meitu
KUR?	cepamajā	cājt	(mācāmajā)	dēlā)	cepamajā	zīvī	(mācāmajā)	meitā)

DAUDZSKAITLIS

KAS?	ceparamie	cāji	mācāmie	dēli	ceparamās	zīvis	mācāmās	meitas
KĀ?	ceparamo	cāju	mācāmo	dēlu	ceparamo	zīvju	mācāmo	meitu
KAM?	ceparamajiem	cājiem	mācāmajiem	dēliem	ceparamajām	zīvīm	mācāmajām	meitām
KO?	ceparamos	cājus	mācāmos	dēlus	ceparamās	zīvis	mācāmās	meitas
KUR?	ceparamojos	cājos	(mācāmajos)	dēlos)	ceparamajās	zīvīs	mācāmajās	meitās

6.83 Divdabja -ams, -ama LIETOSANA.

ŠIS DIVDABIS PASAKA:

- a. kas IR vai NAV JĀDARA ar kādu lietvārdu;
- b. ko VAR vai NEVAR (DRĪKST vai NEDRĪKST) DARĪT
ar kādu lietvārdu;
- c. ko VIENMĒR vai PARASTI DARA ar kādu lietvārdu.

A. Divdabis -ams, -ama pasaka,

kas IR vai NAV JĀDARA ar kādu lietvārdu.

Šajā lietojumā divdabim visbiežāk ir NENOTEIKTĀS galotnes.

Parastie ANGLU TULKOJUMI te ir: '(is/are) to be _____ (-ed)';
 'has/have to be _____ (-ed)';
 'must/should be _____ (-ed)'.

mazgājams trauks a dish that must be
 cepami cāji chicks to be fried /washed
 mācāmi bērni children who should be
 taught

mazgājama bjoda a bowl that has to be washed
 cepamas zīvis fish to be fried
 ūjamas kleitas dresses that have to be sewn
 neatliekamas darīšanas affairs not to be

A1. Šo divdabi ar vajadzības nozīmēm visbiežāk lieto
pēc verba ir, bija, būs:

postponed

Trauks ir mazgājams. The dish has to be
washed.
 Bērni būs mācāmi lasīt. The children will
have to be taught to read.
 Atkritumi ir aiznesamī uz virtuvi.
 The trash should be taken to the
kitchen.

Bjoda ir mazgājama. he bowl is to be washed.
 Darīšanas bija neatliekamas. The matters were
not to be postponed.
 Kleitas ir pašujamas līdz pirmajam aprīlim.
 The dresses must be sewn/made by April 1st.

104. lp.

(Divdabja -ams, -ama LIETOŠANA)

Nokrāsotais krēsls nav aiztiekiams veselū dienu. *The painted chair should not be touched for a whole day.*
Lampas nav dedzamas līdz vakaram. *The lamps are not to be lit until the evening.*

A2. TAGADNES formu ir var IZLAIST,

ja divdabim -ams, -ama teikumā SEKO
vēl kāds VĀRDS vai FRAZE.

Trauki IR mazgājami. *The dishes have to be washed.*

BET: Trauki mazgājami ŠOVAKAR. *The dishes have to be washed this evening.*

Kleitas IR pašujamas. *The dresses are to be sewn/made.*

BET: Kleitas pašujamas LĪDZ PIRMAJAM APRĪLIM. *The dresses are to be sewn/made by April 1st.*
Bērns IR mācāms. *The child must be taught.*

BET: Bērns mācāms LASĪT. *The child must be taught to read.*

A3. Divdabja -ams, -ama lietojumi,

kas parādīti 3a-1. un 3a-11. nodalās,
ir ļoti līdzīgi VAJADZĪBAS FORMAS jā- lietojumiem.

STARPIBA IR ŠĀDA:

a. VAJADZĪBAS FORMA jā- uzsver (*stresses/spotlights*)
darbības DARĪTĀJU.

b. DIVDABIS -ams, -ama uzsver darbības OBJEKTU.

a. Šovakar SANDRAI ir jāmazgā trauki. *Tonight SANDRA must wash the dishes.*
b. Sandrai vienmēr ir TRAUKI mazgājami. *Sandra always must wash the DISHES.*

a. Tikai JĀNIM vēl bija jādara skolas darbi. *Only JOHN still has to do the homework.*
b. Jānim vēl bija SKOLAS DARBI padarāmi. *John still has the HOMEWORK to do.*

a. Pašiem BĒRNIEM būs jāsakārto sava istaba. *The CHILDREN themselves will have to put their room in order.*
b. Bērniem būs sava ISTABA sakārtojama.
The children will have to put their ROOM in order.

(Kādēļ b.-teikumos divdabis stāv PĒC sava lietvārda,
skaties 2. PIEZĪMI VB-26. lp.)

B. Divdabis -ams, -ama pasaka,

ko VAR vai NEVAR DARĪT ar kādu lietvārdu.

Šajā lietojumā divdabim ir nenoteiktās UN noteiktās galotnes.

ANGĻU TULKOJUMI te ir: 'can (/cannot) be -(e)d', vai '-ble'.

ēdamas sēnes mushrooms that can be eaten / edible mushrooms
ēdamās sēnes the mushrooms that can be eaten / the edible mushrooms

neredzama tinte ink that cannot be seen / invisible ink
neredzamā tinte the ink that cannot be seen / the invisible ink

netīcamas stāsts a story that cannot be believed / an unbelievable story
netīcamais stāsts the story that cannot be believed / the unbelievable story

patīkami cilvēki people who can be liked / likable/nice people
patīkamie cilvēki the people who can be liked / the likable/pleasant people

mazgājamas drēbes clothing that can be washed / washable clothing
nemazgājami aizkarji curtains that cannot be washed / unwashable curtains

PIEZĪMES:

1. Dažreiz šis divdabis pasaka ko NEDRĪKST darīt, kaut arī to darīt varētu, piem., neēdamu sēni varētu ēst, bet ēdējs tad saslimtu un varbūt pat nomirtu. Tāpat arī nemazgājamus alzkarus varētu mazgāt, bet tas sabojātu mašīnu vai pašus aizkarus. Bet ēdama sēne vai dzerams ūdens nozīmē, ka to sēni DRĪKST ēst un to ūdeni DRĪKST dzert.

2. Ievēro, ka divdabja un divdabja lietvārda VIĒTU MAIŅA pārmaina arī DIVDABJA NOZIMI:

Mātei ir mazgājamas drēbes. Mother has WASHABLE clothes.

Mātei ir drēbes mazgājamas. Mother has clothes TO BE WASHED.

Bērniem ir ēdamī augļi. The children have EDIBLE fruits.

Bērniem ir augļi ēdamī. The children HAVE TO EAT fruits.

3. Bet citur ir vajadzīgi garāki teikumi, lai varētu saprast divdabja nozīmi:

Māte lika mazgājamās drēbes vienā kaudzē un tīrās -- otrā. Mother was placing clothes that HAD TO BE WASHED in one pile and the CLEAN ones in another.

Māte lika mazgājamās drēbes vienā kaudzē un nemazgājamās -- otrā.

Mother was placing WASHABLE clothes in one pile and UNWASHABLE in another.

C. Divdabis -ams, -ama pasaka,

ko VIENMĒR vai PARASTI DARA ar kādu lietvārdu.

Tad divdabis kopā ar savu lietvārdu

iztaisa kāda rīka vai mašīnas NOSAUKUMU.

Te divdabim ir tikai NOTEIKTĀS galotnes.

Divdabja TULKOJUMS te parasti ir '____-ing'.

Papīrs, uz kura parasti raksta, ir RAKSTĀMAIS PAPĪRS = 'writing paper'.

Spalva, ar kuru vienmēr raksta, ir RAKSTĀMĀ SPALVA = 'writing pen'.

Rīki, ar kuriem raksta, ir RAKSTĀMIE RĪKI = 'writing tools/utensils'

Zīmuļi, ar kuriem krāso, ir KRĀSOJAMIE ZĪMUĻI = 'coloring pencils'.

Dēlis, uz kura visu ko gludīna, ir GLUDINĀMAIS DĒLIS = 'ironing board'.

Mašīna, kurā mazgā veju, ir VEĻAS MAZGĀJAMĀ MAŠĪNA = 'clothes washing machine / clothes washer'

Mašīna, ar kuru šuj, ir ŠUJAMĀ MAŠĪNA = 'sewing machine'.

Rīki, ar kuriem ēd, ir ĒDAMIE RĪKI = 'eating tools/utensils'.

Karote, ar kuru ēd, ir ĒDAMĀ KAROTE = 'eating spoon / table spoon'.

Istaba, kurā ēd, ir ĒDAMĀ ISTABA = 'eating room / dining room'.

Istaba, kurā guļ, ir GUŁAMĀ ISTABA = 'sleeping room / bedroom'.

Maiss, kurā guļ, ir GUŁAMAIS MAISS = 'sleeping bag'.

Grāmata, kuru skolā lasa, ir LASĀMĀ GRĀMATA = 'reading book / reader'.

C1. Divdabis var pazaudēt savu LOKĀMO GALOTNI

un saplūst kopā (=fuse together) ar LIETVĀRDU.

Tad no divdabja frazes iznāk SALIKTS LIETVĀRDS.

rakstāmais papīrs ---> rakstāmpapīrs

rakstāmie rīki -----> rakstāmrīki

ēdamie rīki -----> ēdamrīki

ēdamā istaba -----> ēdamistaba

lasāmā grāmata -----> lasāmgrāmata

rakstāmā spalva -----> rakstāmspalva

šujamā mašīna -----> šujammašīna

ēdamā karote -----> ēdamkarote

gułamā istaba -----> gułamistaba

gułamais maiss -----> gułammaiss

Bet no visām divdabja frazēm NEVAR iztaisīt saliktus lietvārdus.

Piem., krāsojanie zīmuļi, gludināmais dēlis, mazgājamā mašīna

vienmēr paliek tikai divu vārdu FRAZES.

6.9 PARTICIPĀLO FORMU (DIVDABJU) PĀRSKATS

	AKTĪVA formas	REFLEKSĪVA formas	PASĪVA formas
TAGAD- NES CELMS	1. -os̄-s, -os̄-a		
	2. <u>-ot</u>	2. <u>-ot-ies</u>	
	3. <u>-ām</u>	3. <u>-ām-ies</u>	3. -ām-s, -ām-a
PAGĀT- NES CELMS	4. -is, -us-i (formants -uš-)	4. -ies, -us-ies (formants -uš-)	
NĀKOT- NES CELMS	5. <u>-dam-s, -dam-a</u>	5. <u>-dam-ies, -dam-ās</u>	
	6. <u>-š-ot</u>	6. <u>-š-ot-ies</u>	
	7. <u>-t</u>	7. <u>-t-ies</u>	
	8. <u>-t-u</u>	8. <u>-t-os</u>	9. -t-s, -t-a

P A S K A I D R O J U M I

Zīme = norāda, ka patskanis var būt īss vai garš atkarā no tagadnes pamatformas: (viņš) dod -- dodams (ar īsu ā), BET dara -- darāms (ar garu ā).

NELOKĀMIE divdabji pasvītroti ar nepārtrauktu svītru: _____

TIKAI NOMINATĪVOS LIETOJAMIE divdabji pasvītroti ar pārtrauktu svītru: _____
PILNIGI LOKĀMIE divdabji atstāti nepasvītroti.

Nr. 7. ir INFINITĪVI; tie arī ir participālas formas un ir atvasināmas.

VISPĀRĪGI NOVĒROJUMI PAR ATVASINĀŠANU

- I. Ja darināmie piedēkļi (formanti) SĀKAS AR PATSKANI, tad divdabjus ATVASINA NO TAGADNES VAI PAGĀTNES CELMA.
- II. Ja darināmie piedēkļi SĀKAS AR LĪDZSKANI, tad divdabjus ATVASINA NO NĀKOTNES CELMA.
- III. Tā kā pagātnes celmā ir TIKAI VIENS DIVDABIS (ar formantu -uš-), tad augšā minētā sadale notiek starp TAGADNES UN NĀKOTNES CELMIEM.
- IV. REFLEKSĪVA FORMAS DARINA ATTIECĪGAJĀM AKTĪVA FORMĀM, lietojot šādus likumus:
  - A. Ja aktīva galotne beidzas ar (īsu) patskanī, TO GRAMATISKI PAGARINA UN PIELIEK -s: -dama → -damās, -tu → -tos, -usi → -usies.
  - B. Ja aktīva galotne beidzas ar -s, tad PIRMS TĀ IELIEK -ie-: -dams → -damies (& -is → -ies ABU likumu sadarbībā).
  - C. Ja aktīva galotnes beidzas ar kādu citu līdzskani, TAM PIELIEK -ies: -am → -amies, -t → -ties, -šot → -šoties utt.

VINGRINĀJUMIEM te būs daži I. konjugācijas verbi ar atšķirīgām formām katrā celmā:

ceļ, cēla, cels	lej, lēja, lies	dzen, dzina, dzīs
sien, sēja, sies	lemj, lēma, lems	līst, lija, līs
rauj, rāva, raus	kļūst, kļuva, kļūs	pazīst, pazina, pazīs

TEIKUMU MĀCĪBA

107. l.p.

VĀRDS, FRAZE, TEIKUMS

0.1 VĀRDS

RUNĀTAIS VĀRDS ir skaņu kombinācija (savienojums), kam ir sava NOZĪME.
RAKSTĪTAIS VĀRDS ir burtu kombinācija, kam ir sava nozīme.

Latviešu valodā kombinācijas kaķis, mājas, peli, kokam, melns,
labi, dzer, atnāktu, pie, kaut utt. ir vārdi, jo šīm burtu un
skaņu kombinācijām ir katrai sava nozīme.

0.2 FRAZE

Fraze ir DIVI VAI VAIRĀKI VĀRDI, kurus izrunā vai raksta vienu pēc otra.
Vārdi tajā pašā frazē SAVIENO UN PAPILDINA VIENSOTRA NOZĪMES.
Tomēr fraze vēl nepasaka PILNIGU DOMU.

Frazes ir, piem., pie mājas, melns kaķis, kaut drīz atnāktu,
labi skan, kaut ko tagad dzer, šim lielajam kokam pa zariem utt.

0.21 Bet vārdu kombinācijas, kuru nozīmes nesavienojas, nav frazes;
piem., *abas kur mazo, *pie labi, *tagad kaķa utt. nav frazes,
jo te nozīmes nesavienojas un viena otru nepapildina. Taisni
otrādi - nesakarīgas vārdu kombinācijas ZAUDE nozīmi.

0.22 Teikumu mācībā par frazēm sauc arī TEIKUMA GALVENĀS DAĻAS, ja
arī katrā daļā ir tikai VIENS vārds (sk. tālāk 1.0 nodalju).

0.3 TEIKUMS

Teikums ir tāda vārdu kombinācija, kas pasaka PILNU DOMU.

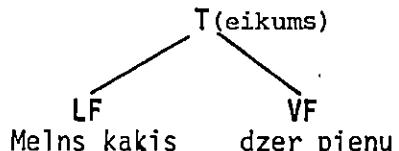
Teikumu piemēri: Pie mājas sēž melns kaķis. Kaut drīz atnāktu
pavasarī! Dziesma labi skan. Viņas kaut ko tagad dzer. Vāveres
lēkā šim lielajam kokam pa zariem.

Teikums iznāk tikai tad, ja tajā ir divas frazes:

LIETVĀRDA FRAZE (LF) un VERBĀ FRAZE (VF).

PIEMĒRS: Melns kaķis dzer pienu.

To var vislabāk parādīt ZARU DIAGRAMMĀ:

0.31 LIETVĀRDA FRAZĒ galvenais vārds ir LIETVĀRDS.

Sis lietvārds parasti ir KAS-LOCIJUMĀ.

Sis lietvārds saucas SUBJEKTS jeb TEIKUMA PRIEKŠMETS.

Teikums RUNĀ PAR SUBJEKTU.

Mūsu piemērā LF ir Melns kaķis.

Tajā galvenais vārds ir lietvārds kaķis.

Vārds kaķis ir KAS-locijumā.

Vārds kaķis ir mūsu teikuma SUBJEKTS.

Mūsu teikums runā par kaķi.

108. lp.

(Teikumi)

0.32 VERBA FRAZĒ galvenais vārds ir VERBS.
Verbs pasaka, KO subjekts DARA (DARIJA, vai DARĪS).

Mūsu piemērā VF ix dzer pienu.
Tajā galvenais vārds ir verbs dzer.
Šis verbs pasaka, ko kakis dara.

0.33 Subjekts un verbs ir galvenie TEIKUMA LOCEKĻI.

Visi citi vārdi teikumā arī saucas teikuma locekļi (parts of sentence).
Bet tikai subjekts un verbs ir galvenie teikuma locekļi.
Ja nav kāda galvenā locekla, tad teikums nevar iznākt.
Piem., *melns dzer pienu vai *dzer pienu NAV teikumi, jo te nav SUBJEKTA.
un tāpat *melns kakis pienu vai *kakis pienu arī NAV TEIKUMI, jo te nav VERBA.
Bet ja ir ABI galvenie teikuma locekļi un nav tikai kāda cita
locekla, tad teikums tomēr iznāk: Kakis dzer pienu. Melns kakis dzer.
Kakis dzer. - Šie visi ir TEIKUMI.

1.0 AKTĪVAIS TEIKUMS

Teikums, kurā verbs pasaka, KO SUBJEKTS DARA,
DARIJA, vai DARĪS saucas AKTĪVAIS TEIKUMS.

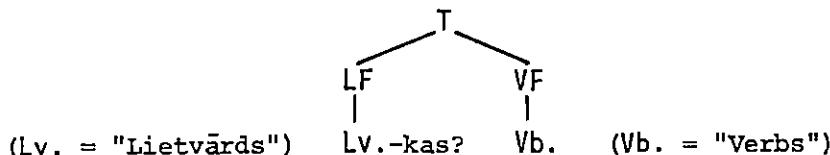
1.1 AKTĪVAIS PAMATTEIKUMS

Par PAMATTEIKUMU sauksim tādu teikumu,
kam LIETVĀRDA FRAZĒ IR TIKAI SUBJEKTS,
un VERBA FRAZĒ IR: a. TIKAI VERBS (piem., Kakis dzer.);
vai: b. VERBS UN OBJEKTS (piem., Kakis dzer pienu).

1.11 PAMATTEIKUMS BEZ OBJEKTA

Pamatteikumā bez objekta ir tikai SUBJEKTS UN VERBS.

Ja verba darbība NEPĀRIET uz kādu CITU LIETVĀRDU,
bet paliek pie SUBJEKTA, tad pamatteikumā var būt tikai SUBJEKTS
un VERBS.

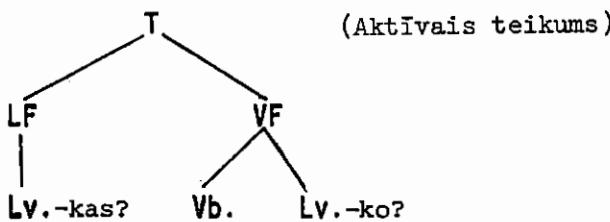

Piemēri: Kakis   gul.
              Vāvere   lēkāja.
              Puķes   ziedēs.

1.12 PAMATTEIKUMI AR OBJEKTU

Ja verba darbība no subjekta PĀRIET UZ KĀDU CITU LIETVĀRDU,
tad Šis otrs lietvārds saucas DARBĪBAS OBJEKTS.
Latviski objekts var saukties arī PAPILDINĀTAJS.
OBJEKTS atrodas VERBA frazē.
Parasti tas ir KO-LOCIJUMĀ.

(1.12)

(Aktīvais teikums)

109. l.p.

PIEMĒRI:	Kaķis	ķer	peli.
	Zēni	mētā	bumbu.
	Vāveres	lasa	zīles.
	Skolotāja	māca	bērnus.

1.13 INTRANSITĪVI UN TRANSITĪVI VERBI

Jau redzējām, ka verbi var būt divējādi:

Ir verbi, kam nav vajadzīgs objekts.

Ir arī verbi, kam objekts ir vajadzīgs.

1.131 INTRANSITĪVI (jeb NEPĀREJOŠI) verbi ir tādi verbi, kuru darbība nepāriet ne uz kādu objektu, bet PALIEK PIE TEIKUMA SUBJEKTA, darbības darītāja.

Intransitīvi verbi ir: guļ, snauž, sēd, stāv, iet, brauc, skrien, aug, zied, zalo, nīkst, vīst, mīrst, dzīvo, un vēl daudzi citi.

Pie šiem verbiem nevar prasīt objekta jautājumu - ko?
Piem., nevar prasīt: "Ko sēd?", "Ko aug?", "Ko skrien?" utt.

1.131a. Gandrīz visi verbi, kuru PIRMĀ (tagadnes) PAMATFORMA beidzas ar -st, ir INTRANSITĪVI: nīkst, mīrst, karst, sarkst, vīst, trūkst, pīkst, utt. (Bet daži, piem., [pie]bilst 'say /in addition/' tomēr prasa objektu.)

1.131b. Var iedomāties ka arī tie REFLEKSĪVIE verbi, kuru darbība ATGRIEŽAS PIE DARĪTĀJA, ir nepārejoši: Meitene mazgājas. Zēni skrienas. Utt.

Intransitīvi ir arī tie refleksīvie verbi, kuru darbība ir NEGRIBĒTA, NOTIEK NETIŠĀM: Kāja sasitās. (=Neviens to tīšām nesasita.); Vāze apgāzās. (Neviens to tīšām neapgāza.) utt.

1.132 TRANSITĪVI (jeb PĀREJOŠI) ir tādi verbi, kuru DARBĪBA NEVAR PALIKT PIE SUBJEKTA.

Ta PĀRIET uz kādu citu lietvārdu, uz OBJEKTU.

Piem., Zēni mētā]

Kaķis ķer] NAV PILNI TEIKUMI, jo te ir jāprasa,
Vāvere lasa.] KO mētā, ķer, lasa, utt.

Utt.

Tikai tad, ja katram verbam pieliek OBJEKTU,
piem., Zēni mētā BUMBU.]

Kaķis ķer PELI.] iznāk pilni teikumi.
Vāvere lasa ZĪLES.]

1.133 Ir arī verbi, kas var būt ABĒJĀDI - gan intransitīvi, gan transitīvi.

a. Ja tādus verbus lieto INTRANSITĪVI (bez objekta),
tad tie izsaka VISPĀRĪGU darbību: Kaķis DZER. Vāvere ĒD.
Skolotāja MĀCA. Bērni MĀCĀS. Meitenes DZIED. Utt.

b. Ja tādus verbus lieto TRANSITĪVI (ar objektu),
tad tie izsaka NOTEIKTĀKU (specifisku) darbību: Kaķis DZER PIENU.
Vāvevere ĒD ZĪLES. Skolotāja MĀCA BĒRNUS. Bērni MĀCĀS VALODU.
Meitenes DZIED DZIESMAS.

110. lp.

1.2 NETIEŠAIS OBJEKTS

Objekts, kas atbild jautājumam KO?,
ir TIEŠAIS objekts (direct object).

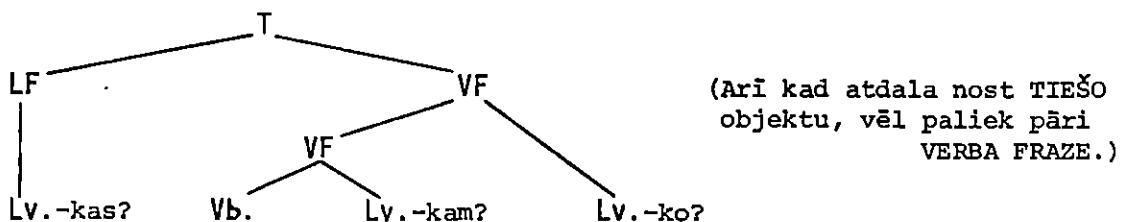
Ir vēl arī NETIEŠAIS objekts (indirect object).

Netiešais objekts atbild jautājumam KAM?

Netiešais objekts ir tas teikuma loceklis,

KURA DEL NOTIEK TEIKUMA DARBĪBA.

Arī netiešais objekts atrodas VERBA FRAZĒ.

PIEMĒRI:	Skolnieki	dod	skolotājai	ābolu.	The children give the teacher an apple.
	Skolotāja	māca	skolniekiem	valodu.	The teacher teaches language to (her) pupils.
	Māte	taisa	bērniem	vakariņas.	Mother makes supper for the children.
	Bērni	sagatavos	Ziemassvētkiem	ludziņu	The children will prepare a skit for Christmas.
	Meitenes	šuva	lellem	kleitas.	The girls sewed dresses for (their) dolls.
	Strādnieki	liks	mājai	logus.	Workers will install windows for/in the house.
	Vējš	nopūta	kokiem	lapas.	The wind blew leaves off trees.

- 1.21 Netiešais objekts var būt teikumā arī tad, ja tiešais objekts nemaz neparādās: Bērni klausa mātei. Skolotāja palīdzēs skolniekiem. Suns iekoda kaķim. Zēns iesita sunim. Utt.
- 1.22 Netiešais objekts ir nejaušas, netišas, vai negribētas darbības ĪSTAIS DARĪTAJS:
JĀNĪTĪM SASITĀS kāja. (= JĀNĪTIS SASITA kāju, bet tas nenotika TĪŠĀM.)
MEITENEI APGĀZĀS vāze. (= MEITENE APGĀZA vāzi, bet viņa to NEGRIBĒJA darīt.)
SKOLNIEKAM PIEMIRSĀS uzdevumi. (= SKOLNIEKS PIEMIRSA uzdevumus, jo viņš laikam DOMĀJA PAR KAUT KO CITU.)
ZĒNIEM PAZUDA bumba. (= ZĒNI NEJAUŠI PAZAUDĒJA bumbu.)
KAĶĒNAM AIZBĒGA pele. (= KAĶĒNS NEGRIBĒJA LAIST peli prom, bet tā TOMĒR AIZBĒGA.)

- 1.23 Kā redzams šajos piemēros, LATVIEŠU VALODĀ netiešo objektu LIETO DAUDZ PLAŠĀK nekā angļu valodā. Angļu valodas teikumos netiešais objekts parasti var būt TIKAI KĀDA PERSONA (vai arī dzīvnieks), un tādu netiešo objektu var pārveidot tikai TO-FRAZĒ: The pupils give an apple TO the teacher. Latviešu teikumā netiešo objektu var pārveidot dažādās citās frazēs (sk. augšā 1.2 piemērus un to tulkojumus angļiski).

(Netiešais objekts)

111. l.p.

- 1.24 Loti bieži latviešu teikumā netiešo objektu var pārveidot par subjekta (vai cita lietvārda) APZĪMĒTĀJU:

JĀNĪTIM sasitās kāja. = JĀNĪŠA kāja sasitās.
ZĒNIEM pazuda bumba. = ZĒNU bumba pazuda.
MEITENEI dzied putns pie loga. = Putns dzied pie MEITENES loga.
Meitenes ūj LELLĒM kleitas. = Meitenes ūj LEĻĻU kleitas.
OZOLIEM aug zīles. = Aug OZOLU zīles.

(Par LIETVĀRDU APZĪMĒTĀJIEM sk. 2.0 nodaļu.)

- 1.25 Apskatot dažādus lietojumu veidus, var dot vēl vienu netiešā objekta definīciju: NETIEŠAIS OBJEKTS IR TAS TEIKUMA LOCEKLIS, KAM PAR LABU VAI SLIKTU NOTIEK TEIKUMA DARBĪBA:

Mātei vārās kartupeļi. (= Māte ĢRIB, lai tie vārtos.)
Strādnieki krāso mājai sienu. (= Tagad māja izskatīsies GLĪTĀKA.)
Zēns lej kakīm pienu. (= Kakīs PRASĪJA pienu.)
Meitenei dzied putns pie loga. (= Meitene LABPRĀT KLAUSĀS putnu.)
Ozoliem aug zīles. (= Ozoli tās audzē, lai būtu JAUNI OZOLI.)
Zēniem atradās bumba. (= Zēni par to ir PRIECĪGI.)

Jānītim sasitās kāja. (= Tagad kāja SĀP, un Jānītim tas NEPATĪK.)
Dacītei sāp kakls. (= Dacīte ir SLIMA UN NEDRĪKST IET ĀRĀ.)
Suns iekoda kakīm. (= Kakīs ir NOBIJIES UN DUSMĪGS.)
Zēniem pazuda bumba. (= Zēni par to bija ĽOTI NELAIMĪGI.)

1.3 VIETNIEKVĀRDI LIETVĀRDU VIETĀS

1.31 Ja kāds lietvārds jau ir IEPRIEKŠ MINĒTS, tad tā vietā var likt VIETNIEKVĀRDUS:

- a. viņš, viņa - PERSONU vārdu vietā;
b. tas, tā - LIETU nosaukumu vietā.

DZĪVNIEKU vārdu un nosaukumu vietā var lietot šos ABUS vietniekvārdus. Jāievēro, ka viņš, viņa nozīmē 'he, she', un tas, tā nozīmē 'it', daudzskaitlī ABI vietniekvārdi nozīmē 'they'.

Šos vietniekvārdus var likt kā SUBJEKTA, tā arī OBJEKTA lietvārdu vietā.

OBJEKTA vietniekvārds parasti teikuma nāk PIRMS VERBA,

(Par to sk. tālāk 1.421 nodaļu.) KAS? KO? --- KAS? KO?

MEITENES mācās. - VINAS mācās. ZĒNI mētā BUMBU. - ZĒNI TO mētā.

KAKIS gu]. - - - VIŅŠ / TAS gu] VINI mētā BUMBU. - VINI TO mētā.

UPE tek. - - - TĀ tek.

1.311 Lai teikumā nebūtu jāatkarto DIVREIZ vietniekvārda viņš, viņa formas, par OTRU vietniekvārdu var likt tas, tā formas - runājot arī PAR PERSONĀM:

MEITENES meklē ZĒNU. - VINAS VIŅUS meklē.
VINAS TOS meklē.

112. lp. (Vietniekvārdi lietvārdu vietās)
1.312 Ja teikumā ir TRĪS LIETVĀRDI (subjekts, tiešais objekts, netiešais objekts), tad parasti ar vietniekvārdiem atvieto tikai DIVUS lietvārdus (jo teikums ar 3 vietniekvārdiem jau kļūst mazliet nesaprotams).
SKOLNIEKS dod SKOLOTĀJAI ĀBOLU. (Teikumā ir 3 lietvārdi.)

Labs atvietojums: VINŠ TO dod SKOLOTĀJAI. (Vietniekvārdi ir SUBJEKTS un TIEŠAIS OBJEKTS.)

Labs atvietojums: SKOLNIEKS TO dod VINAI. (V-vārdi ir TIEŠAIS OBJ. un NETIEŠAIS OBJ.)

Nav labs atvietojums: VINŠ VINAI dod ĀBOLU. (V-vārdi ir SUBJEKTS un NETIEŠAIS OBJ.)

Nav labs atvietojums: VINŠ TO dod VINAI. (Teikumā ir 3 vietniekvārdi.)

3. teikumā DIVREIZ ATKĀRTOJAS forma vin-.

4. teikums ir mazliet jau NESKAIDRS.

1.32 Ir arī tādi vietniekvārdi, kurus var liikt teikumā (par subjektu vai objektu) arī tad,
JA LIETVĀRDS NAV IEPRIEKŠ MINĒTS.

1.321 Tādi ir PERSONISKIE vietniekvārdi es, tu, mēs, jūs:

ES ēdu. ES = subjekts

ES TEVI redzu. ES = subjekts, TEVI = tiešais objekts

TU MAN palīdzēsi. TU = subjekts, MAN = netiešais objekts

JŪS mētāsit BUMBU. JŪS = subjekts

MĒS JUMS palīdzēsim. MĒS = subjekts, JUMS = netiešais objekts

SUNS MŪS atrada. MŪS = tiešais objekts

Arī šie vietniekvārdi teikumā stāv PIRMS VERBA.

1.322 Tādi ir arī daži VISPĀRĒJI vietniekvārdi.

Attiecas uz PERSONĀM:	Attiecas uz LIETĀM:
kāds somebody, someone	kaut kas something
kurš katrs anybody, anyone	viss kas anything, all kinds of things
visi everybody, everyone	viss everything

PIEMĒRI: <u>KĀDS</u> apēda KŪKU.	'Somebody ate the cake.' (<u>KĀDS</u> = subj.)
<u>SUNS</u> <u>KĀDAM</u> iekoda.	'The dog bit someone.' (<u>KĀDAM</u> = netiešais obj.)
<u>ES</u> uzvarēšu KURU KATRU.	'I will beat anyone.' (KURU KATRU = tiešais obj.)
<u>VISI</u> klusēja.	'Everybody was silent.' (<u>VISI</u> = subj.)
<u>MĒS</u> KAUT KO atradām.	'We found something.' (KAUT KO = tiešais obj.)
<u>CŪKAS</u> ēd VISU KO.	'Pigs eat anything.' (VISU KO = tiešais obj.)
<u>VISS</u> <u>KAS</u> mētājas.	'All kinds of things are lying around.' (<u>VISS</u> <u>KAS</u>
<u>VISS</u> satumsa.	'Everything became dark.' (<u>VISS</u> = subj.) /= subj.)
<u>VINS</u> grib VISU.	'He wants everything.' (VISU = tiešais obj.)

1.322a Dažreiz vietniekvārdus liek PĒC verba UZSVARA (= 'stress, emphasis) DĒL.
Sk. 3., 6. & 9. piemērus tepat augšā un arī c.-piemēru 1.43 nodalā.

(Vispārināmi vietniekvārdi)

113. lp.

- 1.322b Šos vietniekvārdus tā var lietot tikai VĪRIEŠU dzimtē.
SIEVIEŠU dzimtē tie ir jālieto, kā rādīts 1.31 nodaļā:
MEITENES dābūja NAUDU. VISAS pirkā SALDĒJUMU.
(Tāpat kā: VINAS pirkā SALDĒJUMU.)
(Te sk. arī 3a.-1., 3a.-2. & 3d.-4. nodaļas PRON-10., 11. & 14. lp.)

1.4 VĀRDU KĀRTĪBA (jeb SECĪBA) TEIKUMOS

- 1.401 Angļu valodā vārdu kārtība parāda,
kurš vārds teikumā ir subjekts un kurš ir objekts:
Cat drinks milk. Boy sees dog.
Subjekts vienmēr nāk PIRMS un objekts seko PĒC verba.

Ja šo vārdu kārtību IZJAUC, tad iznāk vai nu APGRIEZTI teikumi:
Milk drinks cat. Dog sees boy.

Vai arī NEIZNĀK NEKĀDI teikumi:
*Drinks milk cat. *Sees dog boy.
*Cat milk drinks. *Boy dog sees.

- 1.41 Latviešu valodā subjektu un objektu parāda
nevis vārdu kārtība teikumā, bet gan LOCĪJUMU GALOTNES.

Subjekts un objekts ir KATRS SAVĀ LOCĪJUMĀ.
Tāpēc latviešu teikumā VISI teikuma locekļi
var būt VIENALGA KURĀ vietā:

Kaķis dzer pienu.
Pienu dzer kaķis.
Dzer pienu kaķis.
Kaķis pienu dzer.
Pienu kaķis dzer.
Dzer kaķis pienu.

Šie VISI teikumi nozīmē TO PAŠU.

Ja grib šo teikumu APGRIEZT OTRĀDI,
tad ir JĀMAINA LOCĪJUMU GALOTNES:
Piens dzer kaķi. Kaķi dzer piens. Utt.
Arī tagad var mainīt vārdu kārtību un iztaisīt 6 teikumus,
bet tie VISI izteiks TO PAŠU muļķību.

- 1.42 PARASTĀ VĀRDU KĀRTĪBA arī latviešu teikumā ir:
[SUBJEKTS + VERBS + OBJEKTS]
Kaķis dzer pienu.
Zēns redz suni.
Mēs atradām zēnus.
Viņa šūs kleitas.

- 1.421 JA OBJEKTS IR VIETNIEKVĀRDS, tad tas ir jāliek
PIRMS VERBA: [SUBJEKTS + OBJEKTS + VERBS]
Kaķis to dzer.
Zēns to/viņu redz.
Mēs viņus atradām.
Viņa tās šūs.
Strādnieks visu padarīja.

(Sk. arī piemērus 1.3 nodaļā.)

1.43 VĀRDU KĀRTĪBAS MAINA TEIKUMĀ UZSVARA DĒL

Jau redzējām, ka latviešu valodā vārdu kārtība nav vajadzīga teikuma locekļu noteikšanai.

Tādēļ vārdu kārtības maiņu var izlietot kaut kam citam.

To var izlietot kāda teikuma locekļa UZSVĒRŠANAI.

Latviešu teikumā ir DIVI UZSVARI.

VIEGLS uzsvars ir uz PIRMĀ vārda teikumā.

STIPRĀKS uzsvars ir uz PĒDĒJĀ vārda teikumā.

Piem., teikumos: **Kaķis** dzer **PIENU**. Mēs viņus **ATRADĀM**.

Vieglus uzsvars ir uz vārdiem **kaķis** un **mēs**.

Stiprāks uzsvars ir uz vārdiem **PIENU** un **ATRADĀM**.

Vārdi dzer un viņus nav nemaz uzsvērti.

Piemēru teikumos ir redzama PARASTĀ vārdu kārtība (sk. 1.42 nodaļu).

JA GRIB SEVIŠĶI UZSVĒRT KĀDU CITU TEIKUMA LOCEKLI,

tad parasto vārdu kārtību MAINA

un teikuma beigās liek to teikuma locekli, KURU GRIB UZSVĒRT:

- a. Pienu dzer **KĀKIS** (un nevis zēns, vai kāds cits). It is the CAT that is drinking milk.
- b. Kaķis pienu **DZER** (nevis tikai uz to skatās). The cat really does DRINK milk.
- c. Mēs atradām **VIŅUS** (nevis kādus citus). It was THEY whom we found.
- d. Viņus atradām **MĒS** (nevis jūs vai kādi citi). It was WE who found them.

Kā redzams no angļu tulkojumiem,
lai šīs uzsvara maiņu nozīmes izteiku angļiski,
ANGĻU VALODAS TEIKUMOS JĀIELIEK VAIRĀKI LIEKI VĀRDI.

1.431 Šīs uzsvara maiņas visvairāk vajadzīgas RAKSTĪTIEM teikumiem.
Kad RUNĀ, var tīšām MAINĪT PARASTO TEIKUMA RITMU un tā uzsvērt vienalga kuru vārdu, parasto vārdu kārtību nemaz NEMAINOT:

- a. **KĀKIS** dzer pienu. b. Kaķis **DZER** pienu. c. Mēs **VIŅUS** atradām.
- d. **MĒS** viņus atradām.

Te a., b., c. & d. teikumi nozīmē to pašu, ko tie paši teikumi nozīmē 1.43 nodaļā.

Tomēr ir jāievēro, ka šīs nodaļas piemēros teikumu uzsvari NAV NORMĀLI.

1.432 TEIKUMOS AR NETIEŠO OBJEKTU parastā vārdu kārtība ir:

[SUBJEKTS + VERBS + NETIEŠAIS OBJEKT + TIEŠAIS OBJEKT]

Meitenes šūs lellem **KLEITAS**.

Skolnieks dod skolotājai **ĀBOLU**.

- a. Bet NETIEŠAIS objekts var būt arī PIRMS verba, sevišķi ja tas ir vietniekvārds: Skolnieks skolotājai dod **ĀBOLU**.
Skolnieks viņai dod **ĀBOLU**.
- b. JA GRIB UZSVĒRT NETIEŠO OBJEKTU, TAD TO LIEK PĒDĒJĀ VIETĀ TEIKUMĀ (un pārējiem locekļiem patur PARASTO vārdu kārtību):

Skolnieks dod ābolu **SKOLOTĀJAI / VIŅAI**. 'It is the TEACHER / SHE whom the pupil gives an apple.'

Meitenes šūs kleitas **LELLĒM**. 'It is the dolls whose dresses the girls will sew.'
Ja grib uzsvērt kādu CITU teikuma locekli, tad dara tāpat,
kā parādīts 1.43 nodaļā.

(Netiešā objekta vieta)

115. lp.

- 1.433 Ja teikumos ar INTRANSITĪVIEM verbiem (tādiem, kas nevar nemt tiešo objektu) atrodas NETIEŠAIS OBJEKTS, tad parasti:

I. tāds NETIEŠAIS OBJEKTS ir teikumā PIRMĀ VIETĀ;II. tikai SUBJEKTS un VERBS MAINA savas vietas.

Uzsvērts ir SUBJEKTS:

Uzsvērts ir VERBS (tas notiek RETĀK):

(Šī ir PARASTĀ vārdū kārtība šādos teikumos.)	Mātei vārās KARTUPEĻI.	Mātei kartupeļi VĀRĀS.
	Meitenei (pie loga) dzied PUTNS.	Meitenei (pie loga) putns DZIED.
	Zēniem pazuda/atradās BUMBA.	Zēniem bumba PAZUDA/ATRADĀS.
	Ozoliem aug ZĪLES.	Ozoliem zīles AUG.
	Skolniekam piemirsās UZDEVUMI.	Skolniekam uzdevumi PIEMIRSA.
	Gunaī apgāzās VĀZE.	Gunaī vāze APGĀZĀS.
	Jānītīm sasitās KĀJA.	Jānītīm kāja SASITĀS.

- 1.433a Ievēro, ka visos šajos teikumos NETIEŠAIS OBJEKTS

NAV NOTEIKTI VAJADZĪGS. Ja to ATMET, tad iznāk visvienkāršākie pamatteikumi: Kartupeļi vārās.

Putns dzied. Bumba pazuda/atradās. Zīles aug.

Uzdevumi piemirsās. Vāze apgāzās. Kāja sasitās.

- 1.433b JA TĪŠAM GRIB UZSVĒRT NETIEŠO OBJEKTU,

tad to ari var likt TEIKUMA BEIGĀS:

Zīles aug OZOLIEM (nevīs bērziem). It's the oaks that grow acorns.

Vāze apgāzās GUNAI (nevīs Dacītei). It was Guna who toppled the vase.

- 1.434 Ir nedaudzi verbi, kas prasa NETIEŠO OBJEKTU
TIEŠĀ OBJEKTA VIETĀ:

Tādi verbi: I. izsaka PĒKŠNU, VIENA MOMENTA darbību;

II. parasti dabū PRIEDĒKLI (prefiks) ie-;

III. apzīmē kādu KAITĪGU (=harmful) darbību.

Teikumos ir TIEŠAIS objekts: Teikumos ir NETIEŠAIS objekts:

Suns sakoda kaķi.

Suns iekoda kakīm.

Zēns sita suni.

Zēns ijesita sunīm.

Bites sadzēla lāci.

Bite jedzēla lācīm.

Šādos teikumos VĀRDU KĀRTĪBAS MAINĀS notiek tāpat, kā tās parādītas 1.43 nodalā.

116. lp.

1.5 NOLIEGUMS (jeb NEGĀCIJA) AKTĪVAJĀ PAMATTEIKUMĀ

1.51 Visparastākie ir tādi nolieguma teikumi,
kuros ir NEGĀTĪVS VERBS.

Pamatteikuā var noliegt <u>TIKAI VERBU</u> ,	ja par subjektu un objektu tajā ir LIETVĀRDI,	PERSONISKIE VIETNIEKVĀRDI, vai vispārējie vietniekvārdi kāds
POZITĪVI teikumi:	NEGĀTĪVI teikumi:	un kaut kas:
Bērns guļ.	Bērns neguļ.	
Puķes ziedēs.	Puķes neziedēs.	
Zēni mētā bumbu.	Zēni nemētā bumbu/bumbas.	
Kāds apēda kūku.	Kāds neēda kūku/kūkas.	
Es kaut ko zinu.	Tu kaut ko / kaut kā nezini.	
Mēs jums palīdzēsim.	Mēs jums nepalīdzēsim.	
Viņš skolotājai dod ābolu.	Viņš skolotājai nedod ābolu/ābola.	

1.51a Kādreiz latviešu valodā KATRS TIEŠAIS OBJEKTS PIE NEGĀTĪVA VERBA
bija KĀ-LOCĪJUMĀ.

Tagad tas var būt arī KO-locījumā. Parasti izvēle ir šāda:

- I. Ja negātīvā verba objekts ir LIETVĀRDS,
tad biežāk tas ir KO-locījumā: neēda kūku, nedod ābolu,
neredz kaķi, neraksta teikumus.
- II. Ja negātīvā verba objekts ir VIETNIEKVĀRDS,
tad biežāk tas ir KĀ-locījumā: Tu manis neredzi. Es tev tā ne-
došu. Suns viņa nepazīst.

1.511 Ja par subjektu vai objektu nolieguma teikumā ir
vispārējie vietniekvārdi viss, visi un (kurš) katrs,
tad VAR NOLIEGT VAI NU VERBU, VAI ARĪ VIETNIEKVĀRDU
(bet NE ABUS reizē):

Noliegums ir pie VERBA: <u>Viss</u> <u>nesadega</u> . Everything did not burn up.	Noliegums ir pie VIETNIEKVĀRDA: <u>Ne viss</u> sadega. Not everything burned up.
(<u>Kurš</u>) <u>katrs</u> <u>neuzvarēs</u> . Anybody (who- soever) will not win.	<u>Ne (kurš)</u> <u>katrs</u> uzvarēs. Not anybody will win.
<u>Visi</u> nesaprot stāstu. Everybody does not understand the story.	<u>Ne visi</u> saprot stāstu. Not everybody under- stands the story.

IEVĒRO: a. NEGĀTĪVĀ PARTIKULA ne ar VERBU ir jāraksta KOPĀ,
bet pie VIETNIEKVĀRDA jāraksta ATSEVIŠĶI.

b. Augšējie teikumi nozīmē to pašu, ko šie teikumu PĀRI:
Viss nesadega. / Ne viss sadega. = Kaut kas sadega. + Kaut kas nesadega.
Katrs neuzvarēs. / Ne katrs uzvarēs. = Kāds uzvarēs. + Kāds neuzvarēs.
Visi nesaprot stāstu. / Ne visi saprot stāstu. = Kādi saprot stāstu. + Kādi nesaprot
stāstu.

1.512 Visi augšējās nodajās aprakstītie teikumi
ir DALĒJA NOLIEGUMA teikumi.

Ja saka:	Tas nozīmē:
Bērns neguļ.	Bērns dara <u>kaut ko citu</u> (spēlējas, ēd, skraida).
Zēni nemētā bumbu.	Zēni dara vai pat <u>MĒTA</u> kaut ko citu (akmenus, rungas).
Ne viss sadega.	Kaut <u>kas</u> nesadega.
Ne visi saprot stāstu.	Daži nesaprot un daži saprot stāstu.
Zēns nedod ābolu	Varbūt viņš to dod <u>kādam citam</u> (māsai, brālim, skolotājai).
Visos šados teikumos noliegums ir tikai DALĒJS (= <i>partial</i>), jo tas attiecas tikai uz kādu SEVIŠKU darbību, SEVIŠKU objektu, vai (retāk) SEVIŠKU subjektu.	

1.52 PILNĪGA NOLIEGUMA PAMATTEIKUMI

Pilnīgs ir tāds noliegums, kas pie kāda verba noliedz JEBKURU SUBJEKTU, OBJEKTU, vai pat ABUS ŠOS TEIKUMA LOCEKLJUS.

Pilnīga nolieguma teikumos par SUBJEKTU vai OBJEKTU lieto VISPĀRĒJUS NOLIEGUMA VIETNIEKVĀRDUS neviens 'no one, nobody' un nekas 'nothing'

Pilnīga nolieguma teikumos ARĪ VERBS IR NEGĀTĪVS.

1.521 Pilnīgi noliegts ir TIKAI SUBJEKTS:

Neviens neguļ.	<u>Nobody</u> is sleeping.
Nekas nenotika.	<u>Nothing</u> happened.
Neviens nesaprot stāstu.	<u>No one</u> understands the story.
Nekas neapturēs straumi.	<u>Nothing</u> will stop the stream.
Dacītei nekas nesāpēja.	Little Dace had <u>no</u> hurts/ailments.

1.522 Pilnīgi noliegts ir TIKAI OBJEKTS:

Zēns <u>neviena nesatika</u> .	The boy met <u>no one</u> . / The boy did <u>not</u> meet <u>anybody</u> .
Vīņš <u>nekā nezina</u> .	He knows <u>nothing</u> . / He does <u>not</u> know <u>anything</u> .

1.523 Pilnīgi noliegti ir SUBJEKTS UN OBJEKTS:

Neviens <u>neviena/nekā nesatika</u> .	<u>Nobody</u> met <u>anyone</u> .
Neviens <u>nekā nezina</u> .	<u>Nobody</u> knows <u>anything</u> .
Nekas <u>neviena neatdzīvinās</u> .	<u>Nothing</u> will revive anybody.
Nekas <u>nekā (te) neizskaidro</u> .	<u>Nothing</u> explains <u>anything</u> (here).

IEVĒRO: a. Vietniekvārdū objekti arī te visur stāv PIRMS VERBA, un ar negātīvu verbu tie ir KĀ-LOCĪJUMĀ.

- b. ANGLU VALODĀ DRĪKST BŪT TIKAI VIENS NEGĀTĪVS VĀRDS KATRĀ TEIKUMĀ, tādēļ angļu teikumos: I. Verbi ir bez negātīva (1.521 & 1.523). II. Vai nu verbs vai objekts jāatstāj bez negātīva (1.522). III. Verbs un objekts jāatstāj bez negātīva (1.523).

1.524 Pilnīgi noliegt var arī NETIEŠO OBJEKTU:

Mēs nevienam nepalīdzēsim. We will help no one. / We will not help anybody.

Zēns nevienam nedod ābolu. The boy gives the apple to no one. / The boy does not give the apple to anybody.

1.524a Arī teikumos ar netiešo objektu

VAR NOLIEGT VISUS TEIKUMA LOCEKLJUS:

Neviens nevienam/nekam nepalīdzēs. Nobody will help anybody.

Neviens nekam nekā nedod. No one gives anybody anything.

1.524b Lai vietniekvārds neviens neatkārtotos teikumā divreiz, tā vietā otrreiz var lietot vietniekvārdu nekas.

(sk. pirmos teikumus 1.523 & 1.524a nodaļās).

2.0 APRAKSTA FRAZES LIETVĀRDIEI

2.1 Apraksta frazes var darināt ne tikai ar lietvārdu kā-locījumu,
bet arī AR ADJEKTĪVIEM.

Abas apraksta frazes pasaka KĀDS kas ir:

ADJEKTĪVA fraze: KĀ-LOCĪJUMA fraze: ABAS frazes prasa:

baltas	lapas	papīra	lapas	KĀDAS	lapas?
zāja	kleīta	vīlnas	kleita	KĀDA	kleita?
liela	cepure	ādas	cepure	KĀDA	cepure?
garšīga	gala	aitas	gala	KĀDA	gala?
dārgs	gredzens	zelta	gredzens	KĀDS	gredzens?
pelēki	jumti	māju	jumti	KĀDI	jumti?

2.11 Tādēļ abas apraksta frazes var APVIENOT.

Apvienotu frazi sauksim par PAPLAŠINĀTU apraksta frazi.

Ievēro, ka paplašināta fraze:

Adjektīvu liek PIRMS lietvārdiem.

Adjektīvs SASKAN ar OTRO lietvārdu

(Arī dzimtē, skaitlī un locījumā.
PAPLAŠINĀTA fraze ADJEKTĪVS: 1. LIETVĀRDS: 2. LIETVĀRDS:
prasa:)

(KĀDAS lapas?)	baltas	papīra	lapas
(KĀDA kleita?)	zāja	vīlnas	kleīta
(KĀDA cepure?)	liela	ādas	cepure
(KĀDA gala?)	garšīga	aitas	gala
(KĀDS gredzens?)	dārgs	zelta	gredzens
(KĀDI jumti?)	pelēki	māju	jumti

Visās šajās frazēs adjektīvs un pirms lietvārds
apraksta OTRO lietvārdu.

Tādēļ otro lietvārdu sauksim par GALVENO lietvārdu.

Galvenais lietvārds SATUR KOPĀ visu apraksta frazi. (main/chief noun)
BEZ galvenā lietvārda nekāda apraksta fraze NEIZNĀK.

(Piemēram, baltas papīra vai dārgs zelta NAV nekādas frazes,
tikai četri ATSEVIŠKI VĀRDI.

Nevar saprast, kas ar tiem ir domāts, jo nav galvenā lietvārda.

Kad pieliek galveno lietvārdu,
TIKAI TAD iznāk frazes: baltas papīra lapas,
dārgs zelta gredzens.)

2.2 VISUS PĀRĒJOS vārdus, kas apraksta galveno lietvārdu,
sauksim par galvenā lietvārda APZĪMĒTĀJIEM (modifiers).

Apzīmētāji TUVĀK APZĪMĒ (describe more closely = modify),
KĀDS ir galvenais lietvārds.

Mēs jau redzējām, ka: A. LIETVĀRDS KĀ-LOCĪJUMĀ var būt
galvenā lietvārda APZĪMĒTĀJS.

Piemēram, lietvārdi papīra un zelta
ir lietvārdu lapas un gredzens apzīmētāji.

B. ADJEKTĪVS var būt galvenā lietvārda APZĪMĒTĀJS.

Piemēram, arī adjektīvi baltas un dārgs
ir to pašu lietvārdu lapas un gredzens apzīmētāji.

PIEZĪME: Arī lietvārdam KĀ-LOCĪJUMĀ var būt PAŠAM SAVS adjektīvs
par apzīmētāju: dzeltena papīra lapas. (Te adj. dzeltena SASKAN ar lietv. papīra.)

Sai frazei var likt klāt OTRU adjektīvu,
kas saskan ar GALVENO lietvārdu:

lielas lapas + dzeltena papīra lapas = lielas dzeltena papīra lapas

(Apraksta frazes lietvārdiem)

119. l.p.

2.21 Apraksta frazes var paplašināt VĒL TĀLĀK. Tajās vēl var būt:

C. SKAITĻA VĀRDI (numerals) viens/viena, divi/divas, trīs, četri/četras, utt.
(un arī NENOTEIKTIE skaitļa vārdi kā daži/dažas un vairāki/vairākas).

Apraksta frazē arī skaitļa vārds SASKAN AR GALVENO LIETVĀRDU
dzimtē, skaitlī un locījumā.
Apraksta frazē skaitļa vārdu liek PIRMS adjektīva.

Piemēri: vairākas baltas papīra lapas
divi dārgi zelta gredzeni

D. VIETNIEKA VĀRDI (pronouns) (kaut) kāds/kāda 'some, a'
nekāds/nekāda 'none, no'
neviens/neviena 'neither, no one, no'
tāds/tāda 'of that kind, such'
šāds/šāda 'of this kind, such'

Apraksta frazē arī vietnieka vārdi SASKAN ar GALVENO
LIETVĀRDU dzimtē, skaitlī un locījumā.
Vietnieka vārdu liek PIRMS skaitļa vārda.

Piemēri: tādas vairākas baltas papīra lapas
kādi divi dārgi zelta gredzeni

E. PARTIKULAS, parasti PREPOZICIJAS (prepositions): aiz, bez, pie, zem,
par, ap, pa, uz, utt.
Prepoziciju apraksta frazē liek PIRMAJĀ vietā.

Piemēri: uz tādām vairākām baltām papīra lapām
par kādiem diviem dārgiem zelta gredzeniem

Kā var redzēt.
apraksta frazēs KATRAM apzīmētājam ir SAVA VIETA.
Vieta skaņa no KREISĀS pusēs:

1. vieta PREPOZICIJA	2. vieta VIETNIEKA VĀRDS	3. vieta SKAITĻA VĀRDS	4. vieta ADJEKTĪVS	5. vieta LIETVĀRDS KĀ-LOCĪJUMĀ	6.(pēdējā) vieta GALVENAIS LIETVĀRDS
uz	<u>tādām</u>	<u>vairākām</u>	<u>baltām</u>	<u>papīra</u>	<u>lapām</u>
-----	-----	<u>vienu</u>	<u>zaļu</u>	<u>vilnas</u>	<u>kleitu</u>
-----	<u>šādā</u>	-----	<u>lielā</u>	-----	<u>cepurē</u>
-----	-----	-----	<u>garšīga</u>	<u>aitas</u>	<u>gaja</u>
par	<u>kaut kādu</u>	-----	<u>dārgu</u>	<u>zelta</u>	<u>gredzenu</u>
virs	-----	<u>dažiem</u>	-----	<u>māju</u>	<u>jumtiem</u>

NO ŠĪ PARAUGA VAR REDZĒT, KA:

1. Visas vietas apraksta frazē NAV jāpiepilda.
2. Tomēr ir jāzina, KURŠ apzīmētājs ir jāliek PIRMS KURA.
3. Pārāk gara apraksta fraze nav laba fraze;
garu frazi labāk ir sadalīt 2 frazēs
un tad tās likt katru savā teikumā.

P I E L I K U M I
SKOLOTĀJIEM UN VECĀKIEM

VĀKU KABATĀ ATRODAS VIENAS KARTĪTES UN TRĪS LOCĪŠANAS LAPU PARAUGI. TO LIETOŠANAS SKAIDROJUMI ATRODAMI ŠĪS NODAĻAS SĀKUMĀ.

TIEM SEKO KONJUGĀCIJU PĀRSKATI: I. KONJUGĀCIJAS VERBU SARAKSTS & ATVASINĀTO KONJUGĀCIJU ANALIZE.

BEIGĀS IEVIETOTI JAUNĀKI UN PRAKTISKĀKI GENITĪVA UN VOKĀTĪVA LOCĪJUMU SKAIDROJUMI.

ŠIE MATERIĀLI IR NO DAŽĀDIEM AVOTIEM ĀRPUS PAMATSKOLU PROGRAMMAS. TIE NUMURĒTI NO I. LĪdz V.

122. lp.

I. LOCĪŠANAS LAPAS

I-A. LIETVĀRDU LOCĪŠANAS KARTĪTE

Šo regulāra lieluma (6" x 4") kartīti, baltā krāsā, pavairo pie tiekama daudzumā klasses vajadzībām. Visiem vokabulārā no jauna ienākošiem lietvārdiem skolotāja dod pamatformas (vsk. nominatīvu & dātīvu). Skolēni tās ieraksta kastītēs. Ja vēlas, var pierakstīt arī angļu nozīmes, bet ieteicams to darīt otrā pusē, lai vārda deklinēšanā tās "nemaisās pa vidu".

Datīva pamatforma ir it sevišķi svarīga, jo: 1. TĀ PARĀDA DZIMTI VISIEM LIETVĀRDIEM. 2. TĀ PARĀDA LOCĪŠANAS CEIMA (pamatskolēniem "galotnes") PATSKANI VISIEM LIETVĀRDIEM.

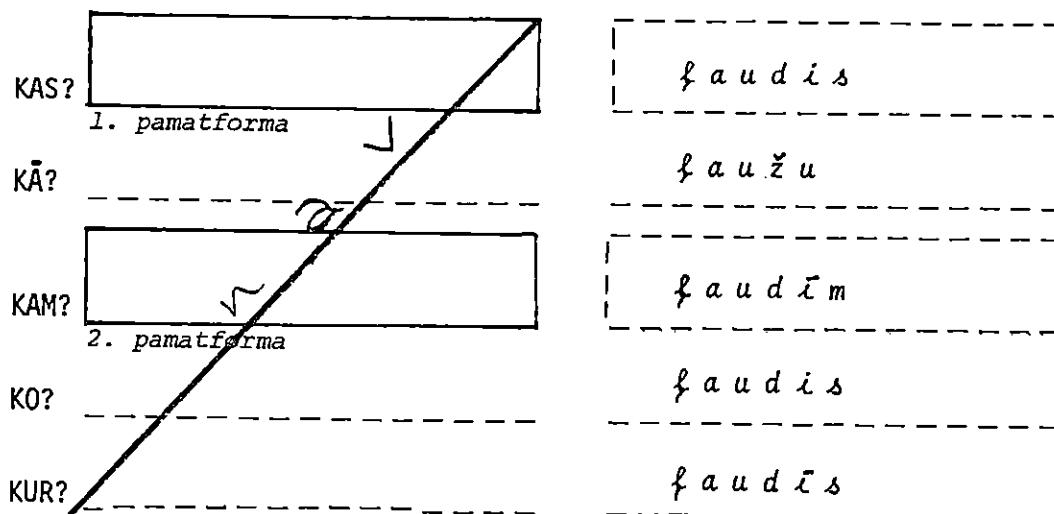
DZIMTES PAZĪME ir -m vīriešu un -i/-j sieviešu dzimtes vārdiem: meitai, puikam, zēnam, mātei, brālim, acij, ledum, bendem.

Arī DEKLINĀCIJAS (locīšanas paveidus) vsk. datīva galotnes izšķiro pareizi. Piem., nominatīvi liekas vienādi vārdiem auss, maiss, mēness, bet datīvi precīzi parāda atšķirības: ausij, maisam, mēnesim. Patskanis tieši pirms dzimtes pazīmes norāda uz locīšanas celmu.

Vadoties no vsk. datīva kastītē ierakstītās formas, apakšējā rindā skolēni ieraksta lietvārda dzimti un "galotnes" (= locīšanas celma) patskanī. Ja viņi vēl nav spējīgi izločit šī tipa lietvārdu bez sīkākiem norādījumiem, skolotāja viņiem dod arī locīšanas kōdu. To atrod pēc locīšanas paraugiem 12. un 13. lp., un to ieraksta iekavās kartītēs apakšējā labajā stūrī. Piem., locīšanas kōda vārdiem "auss" un "ūdens" attiecīgi ir "sI-4." un "vI-1." Tad skolotāja var likt kartītē ierakstīto vārdu izločīt.

Kartītes krāj un uzglabā; ar laiku tāds sakrājums izveidojas par vārdnīciņu.

PIEZĪME: Ja lietvārds ir daudzskaitlinieks (nemaz nelietojams vienskaitli), tad tam par pamatformām jem daudzskaitla nominatīvu un datīvu; tādēļ tiem kartītē ir viegli apvilkti laukumiņi - "kastītes":

Te locīšanas kōda ir (sI-1.) Šis ir vienīgais latv. lietvārds, kam nevar noteikt dzimti, raugoties tikai uz tā formām; tas ir vienīgais vīriešu dzimtes vārds sI-deklinācijā.

I-B. ADJEKTĪVU UN LIETVĀRDU LOCĪŠANAS LAPA

ir domata tikai vingrinājumiem, ne ilgstošai uzglabāšanai un uzkrāšanai.

LIETVĀRDS ierakstāms un lokāms labajā slejā.

ADJEKTĪVS ierakstāms un lokāms kreisajā slejā. Katrā locījumā tam paredzētas divas rindas. Katrā vietā augšējā rindā adjektīvu ieraksta ar NENOTEIKTO GALOTNI.

Kad skolēni jau mācās arī noteiktos adjektīvus, tad pie katras locījuma apakšējā rindā ieraksta to pašu adjektīvu ar NOTEIKTO GALOTNI. To dara vai nu pēc norādījumiem lapas augšdaļā, vai arī pēc locīšanas parauga 26. lappusē.

Šajā lapā kopā ar lietvārdiem var locīt arī pārākās un vispārākās pakāpes adjektīvus, pamata un kārtas skaitleņus, tāpat arī divdabjus.

P A R A U G I:

IESĀK VINGRINĀJUMUS:

KAS? [l_i_e_l_a] [mā_j_a]
[-----]

KĀ? [l_i_e_l_a_s] [mā_j_a_s]
[-----]

u. t. t.

VĒLĀK TURPINA:

KAS? [l_i_e_l_a] [mā_j_a]
[l_i_e_l_ā]
[-----]

KA? [l_i_e_l_a_s] [mā_j_a_s]
[l_i_e_l_ā_s]
[-----]

u. t. t.

TĀPAT VAR LOCĪT, piem., "viens koks", ko vēlāk var paplašināt par "viens / pirmais koks", vai arī "cepta zoss" un "cepta / ceptā zoss". Tāpat arī ar adjektīvu pakāpēm: "dzīļāks / visdzīļākais dīķis".

124. lp.

I-C. AKTĪVO / PASĪVO FORMU VERBU LAPA
I-D. REFLEKSĪVO FORMU VERBU LAPA

ABĀM IR TĀ PATI OTRĀ PUSE. TĀ SAUCAS:
"VERBU SALIKTO FORMU NOZĪMES"

Lapas novelk lielākā daudzumā klasses vajadzībām. Tradicionāli verbu lapu krāsa bijusi zala; refleksīvās lapas novelk cītā zalganā (zilgā vai dzeltenīgā) tonī, lai tās atšķiras no aktīvajām. Tad tās tik viegli nesajauks un ar nepareiziem ierakstiem nesamaitās.

SKOLĒNI TĀS TUR 3-GREDZENU VĀKOS pēc kaut kādas sistēmas. Tādā veida pa gadiem dažam jau ir radusies īsta vārdnīca.

LAPAS NAV TIKAI LOCĪŠANAI; tās māca arī participiālo formu atvasināšanu un salikto verbu darināšanu un nozīmes.

KAD, KUR, KĀ UN KO RAKSTĪT VERBU LAPĀS?

KAD IEVED JAUNU VERBU, skolēns lapas augšā ieraksta (iekavās) tā locīšanas kodu un infinitīvu (nenoteiksmi). TAD KASTĪTĒS IERAKSTA PAMATFORMAS -- trešās kopējās personas formas visos trijos darbības laikos.
Tās pašas trīs formas pārraksta otrreiz - atkal tādās pašās kastītēs - pie trešās personas apzīmējuma "visi citi" kreisajā slejā. Var pārrakstīt arī infinitīvu daļēji iezīmētā kastītē nākotnes celma atvasinājumu nodalā, lai būtu redzams, kur tas īsti piederas.
Augšā var ierakstīt arī angļu nozīmes tām paredzētajā rindā.

PĀRĒJO FORMU IEPILDĪŠANA atkarīga no tā, kas skolēnam par tām jau ir mācīts. Iepildīšana būtu jādara klases apjomē: NEDRĪKST LAUT NEVIENAM KAUT KO IERAKSTĪT, KAS VĒL NAV MACĪTS UN IZSKAIDROTS. Skolēni bez kontroles var lapās sarakstīt - un tā sev "samācīt" - visādas brīnumu lietas!

VISU FORMU IERAKSTĪŠANA TĀTAD IR GADU PROJEKTS: skolēni atkal un atkal atgriežas pie savām verbu lapām un mācību gaitā ierakstus tajās papildina. Tas padara šīs lapas tiešām iedarbīgas un noderīgas dažādām vajadzībām.

P A R   V E R B U   L O C Ī Š A N U

Reizē ar infinitīvu un pamatformām, skolotāja dod arī verba locīšanas kodu, ko skolēni ieraksta lapas pašā augšā. Pēc kodas viņi atrod vajadzīgos locīšanas paraugus. Te atkal jāpiemin, ka VISI DAŽĀDIE VERBU LOCĪŠANAS PARAUGI VAJADZIGI TIKAI TAGADNES CELMIEM.

Visiem verbiem pagātnē pieliek vienu un to pašu pagātnes galotņu komplektu, un visiem verbiem nākotnē - nākotnes galotņu komplektu. NEKUR NAV NEKĀDU IZNĒMUMU VAI SAREZĢĪJUMU.

Tādēļ itin drīz pēc pagātnes un nākotnes laiku izskaidrošanas SKOLENIEM BUTU JAMACA SIE LAIKI LOCĪT BEZ SKATĪSANĀS PARAUGOS. Tam nolūkam ir sagatavota lapa, kas saucas "PAGĀTNES UN NĀKOTNES FORMU DARINĀŠANA". Tā nav iesieta ar pārējām, bet turama vākos pie verbu lapām. (Šai lapai otrā pusē atrodas skaidrojumi par salikto verbu nozīmēm - par ko vēlāk.)

NO TAGADNES CELMA DARINĀMAS PAVĒLES FORMAS:

Līmeniskā bultina norāda, ka vsk. 2. personas forma ir arī pavēles forma.
TĀ JĀPĀRRAKSTA, KĀDA TĀ JAU IR LOCISANAS SLEJĀ.

Stateniskā bultina norāda, ka daudzskaitla galotni pieliek vienskaitla
formai ar visām tās iespējamām īpatnībām:

vsk. - nāc!	bēdz!	stum!	pos!	pūt!	gāz!	laid!
↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
dsk. - nāciet!	bēdziet!	stumiet!	posiet!	pūtiet!	gāziet!	laidiet!

(NEVIS *nākiet *bēgiet *stumiet *pošiet *pūšiet *gāžiet *laižiet)

BULTINA PĒC TAGADNES PAMATFORMAS norāda ka šī forma jāpārraksta ar priedēkli jā-,
LAI DABUTU DEBITĪVA FORMU.

VISAS PARTICIPIĀLĀS FORMAS ARĪ ATVASINA NO ATTIECĪGO CELMU PAMATFORMĀM. Pārskats
ir dots verbu nodalas beigas 106. lp.

VERBU PRIEDEKĻI

OTRĀ PŪSE IR SARINDOTAS VERBU PRIEDEKLU NOZĪMES. Te tās nav tik sīkumaini sa-
skaldītas kā dažā gramatikā, bet gan pēc rūpīgas pārbaudes, CIK IESPĒJAMS,
VISPĀRINĀTAS, tomēr no to semantikas neko būtisku neatņemot.

LAPAS AUGŠĀ atkārto pamatformas, resp. ieraksta bez kāda priedēkla. Tāpat pār-
raksta arī pamatnozīmes. Tagad viss vajadzīgais ir atkal kopā šajā lappusē.

PIE KATRA PRIEDEKĻA uzraksta varbūt tikai pirmo (tagadnes) pamatformu, piem.,
aiziet, aizdara, aizstāv utt.

Tad ieraksta salikteju nozīmes, piem. pie aiziet -- 1.'go behind', 2.'go
away', 3.'go to'; pie aizdara -- 4.'make shut'; pie.aizstāv -- 0.'defend'
utt.

KUR IESPĒJAMAS VAIRĀKAS NOZĪMES, var dot arī tikai vienu -- to, kas pašlaik lie-
tojama, un pārējās atstāt, līdz tās ienāk ar kādu mācību programmā vēlāk
lietotu tekstu.

TĀPAT VAR DARĪT ARĪ AR PAŠIEM SALIKTENIEM. Ja kāds verbs ar zināmiem priedēkļiem
mācību tekstos vēl nav parādījies, tos salikteņus vēl nemaz neieraksta un
attiecīgos nodalījumus pagaidām atstāj tukšus.

PRIEDEKĻU FUNKCIJU IZPRATNEI verbu sistēmā sk. otru pusī pagātnes un nākotnes
verbu locīšanas lapā, kas glabājama pie verbu lapām.

REFLEKSĪVO FORMU LAPA

visumā izpildāma tāpat kā aktīvo formu lapa.

REFLEKSĪVĀS FORMAS VAR DARINĀT DIVOS VEIDOS, kas norādīti 88. un 89. lp.

I. konjugācijas tagadnes vsk. 2. personas formām var būt visas tās pašas īpatnības
arī refleksīvā, kas tām ir aktīvā: tiegs/tieģies, audz/paaudzīties, kāp/pakāpīties,
pūt/atpūtīties, laid/laidīties utt.

Visai bieži verbus lieto refleksīvā tikai ar kādiem priedēkļiem: paauģīties, saie-
ties, at-/nopūtīties, pakāpīties -- bet ne *augties, *ieties, *kāpties; arī pū-
ties vienu pašu lieto reti. Tādus verbus ierakstarefl. formu lapā jau pirmajā
lappusē ar kādu populārāku priedēkli.

Ir arī verbi, kas aktīvu zaudejuši un atrodami vairs tikai refleksīvā: mostīes,
grasīties, sasparotīties (šis arī tikai ar priedēkli). Tomēr arī to formas ir
ērtāk atvasināt, ja tiem iedomājas (neesošās) aktīvās pamatformas: *most,

*modīs; *grasa, -īja, -īs; *sasparo, -oja, -os.

Te jāatgādina, ka verbi gultīes, sēstīes, tuptīes ir bez aktīvajām formām, jo
to aktīvie līdzinieki gulēt, sēdēt, tūpēt ietilpst citā (III., ne I.) konjugā-
cijā.

126. l.p.

IIA. PAVADVĀRDĪ SARAKSTAM "FIRST CONJUGATION VERBS"

Saraksts ir alfabetisks, redīgēts 1983. gada jūnijā. Tam ir 8 lappuses, kas ietver 423 pirmās lokāmās šķiras verbus. Ja kādi no tiem vēl palikuši ārpus saraksta, tie tiešām ir joti margināli. Formu pārbaudei lietotas te un Rīgā izdotās pareizrakstības vārdnīcas, Mühlenbacha-Endzelīna Latv. val. vārdnīca un Rīgā izdodamās Latv. literārās val. vārdnīcas Iznākusiē sējumi.

Saraksts domāts ātrai izziņai par katra verba pamatformām, locīšanu un lietošanu. Jāievēro šādas detaļas:

ALFABETIZĒTĀ FORMA visiem verbiem ir Infinitīvs (nenoteiksmē), piem., aut, bēties. Kaut gan tā verbu locīšanas mācībā metodiski maz noderīga, diemzēl tā pārstāv verbus visās vārdnīcās, tādēļ jāievēro arī te. Skolotāji paši izšķiras, vai šī forma jāliek mācīties no galvas.

VERBU TRĪS PAMATFORMAS seko infinitīvam (pēc divpunkta). Tās ir tresās kopējās personas formas tagadnē, pagātnē un nākotnē, piem., auj, āva, aus; šīs trīs formas jāiemācās no galvas, kad vārdu krājumā ienāk šīs verbs. Pamatformu zināšanai ir šīs priekšrocības:

- a. viegla verbu locīšanas iemācīšanās;
- b. viegla divdabju un darbības lietvārdu atvasināšana;
- c. spēja izteikties par visu universu 3. personas ietvaros tikai ar 3 formu paīdzību; šīs ir svarīgs faktors vāju pratēju mācīšanā.

LOCIŠANAS KLASIFIKĀCIJA seko aiz pamatformām. Piem., verbam aut tā ir "reg.", resp. 'regular'; tas nozīmē, ka šī verba tagadnes pamatformai pievieno personu galotnes bez kādiem sarežģījumiem, lietojot šī galotņu komplektu:

viensk. 1. pers.	-u,	piem.,	auj-u
" 2. "	-Ø,	"	auj
kopējā 3. "	-Ø,	"	auj
daudzsk 1. "	-am	"	auj-am
" 2. "	-at	"	auj-at

Pilnīgs pretstats regulāriem verbiem ir 3 verbi - būt, nebūt, iet - kas ir neregulāri dažās tagadnes formās, tādēļ tās visas jāiemācās no galvas. Verbs dot lokāms pilnīgi regulāri, kau arī scholastiskās gramatikas to uzskata par "neregulāru".

PĀRĒJIE LOCIŠANAS KATEGORIJU APZĪMĒJUMI paīdz noteikt, kas notiek tagadnē ar vienskaitīja otrās personas formu:

st: Ja tagadnes pamatformā verbs beidzas ar -st, vienskaitīja 2. personā tas dabū galotni -i: alkst - tu alksti, sarkst - tu sarksti, utt.

i: Ap 15 verbu ar garu saknes vokālismu un intransitīvu funkciju (tāpat kā st-verbi) arī dabū -i vsk. 2. personā: jūt - tu jūti, krīt - tu krīti, utt. Tie jāatceras un jāiemācās, kad ienāk vārdu krājumā.

pj/p, bj/b, mj/m: Ja tagadnes pamatforma beidzas ar lūpeni + -j, vsk. 2. personā ir tikai lūpenis: kopj - tu kop, glābj - tu glāb, stumj - tu stum.

š/s utt.: Ja tagadnes pamatforma beidzas ar palatalizētu līdzskani, vsk. 2. personā restaurē sākotnējo līdzskani: plēš - tu plēs, pleš - tu plet, bāž - tu bāz, auž - tu aud, ceļ - tu cel, aŋ - tu ar (tiem, kas "r" nemīkstina, "ç/r" verbi pāriet "reg." kategorijā).

k/c & g/dz: Ja tagadnes pamatforma beidzas ar -k vai -g, vsk. 2 personā, tie top par -c un -dz: nāk - tu nāc, aug - tu audz.

Izrunā jāievēro arī tas tagadnes pārējo formu platais e/ē vsk. 2. personā top saurs: dēdz - tu dedz, brēc - tu brēc, bet parastajā rakstībā tas neparādās.

PIEZĪMES saraksta 1. l.p. augšā un 2. l.p. apakšā norāda uz pārējo saraksta saturu.

II. FIRST CONJUGATION VERBS

The alphabetized (1st in each sequence) form is the infinitive; it is followed by the three principal parts.

In the 2nd column the conjugational pattern is indicated.

In the 3rd column the verb grammatical type (itr "intransitive", tr "transitive", lk "linking") and the meaning(s) are given.

A hyphen before the infinitive form (i.e., -duzt) means that this verb usually goes with some kind of prefix.

A prefix before the infinitive form (i.e., sadrümt) means that this verb is used only when having this prefix.

The verbs that are given with the reflexive forms (e.g., bīties) have no active forms.

A	1. alkst: alkst, alka, alks	st	tr: yearn, long for
	2. art: ař, ara, ars	ř/r	tr: plough
	3. augt: aug, auga, augs	g/dz	itr: grow
	4. aust: aust, ausa, ausīs	st	itr: dawn
	5. aust: auž, auda, audīs	ž/d	tr: weave
	6. aut: auj, āva, aus	reg.	tr: put on footwear
B	7. bārt: bař, bāra, bārs	ř/r	tr: scold
	8. bāzt: bāž, bāza, bāzīs	ž/z	tr: stuff, stick, penetrate
	9. bēgt: bēg, bēga, bēgs	g/dz	itr: flee
	10. beigt: beidz, beidza, beigs	reg.	tr: finish, end
	11. belzt: belž, belza, belzīs	ž/z	tr: strike, hit
	12. bērt: beř, bēra, bērs	ř/r	tr: strew, pour (loose material)
	13. berzt: berž, berza, berzīs	ž/z	tr: rub, scour
	14. bilst: bilst, bilda, bildīs	st	tr: say, refer
	15. birt: birst, bira, birs	st	itr: fall, drop (loose material)
	16. bīties: bītas, bijās, bīsies	st	tr: be afraid of
	17. blenzt: blenž, blenza, blenzīs	ž/z	itr: gape, stare
	18. blēt: blēj, blēja, blēs	reg.	itr: bleat
	19. bliest: bliěz, blieda, bliedīs	ž/d	itr: swell, increase
	20. bliezt: bliěž, bliëza, bliëzīs	ž/z	tr/itr: smack, sock (colloq.)
	21. blīst: blīst, blīda, blīdīs	st	itr: swell up
	22. bļaut: bļauj, bļāva, bļaus	reg.	itr: bawl, yell
	23. braukt: brauc, brauca, brauks	reg.	itr. travel ride (in a vehicle)
	24. brāzt: brāž, brāza, brāzīs	ž/z	itr: rush; tr: abrade; scold
	25. brēkt: brēc, brēca, brēks	reg.	itr: scream, yell; cry (baby)
	26. briest: briest, brieda, briedīs	st	itr: swell; ripen
	27. brist: brien, bridā, bridīs	reg.	itr: wade
	28. brukst: brük, bruķa, bruķs	k/c	itr: collapse; tr: attack
	29. burt: buř, būra, burs	ř/r	tr: make magic, conjure
	30. büt: <u>ir</u> (base es-), bija, büs	irreg.	lk: be
	31. nebüt: <u>nav</u> , nebija, nebūs	irreg.	lk: not be
C	32. celt: cel, cēla, cels	l/l	tr: lift
	33. censties: cenšas, -ntās, -ntīsies	š/t	itr: strive
	34. cept: cēp, cepa, ceps	reg.	tr: bake, fry
	35. ciest: cieš, cieta, cietīs	š/t	tr/itr: suffer, endure
	36. cirpt: cērp, cirpa, cirps	reg.	tr: clip, shear, trim
	37. cirst: cērt, cirta, cirtīs	reg.	tr: hew, chop
č	38. čiept: čiepj, čiepa, čieps	pj/p	tr: swipe (colloq.)
D	39. degt: dēdz, dedza, degs	reg.	tr: light, kindle
	40. degt: dēg, dega, degs	g/dz.	itr: burn

41.	dergties: dērdzas, -dzās, -gsies	reg.	tr: be disgusted with
42.	dēt: dēj, dēja, dēs	reg.	tr: lay eggs
43.	diegt: diedz, diedza, diegs	reg.	tr: stitch, baste; itr: run (colloq.)
44.	diet: dej, deja, dies	reg.	itr: dance
45.	dīgt: dīgst, dīga, dīgs	st	itr: germinate, sprout
46.	dīkt: dīc, dīca, dīks	reg.	itr: hum, buzz; whine
47.	dilt: dilst, dila, dils	st	itr: wear away, erode; wane
48.	dobt: dobj, doba, dobs	bj/b	tr: hollow, scoop
49.	dot: dod, deva, dos	reg.	tr: give
50.	drāzt: drāž, drāza, drāzīs	ž/z	tr: whittle; itr & refl: dash
51.	sadrūmt: -drūmst, -drūma, -drūms	st	itr: become gloomy
52.	drupt: drūp, drupa, drups	i	itr: crumble
53.	dūkt: dūc, dūca, dūks	reg.	itr: drone, hum, buzz
54.	apdullt: -dullstu, -dullu, -dulls	st	itr: become stunned/dizzy
55.	durt: duç, dūra, durs	ż/r	tr: stab, gore
56.	-duzt: -dūst, -duza, -duzīs	st	itr: shatter
57.	dvest: dveš, dvesa, dvesīs	š/s	itr: breathe, gasp
Dz	58. dzelt: dzelj, dzēla, dzels	ł/l	tr: sting
	59. dzert: dzerj, dzēra, dzers	ż/r	tr: drink
	60. dzēst: dzēš, dzēsa, dzēsīs	š/s	tr: extinguish, erase
	61. dzimt: dzimst, dzima, dzims	st	itr: be born
	62. -dzirst: -dzirst, -dzirda, -dzirdīs	st	tr: get word of, overhear
	63. dzirties: dzičas, dzīrās, dzirsies	ż/r	itr: be about, get ready (to)
	64. dzist: dziest, dzisa, dzisis	st	itr: go out (light), grow dim
	65. dzīt: dzēn, dzina, dzīs	reg.	tr: chase, drive, propel
E	66. dzīt: dzīst, dzija, dzīs	st	itr: heal (wound)
	67. elst: elš, elsa, elsīs	š/s	itr: pant, gasp
	68. īst: īd, īda, īdīs	reg.	tr: eat
G	69. gaist: gaist, gaisa, gaisīs	st	itr: vanish, disappear
	70. gārgt: gārdz, gārdza, gārgs	reg.	itr: wheeze, gargle
	71. gausties: gaužas, gaudās, -dīsies	ż/d	tr/itr: complain, lament
	72. gāzt: gāž, gāza, gāzīs	ż/z	tr: topple, overturn
	73. glābt: glābj, glāba, glābs	bj/b	tr: rescue, save
	74. glaust: glauž, glauda, glaudīs	ż/d	tr: stroke, pet
	75. grābt: grābj, grāba, grābs	bj/b	tr: grab
	76. graut: grauj, grāva, graus	reg.	tr: shatter, ruin
	77. grautz: grauž, grauza, grauzīs	ż/z	tr: gnaw
	78. grebt: grebj, greba, grebs	bj/b	tr: carve
	79. gremzt: gremž, gremza, gremzīs	ż/z	tr: oppress; refl: grumble (about)
	80. griēzt: griēž, griēza, griēzīs	ż/z	tr: turn, rotate
	81. griēzt: griēž, griēza, griēzīs	ż/z	tr: cut, slice
	82. grimt: grimst, grima, grims	st	itr: sink
	83. grūst: grūž, grūda, grūdīs	ż/d	tr: shove
	84. grūt: grūst, gruva, grūs	st	itr: collapse, fall in pieces
	85. gult: gulst, gūla, guls	st	itr: droop, lean
	86. gulties: gujas, gūlās, gulsies	ł/l	itr: lie down
	87. -gumt: -gumst, -guma, -gums	st	itr: stoop, sag
	88. gurt: gurst, gura, gurs	st	itr: tire, become exhausted
	89. gūt: gūst, guva, gūs	st	tr: gain, get
	90. gvelzt: gvelž, gvelza, gvelzīs	ż/z	tr/itr: prate, talk nonsense
G	91. ġērbt: ġērbj, ġērba, ġērbs	bj/b	tr: dress, put on
	92. ġībt: ġībst, ġība, ġībs	st	itr: faint, swoon
	93. ġist: ġied, ġida, ġidīs	reg.	tr: sense, perceive

MORE SYMBOLS USED: = "either long or short";   refl "reflexive (forms)"
                           ~ "regular/even pitch";   ^ "broken pitch"

(First Conjugation Verbs)

129. lp.

I	94. iet: iet (base ej-), gāja, ies	irreg.	itr: walk on foot, go
	95. iezt: iež, ieza, iezīs	ž/z	tr: bare teeth
	96. īgt: īgst, īga, īgs	st	itr: become morose, peevish
	97. ilgt: ilgst, ilga, ilgs	st	itr: last, go on
	98. irt: iš, Tra, irs	š/r	itr/tr: row, oar
	99. irt: irst, ira, irs	st	itr: unravel, disintegrate
J	100. jāt: jāj, jāja, jās	reg.	itr: ride (on animals)
	101. jaukt: jauc, jauca, jauks	reg.	tr: mix, blend; disorganize
	102. jaust: jauš, jauta, jautīs	š/t	tr: sense, perceive
	103. jaut: jauj, jāva, jaus	reg.	tr: make dough
	104. jēgt: jēdz, jēdza, jēgs	reg.	tr: understand, know (how), be able
	105. jozt: jož, joza, jozīs	ž/z	tr: gird; itr: dash, zoom (colloq.)
	106. jūgt: jūdz, jūdza, jūgs	reg.	tr: yoke, hitch, harness
	107. jukt: jūk, juka, juks	k/c	itr: fall apart, get confounded
	108. -jūkt: -jūkst, -jūka, -jūks	st	itr: become accustomed/domesticated
	109. jumt: jumj, jūma, jums	mj/m	tr: thatch, tile (roof)
	110. just: jūt, juta, jutīs	i	tr: feel, sense
K	111. kaist: kaist, kaisa, kaisīs	st	itr: get incensed/inflamed (person)
	112. kaist: kaist, kaita, kaitīs	st	itr: get heated-inflamed (coal, metal)
	113. kalst: kalst, kalta, kaltīs	st	itr: dry up, wither
	114. kalt: kaļ, kala, kals	l/l	tr: hammer, forge; chisel
	115. kampt: kampj, kampa, kamps	pj/p	tr: snatch, grip; hug
	116. kāpt: kāpj, kāpa, kāps	pj/p	itr: climb, scale, shinny
	117. kārkt: kārc, kārca, kārks	reg.	itr: croak, caw
	118. kārt: kar̄, kāra, kārs	š/r	tr: hang
	119. karst: karst, karsa, karsīs	st	itr: heat up; become flushed
	120. kārst: kārš, kārsa, kārsts	š/s	tr: card 'wool')
	121. kast: kaš, kasa, kastīs	š/s	tr: rake
	122. kāst: kāš, kāsa, kāsts	š/s	tr: filter, strain
	123. kaukt: kauc, kauca, kauks	reg.	itr: howl, yelp
	124. kaut: kauj, kāva, kaus	reg.	tr: slaughter; beat up
	125. klāt: klāj, klāja, klās	reg.	tr: spread, cover; itr/refl: fare
	126. kliegt: kliedz, kliedza, kliegs	reg.	itr: shout
	127. kliest: kliež, klieda, kliedīs	ž/d	tr: spread, scatter
	128. klimst: klimst, klimta, klimtīs	st	itr: idle about
	129. klīst: klīst, klīda, klīdīs	st	itr: roam, wander
	130. klupt: klūp, klupa, klups	i	itr: trip, fall (over)
	131. -klust: -klust, -klusa, -klusīs	st	itr: become silent
	132. kļaut: kļauj, kļāva, kļaus	reg.	tr: clasp, embrace
	133. kļūt: kļūst, kļuva, kļūs	st	lk: become
	134. knābt: knābj, knāba, knābs	bj/b	tr/itr: peck
	135. kniebt: kniebj, knieba, kniebs	bj/b	tr: pinch
	136. kniest: knieš, kniesa, kniesīs	š/s	itr: itch
	137. knist: knīt, knita, knitīs	i?	itr: sprout
	138. kļupt: kļūp, kļupa, kļups	reg.	itr: stoop, cower, crouch
	139. kopt: kopj, kopa, kops	pj/p	tr: tend, care for; cultivate
	140. kost: kož, koda, kodis	ž/d	tr: bite
	141. krākt: krāc, krāca, krāks	reg.	itr: snore; roar (sea)
	142. krāpt: krāpj, krāpa, krāps	pj/p	tr: swindle, cheat, deceive
	143. krāt: krāj, krāja, krās	reg.	tr: amass, collect; save
	144. kraut: krauj, krāva, kraus	reg.	tr: pile up; load
	145. krimst: krēmt, krimta, krimtīs	reg.	tr: gnaw; torture (mentally)
	146. krist: krīt, krita, kritīs	i	itr: fall, drop
	147. kult: kuļ, kūla, kuls	l/l	tr: thresh (grain); beat
	148. kumpt: kumpj, kumpa, kumps	pj/p	itr: hunch over, stoop
	149. kurkt: kurc, kurca, kurks	reg.	itr: croak
	150. kurt: kuř, kūra, kurs	š/r	tr: make fire

151.	kust: kūst, kusa, kusīs	st	itr: melt
152.	kvēpt: kvēpst, kvēpa, kvēps	st	itr: become sooty
153.	kviekt: kviec, kvieca, kvieks	reg.	itr: squeal (pig)
¶ 154.	ķept: ķep, ķepa, ķeps	reg.	itr: stick (goo)
155.	ķērkt: ķerc, ķērca, ķērks	reg.	itr: crow, caw
156.	ķert: ķes, ķēra, ķers	ȝ/r	tr: chase, catch, snatch
L 157.	-lābt: -labst, -laba, -labs	st	itr: improve; tr: reconcile (with)
158.	laist: laiž, laida, laidīs	ž/d	tr: let (go/do)
159.	lakt: lok, laka, laks	k/c	tr: lap, drink
160.	lauzt: lauž, lauza, lauzīs	ž/z	tr: break, snap in two
161.	lēkt: lēc, lēca, lēks	reg.	itr: leap, jump; rise (sun)
162.	lemt: lemj, lēma, lems	mj/m	tr: deliberate, decide
163.	lenkt: lēnc, lenca, lenks	reg.	tr: surround
164.	lēst: lēš, lēsa, lēsts	š/s	tr: calculate
165.	liegt: liedz, liedza, liegs	reg.	tr: prohibit, ban, deny
166.	liekt: liec, lieca, lieks	reg.	tr: bend, arch; twist
167.	liet: lej, lēja, lies	reg.	tr: pour (a liquid)
168.	līgt: līgst, līga, līgs	st	tr: strike a bargain
169.	līkt: liek, līka, līks	k/c	tr: place, put; command; refl=lk:
170.	līkt: līkst, līka, līks	st	itr: bend down, droop <u>/seem</u>
171.	lipt: līp, lipa, lips	i	itr: stick, be glued (to)
172.	līst: lien, līda, līdīs	reg.	itr: penetrate, crawl, sneak
173.	līst: līž, līda, līdīs	ž/d	tr: clear woods
174.	līt: līst, lija, līts	st	itr: rain
175.	lūgt: lūdz, lūdza, lūgs	reg.	tr: ask, beg, pray; invite
176.	lupt: lūp, lupa, lups	i?	itr: peel, flake off
177.	lūzt: lūst, lūza, lūzīs	st	itr: break, crack
Ł 178.	ļaut: ļauj, ļāva, ļaus	reg.	tr: permit
179.	ļimt: ļimst, ļima, ļims	st	itr: collapse (legs), sag
M 180.	atmaigt: -maigst, -maiga, -maigs	st	itr: become softer, less harsh/tense
181.	mākt: māc, māca, māks	reg.	tr: overwhelm, oppress; refl=itr:
182.	malt: maļ, mala, mals	l/l	tr: grind, pulverize <u>/get cloudy</u>
183.	māt: māj, māja, mās	reg.	itr: wave; nod
184.	maukt: mauč, mauca, mauks	reg.	tr: slip (on/off)
185.	maut: ļauj, ļāva, ļaus	reg.	itr: moo, low
186.	mēgt: mēdz, mēdza, mēgs	reg.	itr: be in the habit of
187.	melst: melš, melsa, melsīs	š/s	tr: talk nonsense, gossip
188.	mērkt: mērc, mērca, mērks	reg.	tr: dip; soak, steep
189.	mest: mēt, meta, metīs	reg.	tr: throw, fling, cast
190.	mēt: mēj, mēja, mēs	reg.	itr: bleat
191.	mēzt: mēž, mēza, mēzīs	ž/z	tr: clean out litter
192.	miegt: miedz, miedza, miegs	reg.	tr: press, squeeze
193.	miet: mien, mēja, mies	reg.	tr: drive a stake
194.	migt: mieg, migā, migs	g/dz	itr: fall asleep
195.	milzt: milst, milza, milzīs	st	itr: swell, expand
196.	mirkst: mirkst, mirka, mirks	st	itr: become wet/soaked
197.	-mirst: -mirst, -mirsā, -mirsīs	st	tr: forget
198.	mirt: mirst, mira, mirs	st	itr: die
199.	izmist: -mist, -misa, -misīs	st	itr: despair
200.	mist: mīt, mita, mitīs	i	itr: dwell, live
201.	mīt: mij, mija, mīs	reg.	tr: swap, trade, exchange
202.	mit: min, mina, mīs	reg.	tr: tread underfoot
203.	mosties: mostas, modās, modīsies	st	itr: awake
204.	mukt: mūk, muka, muks	k/c	itr: slip off; skedaddle (colloq.)
205.	mulst: mulst, mulsa, mulsīs	st	itr: become bewildered/embarrassed
N 206.	nākt: nāk, nāca, nāks	k/c	itr: come
207.	nērst: nērš, nērsa, nērsīs	š/s	itr: spawn

208.	nest:	nēs, nesa, nēts	reg.	tr: tote, carry in arms	
209.	apnikt:	-nīk, -nika, -niks	k/c	itr: become boring/tedious	
210.	nīkt:	nīkst, nīka, nīks	st	itr: be sickly, vegetate	
211.	nirt:	nirst, nira, nirs	st	itr: dive, swim underwater	
212.	nīst:	nīst, nīda, nīdīs	st	tr: hate, detest	
Ņ	213.	gēmt:	gēm, gēma, gēms	reg.	tr: take
	214.	gīrgt:	gīrdz, gīrdza, gīrgs	reg.	itr: grin
O	215.	ost:	ož, oda, odīs	ž/d	itr/tr: smell
P	216.	pamt:	pamst, pampa, pamps	st	itr: swell, inflame
	217.	paust:	pauž, pauða, paudīs	ž/d	tr: proclaim, expound
	218.	pelt:	peļ, pēla, pels	ļ/l	tr: criticize, slander
	219.	pērt:	peš, pēra, pērs	š/r	tr: spank, whip
	220.	pīkt:	pīkst, pīka, pīks	st	itr: be annoyed/peeved
	221.	pīkt:	pērk, pirkā, pirkas	k/c	tr: buy
	222.	pīt:	pin, pina, pīs	reg.	tr: plait, braid
	223.	plakt:	plok, plaka, plaks	k/c	itr: flatten, deflate; recede (water)
	224.	plāt:	plāj, plāja, plās	reg.	tr: spread, roll out (dough)
	225.	plaukt:	plaukst, plauka, plauks	st	itr: bud, blossom, flourish
	226.	plēst:	plēš, plēsa, plēts	š/s	tr: rip, tear
	227.	plest:	pleš, plēta, pletīs	š/t	tr: unfold, extend
	228.	plīst:	plīst, plīsa, plīsts	st	itr: be torn, split, or broken
	229.	plīties:	plijas, plijās, plītsies	reg.	itr: impose oneself (on somebody)
	230.	plūkt:	plūc, plūca, plūks	reg.	tr: pluck
	231.	plukt:	plūk, pluka, pluks	k/c	itr: fade (color)
	232.	plūst:	plūst, plūda, plūdīs	st	itr: flow, stream
	233.	plaut:	pļauj, pļāva, plaus	reg,	tr: mow, reap
	234.	post:	poš, posa, posīs	š/s	tr: trim, decorate
	235.	prast:	prot, prata, pratīs	i	itr: know how (+ infinitive)
	236.	pūst:	pūš, pūta, pūtīs	š/t	itr/tr: blow
	237.	pūt:	pūst, puva, pūs	st	itr: rot
R	238.	rakt:	rök, raka, raks	k/c	tr: dig
	239.	rāpties:	rāpjās, rāpās, rāpsies	pj/p	itr: crawl, creep; climb
	240.	rast:	rod, rada, radīs	reg.	tr: find; refl=itr: come into being
	241.	rāt:	rāj, rāja, rās	reg.	tr: scold
	242.	raukt:	rauc, rauca, rauks	reg.	tr: shrink, make more compact
	243.	raust:	rauš, rausa, rausīs	š/s	tr: rake, shovel
	244.	raut:	rauj, rāva, raus	reg.	tr: yank, jerk
	245.	reibt:	reibst, reiba, reibs	st	itr: become giddy/intoxicated
	246.	rēkt:	rēc, rēca, rēks	reg.	itr: roar, howl
	247.	riebt:	riebj, rieba, riebs	bj/b	tr: do evil; refl=itr: beaverse to
	248.	riest:	rieš, riesa, riesīs	š/s	itr: fill up, multiply; flow (tears)
	249.	riet:	rej, rēja, ries	reg.	itr: bark
	250.	riezt:	riež, rieza, riezīs	ž/z	itr: stretch/bend outward; tr: thrust
	251.	rimt:	rimst, rima, rims	st	itr: cease, abate <i>up or out</i>
	252.	rist:	ris, risa, risīs	reg.	itr: become loose, unravel
	253.	rist:	rit, rita, ritīs	reg.	itr: roll, rotate
	254.	rit:	rij, rija, rīs	reg.	tr: swallow, devour
	255.	rūgt:	rūgst, rūga, rūgs	st	itr: sour, ferment; rise (dough)
	256.	rūkt:	rūc, rūca, rūks	reg.	itr: growl, snarl; thunder
	257.	rukt:	rūk, ruka, ruks	k/c	itr: diminish in size/amount
S	258.	sākt:	sāk, sāka, sāks	k/c	tr: begin, start
	259.	salkt:	salkst, salka, salks	st	itr: hunger
	260.	salt:	salst, sala, sals	st	itr: be cold, freeze
	261.	sarkt:	sarkst, sarka, sarks	st	itr: redden, blush
	262.	saukt:	sauc, sauca, sauks	reg.	tr: call; refl=lk: be called/named
	263.	segħt:	sēdz, sedza, segs	reg.	tr: cover, spread
	264.	sekt:	sēc, seca, seks	reg.	tr: track, trail
	265.	sēkt:	sēc, sēca, sēks	reg.	itr: wheeze

132. 1p.

(First Conjugation Verbs)

266.	sekties:	sokas, secās, seksies	k/c	itr: be successful in	
267.	sērst:	sērš, sērsa, sērsīs	š/s	itr: be visiting with	
268.	sērt:	seš, sēra, sērs	š/r	tr: set grain for drying (in kiln)	
269.	apsēst:	-sēž/-sēst, -sēda, -sēdīs	ž/d or st	tr: obsess, haunt	
270.	sēsties:	sēstas/sēžas, sēdās, sēdīsies	st or ž/d	itr: sit down	
271.	sēt:	sēj, sēja, sēs	reg.	tr: sow	
272.	siet:	sien, sēja, sies	reg.	tr: tie, bind	
273.	sīkt:	sīc, sīca, sīks	reg.	itr: hum, whine (insects)	
274.	sīkt:	sīk/sīkst, sīka, sīks	k/c or st	itr: wane, become scarce	
275.	silt:	silst, sila, sils	st	itr: become warm	
276.	sirgt:	sirgst, sirgs, sirgs	st	itr: ail, sicken	
277.	sist:	sit, sita, sitīs	reg.	tr: beat, hit	
Sk	278.	skābt:	skābst, skāba, skābs	st	itr: turn sour
	279.	skaities:	skaišas, skaitās, skaitīsies	š/t	itr: be angry/incensed
	280.	-skārst:-skārst/skārš, -skārta, -skārtīs	st or š/t	tr: realize, grasp	
	281.	skart:	skārš. skāra, skars	ž/r	tr: touch; involve
	282.	skaust:	skauž, skauda, skaudīs	ž/d	tr: envy, begrudge
	283.	skaut:	skauj, skāva, skaus	reg.	tr: embrace
	284.	skriet:	skrien/skrej, skrēja, skries	reg.	itr: run
	285.	skumt:	skumst, skuma, skums	st	itr: sorrow, pine, be sad
	286.	skurbt:	skurbst, skurba, skurbs	st	itr: become intoxicated
	287.	skūt:	skuj, skuva, skūs	reg.	tr: shave
Sl	288.	slābt:	slābst, slāba, slābs	st	itr: slacken, get less tense
	289.	slāpt:	slāpst, slāpa, slāps	st	itr: thirst
	290.	slapt:	slop/slāpst, slapa, slaps	i or st	itr: get wet
	291.	slāt:	slāj, slāja, slās	reg.	itr: strut
	292.	slaukt:	slauc, slauca, slauks	reg.	tr: milk
	293.	slēgt:	slēdz, slēdza, slēgs	reg.	tr: lock
	294.	slēpt:	slēpj, slēpa, slēps	pj/p	tr: hide, conceal
	295.	slikties,	sličas, -cās, -ksies	reg.	itr: tend to, incline
	296.	sliet:	slien/slej, slēja, slies	reg.	tr: lean, prop
	297.	slīgt:	slīgst, slīga, slīgs	st	itr: droop/sink slowly
	298.	slīkt:	slīkst; slīka, slīks	st	itr: sink, drown
	299.	-slimt:	-slimst, -slima, -slims	st	itr: become ill
Sm	300.	smakt:	smok, smaka, smaks	k/c	itr: suffocate; languish
	301.	smelgt:	smēdz, smeldza, smelgs	reg.	itr: smart
	302.	smelt:	smēl, smēla, smels	ļ/l	tr: scoop, ladle
	303.	smiet:	smej, smēja, smies	reg.	itr: laugh
Sn	304.	snaust:	snauz, snauda, snaudīs	ž/d	itr: doze, nap
	305.	sniegt:	sniedz, sniedza, sniegs	reg.	tr: hand, reach out
	306.	snigt:	snieg, sniga, snigs	g/dz	itr: snow
Sp	307.	spert:	speš, spēra, spers	ž/r	itr: tread; tr: kick
	308.	spēt:	spēj, spēja, spēs	reg.	itr/tr: be able, can
	309.	spiegt:	spiedz, spiedza, spiegs	reg.	itr: shriek, squeal
	310.	spiest:	spiež, spieda, spiedīs	ž/d	tr: press, squeeze; compel
	311.	spirgt:	spirgst. spirga, spirgs	st	itr: revive, get well
	312.	spļaut:	spļauj, spļāva, spļaus	reg.	itr/tr: spit
	313.	sprāgt:	sprāgst, sprāga, sprāgs	st	itr: burst, explode; die (animals)
	314.	spraukties:	spraucas, -cas, -ksies	reg.	itr: squeeze through, wedge in
	315.	sprauast:	sprauž, sprauda, spraudīs	ž/d	tr: thrust, stick; pin
	316.	spriest::	spriež, sprieda, spriedīs	ž/d	itr: deliberate; tr: consider
	317.	-springt:	springst, springa, springs	st	itr: become tense
	318.	sprukt:	sprūk, spruka, spruks	k/c	itr: come loose, pop off
	319.	sprūst:	sprūst, sprūda, sprūdīs	st	itr: get wedged/stuck
	320.	spurgt:	spurdz, spurdza, spurgs	reg.	itr: flitter (birds); giggle
St	321.	sastapt:	sastop, sastapa, sastaps	i	tr: meet, come across
	322.	stāt:	stāj, stāja, stās	reg.	itr: stop, cease; refl: take up a
	323.	steigt:	steidz, steidza, steigs	reg.	/position

324.	stiept: stiepj, stiepa, stieps	pj/p	tr: stretch, span
325.	stigt: stieg, stiga, stigs	g/dz	itr: stick in the mud, be mired
326.	stingt: stingst, stinga, stings	st	itr: stiffen harden
327.	strēbt: strebj, strēba, strēbs	bj/b	tr: slurp
328.	strēgt: strēdz, strēdza, strēgs	reg.	itr: become congested
329.	strigt: strieg, striga, strigs	g/dz	itr: become stuck
330.	stulbt: stulbst, stulba, stulbs	st	itr: be stunned/dumbfounded
331.	stumt: stumj, stūma, stums	mj/m	tr: push
Su 332.	sūkt: sūc, sūca, sūks	reg.	tr: suck, sip
333.	sust: sūt, sua, sutīs	i	itr: steam, stew; snooze (colloq.)
Sv 334.	sveikt: sveic, sveica, sveiks	reg.	tr: greet; congratulate
335.	svelpt: svelpj, etc. -- see svilpt		
336.	svērt: sveg, svēra, svērs	ȝ/r	tr: weigh; ponder
337.	sviest: sviež, svieda, sviedīs	ȝ/d	tr: throw; refl=itr: fare (colloq.)
338.	svilpt: svilpj, svilpa, svilps	pj/p	itr: whistle
339.	svilt: svilst, svila, svils	st	itr: flame up
340.	svīst: svīst, svīda, svīdīs	st	itr: sweat; dawn
§ 341.	šalkt: šalc, šalca, šalks	reg.	itr: rustle
342.	šaust: šauš, šauta, šautīs	š/s	tr: lash, scourge
343.	šaut: šauj, šāva, šaus	reg.	tr: shoot, fire; refl=itr: dart
344.	šķelt: šķel, šķela, šķels	ȝ/l	tr: split
345.	šķerst: šķerž, šķerda, šķerdis	ȝ/d	tr: cut open, dissect
346.	šķiebt: šķiebj, šķieba, šķiebs	bj/b	tr: tilt, slant
347.	šķiest: šķiež, šķieda, šķiedis	ȝ/d	tr: squander, waste
348.	šķilt: šķilj, šķīla, šķils	ȝ/l	tr: strike fire/sparks
349.	šķirt: šķiç, šķīra, šķirs	ȝ/r	tr: part, divide; refl=itr: separate
350.	šķist: šķiet, šķita, šķitīs	reg.	lk: seem
351.	šķīst: šķīst, šķīda, šķīdīs	st.	itr: dissolve, become slushy; fly
352.	šķīt: šķīn, šķīna, šķīts	reg.	tr: pluck, pick
353.	šķākt: šķāc, šķāca, šķāks	reg.	tr: spray, splash
354.	nošķaupt: -šķaupj, -šķaupa, -šķaups	pj/p	tr: bevel, chamfer
355.	šķūkt: šķūc, šķūca, šķūks	reg.	itr: slide, slither
356.	šķukt: šķūk, šķuka, šķuks	k/c	itr: slip, slide
357.	šmaukt: šmauc, šmauca, šmauks	reg.	tr: cheat, dupe; itr: slip away
358.	šķākt: šķāc, šķāca, šķāks	reg.	itr: hiss, snort
359.	šķāpt: šķāpj, šķāpa, šķāps	pj/p	tr: cut, truncate
360.	šķaukt: šķauc, šķauca, šķauks	reg.	tr: blow nose; take snuff
361.	sašust: sašūt, sašuta, sašutīs	i	itr: become indignant
362.	šūt: šuj, šuva, šūs	reg.	tr: sew
T 363.	tapt: top, tapa, taps	i	lk: become; aux: be (-ed/-en)
364.	teikt: teic, teica, teiks	reg.	itr: say, state; tr: praise
365.	tempt: tempj, tempa, temps	pj/p	tr: keep gulping/swallowing
366.	tērpt: tērpj, tērpa, tērps	pj/p	tr: dress
367.	tēst: tēš, tēsa, tēsīs	š/s	tr: hew, chip, pare
368.	tiekties: tiecas, -cās, -ksies	reg.	itr: be inclined; tr: strive, reach
369.	tiepties: tiepjas, -pās, -psies	pj/p	itr: be obstinate, persist /out for
370.	tikt: tiek, tika, tiks	k/c	itr: arrive; get; lk: become, get;
371.	patikt: patīk, patika, patiks	k/c	tr: like /aux: be, get -ed/-en
372.	ietilpt: ietilpst, ietilpa, ietilps	st	itr: be within/contained
373.	tirpt: tirpst, tirpa, tirps	st	itr: become numb
374.	tīt: tin, tina, tīs	reg.	tr: wrap, wind
375.	traukt: trauc, traucha, trauks	reg.	tr: rip/shake off; refl=itr: rush, dash
376.	trausties: traūšas, -sās, -sīsies	š/s	itr: climb, move with difficulty
377.	trenkt: trenč, trenca, trenks	reg.	tr: chase, drive (animals)
378.	triikt: triec, trieca, trieks	reg.	tr: strike, bang; chat (colloq.)
379.	triept: triepj, triepa, trieps	pj/p	tr: smear, daub
380.	trīt: trīn, trīna, trīs	reg.	tr: rub; grind, whet

134. 1p.

(First Conjugation Verbs)

381.	trūkt:	trūkst, trūka, trūks	st	itr: be lacking; snap apart; refl=
382.	tūkt:	tūkst, tūka, tūks	st	itr: swell /=itr: be startled
383.	tumst:	tumst, tumsa, tumsīs	st	itr: grow dark
384.	tupties:	tupstas, tupās, tupsies	st	itr: squat down
385.	tust:	tuš, tusa, tusīs	š/s	itr: pff, pant
386.	tvert:	tverš, tvēra, tvers	z/r	tr: grasp, enfold; refl=itr: take
387.	tvīkt:	tvīkst, tvīka, tvīks	st	itr: be hot/flushed /refuge
U 388.	urbt:	urbj, urba, urbs	bj/b	tr: bore, drill
389.	urgt:	urdz, urdza, urgs	reg.	itr: rush, babble (water); tr: urge
V 390.	vākt:	vāc, vāca, vāks	reg.	tr: gather, collect
391.	vārgt:	vārgst, vārga, vārgs	st	itr: languish, pine
392.	vāzt:	vāž, vāza, vāzīs	ž/z	tr: open/shut (lid)
393.	veikt:	veic, veica, veiks	reg.	tr: accomplish; vanquish; refl=itr:
394.	velt:	veļ, vēla, vels	ļ/l	tr: roll /be successful
395.	vemt:	vemj, vēma, vems	mj/m	itr/tr: vomit
396.	vērpt:	vērpj, vērpa, vērps	pj/p	tr: spin (thread)
397.	vērst:	vērš, vērsa, vērsīs	š/s	tr: turn (to), direct
398.	vērst:	vērš, vērta, vērtīs	š/t	tr: tur/change into; refl=itr/lk:
399.	vērt:	vēš, vēra, vērs	z/r	tr: open/shut (door) /become
400.	vest:	vēd, veda, vedīs	reg.	tr: carry in a vehicle; lead
401.	viebt:	viebj, vieba, viebs	bj/b	tr: twist/make face; refl: grimace
402.	viest:	vieš, viesa, viesīs	š/s	tr: introduce, set up; refl: take root
403.	vilkt:	vēlk, vilka, vilks	k/c	tr: pull; put on clothes; refl: trudge
404.	vilt:	vij, vīla, vīls	ļ/l	tr: deceive; refl: be disappointed
405.	izvirst:	-virst, -virta, -virtīs	st	itr: degenerate
406.	vīrt:	vērd, vira, vīrs	reg.	itr: boil, seethe
407.	vīst:	vīst, vīta, vītīs	st	itr: wilt, wither
408.	vīt:	vij, vīja, vīs	reg.	tr: twine, plait (garlands)
Z 409.	zagt:	zog, zaga, zags	g/dz	tr: steal, rob
410.	zelt:	zeļ, zēla, zels	ļ/l	itr: become green; flourish, thrive
411.	noziegties:	-ziedzas, -ziedzas, -ziegsies	reg.	itr: transgress, commit crime
412.	ziest:	ziež, zieda, ziedīs	ž/d	tr: smear, salve
413.	zīst:	zīž, zīda, zīdīs	ž/z	tr: suck (teat)
414.	-zīt:	-zīst, -zina, -zīs	st	tr: recognize
415.	zust:	zūd, zuda, zudīs	i	itr: wane, vanish; be lost
416.	zveīt:	zveļ, zvēla, zvels	ļ/l	tr: bang, deal a blow
417.	zviegst:	zviedz, zviedza, zviegs	reg.	itr: neigh, whinny
418.	zvilt:	zvilst, zvila, zvils	st	itr: sag, keel over
Ž 419.	žaut:	žauj, žāva, žaus	reg.	tr: arrange for drying
420.	žilbt:	žilbst, žilba, žilbs	st	itr: be dazed/blinded by light
421.	žirgt:	žirgst, žirga, žirgs	st	itr: recover, revive, come to
422.	žēaugt:	žēaudz, žēaudza, žēaugs	reg.	tr: strangle
423.	žūt:	žūst, žuva, žūs	st	itr: dry

III. PAPLAŠINĀTĀS KONJUGĀCIJAS

Tikai I. konjugācijā ietilpst verbi, kam pieliek galotnes tieši pie saknes visās formās. Abās pārējās konjugācijās (otrā un trešajā) ir verbi, kam starp sakni un galotni atrodas kaut kāds garš celma patskanis. Šīnīs konjugācijās verba saknes patskanis paliek tas pats visās trijās pamatformās.

Otrā konjugācija (lokāmā šķira)..

Otrās konjugācijas verbu galvenā pazīme ir tā, ka tos darina, ieliekot starp verba sakni un galotni garu celma patskanī visās formās. Tāpēc katra forma šīnīs verbos ir vismaz divzilbīga. Ja galotne sākas ar patskanī, tad starp celma patskanī un galotnes patskanī vēl ieliek -j-. Atkarā no celma patskapa kvalitātēs, II. konjugācijā var izšķirt četras verbu grupas jeb pašķiras:

1. grupa -- celma patskanis ir -ā- (pirms galotnes patskapa -āj-),
piem., mazg-ā, mazg-āj-a, mazg-ā-t 'to wash';
2. grupa -- celma patskanis ir -ī- (pirms galotnes patskapa -īj-),
piem., zelt-ī, zelt-īj-a, zelt-ī-t 'to gild';
3. grupa -- celma patskanis ir -ē- (pirms galotnes patskapa -ēj-),
piem., kars-ē, kars-ēj-a, kars-ē-t 'to heat';
4. grupa -- celma patskanis ir -o-, fonētiski /uo/ (pirms galotnes patskapa -oj-), piem., lab-o, lab-oj-a, lab-o-t 'repair, improve'.

	1. grupa, <u>-ā(j)- celmi</u>	2. grupa, <u>-ī(j)- celmi</u>	3. grupa, <u>-ē(j)- celmi</u>	4. grupa, <u>-o(j)- celmi</u>
<u>Infinitīvs:</u>				
akt.	<u>mazg-ā-t</u>	<u>zelt-ī-t</u>	<u>kars-ē-t</u>	<u>lab-o-t</u>
refl.	<u>-ā-ties</u>	<u>-ī-ties</u>	<u>-ē-ties</u>	<u>-o-ties</u>
<u>Imperatīvs:</u>				
2. vsk. akt.	<u>mazg-ā!</u> <u>-āj-ies!</u>	<u>zelt-ī!</u> <u>-īj-ies!</u>	<u>kars-ē!</u> <u>-ēj-ies!</u>	<u>lab-o!</u> <u>-oj-ies!</u>
refl.				
2. dsk. akt.	<u>mazg-āj-iēt!</u> <u>-āj-ieties!</u>	<u>zelt-īj-iēt!</u> <u>-īj-ieties!</u>	<u>kars-ēj-iēt!</u> <u>-ēj-ieties!</u>	<u>lab-oj-iēt!</u> <u>-oj-ieties!</u>
refl.				
<u>TAGADNE:</u>				
1. vsk. akt.	<u>mazg-āj-u</u> <u>-āj-os</u>	<u>zelt-īj-u</u> <u>-īj-os</u>	<u>kars-ēj-u</u> <u>-ēj-os</u>	<u>lab-oj-u</u> <u>-oj-os</u>
refl.				
2. vsk. akt.	<u>mazg-ā</u> <u>-āj-ies</u>	<u>zelt-ī</u> <u>-īj-ies</u>	<u>kars-ē</u> <u>-ēj-ies</u>	<u>lab-o</u> <u>-oj-ies</u>
refl.				
3. kop. akt.	<u>mazg-ā</u> <u>-āj-as</u>	<u>zelt-ī</u> <u>-īj-as</u>	<u>kars-ē</u> <u>-ēj-as</u>	<u>lab-o</u> <u>-oj-as</u>
refl.				
1. vsk. akt.	<u>mazg-āj-am</u> <u>-āj-amies</u>	<u>zelt-īj-am</u> <u>-īj-amies</u>	<u>kars-ēj-am</u> <u>-ēj-amies</u>	<u>lab-oj-am</u> <u>-oj-amies</u>
refl.				
2. dsk. akt.	<u>mazg-āj-at</u> <u>-āj-atiess</u>	<u>zelt-īj-at</u> <u>-īj-atiess</u>	<u>kars-ēj-at</u> <u>-ēj-atiess</u>	<u>lab-oj-at</u> <u>-oj-atiess</u>
refl.				

<u>1. grupa,</u>	<u>2. grupa,</u>	<u>3. grupa,</u>	<u>4. grupa,</u>
<u>-ā(j)- celmi</u>	<u>-ī(j)- celmi</u>	<u>-ē(j)- celmi</u>	<u>-ō(j)- celmi</u>

PAGĀTNE:

1. vsk. akt. refl.	mazg-āj-u -āj-os	zelt-īj-u -īj-os	kars-ēj-u -ēj-os	lab-oj-u -oj-os
2. vsk. akt. refl.	mazg-āj-i -āj-ies	zelt-īj-i -īj-ies	kars-ēj-i -ēj-ies	lab-oj-i -oj-ies
3. kop. akt. refl.	mazg-āj-a -āj-ās	zelt-īj-a -īj-ās	kars-ēj-a -ēj-ās	lab-oj-a -oj-ās
1. dsk. akt. refl.	mazg-āj-ām -āj-āmies	zelt-īj-ām -īj-āmies	kars-ēj-ām -ēj-āmies	lab-oj-ām -oj-āmies
2. dsk. akt. refl.	mazg-āj-āt -āj-āties	zelt-īj-āt -īj-āties	kars-ēj-āt -ēj-āties	lab-oj-āt -oj-āties

NAKOTNE:

1. vsk. akt. refl.	mazg-ā-š-u -ā-š-os	zelt-ī-š-u -ī-š-os	kars-ē-š-u -ē-š-os	lab-o-š-u -o-š-os
2. vsk. akt. refl.	mazg-ā-s-i -ā-s-ies	zelt-ī-s-i -ī-s-ies	kars-ē-s-i -ē-s-ies	lab-o-s-i -o-s-ies
3. kop. akt. refl.	mazg-ā-s -ā-s-ies	zelt-ī-s -ī-s-ies	kars-ē-s -ē-s-ies	lab-o-s -o-s-ies
1. dsk. akt. refl.	mazg-ā-s-im -ā-s-imies	zelt-ī-s-im -ī-s-imies	kars-ē-s-im -ē-s-imies	lab-o-s-im -o-s-imies
2. dsk. akt. refl.	mazg-ā-s-it -ā-s-ities	zelt-ī-s-it -ī-s-ities	kars-ē-s-it -ē-s-ities	lab-o-s-it -o-s-ities

Kā redzams no tabulas, II. konjugācijas verbu locīšana ir ļoti regulāra. Lai darinātu vienalga kuru formu, jāievēro tikai daži vienkārši noteikumi.

1. Aktīvo galotņu seti te ir tie paši, kas jau bija I. konjugācijā.

2. Pirms galotnes patskāpa verba celma patskanim jāpieliek -j-.

3. Refleksīvās (atgriezeniskās) galotnes darina jau pazīstamajā likumībā:

a. Kur aktīvā galotne beidzas ar īsu patskāni, tur to gramatiski pagarina un pašās beigās pieliek -s.

b. Visur citur, izņemot tagadnes 3. kopējo personu, aktīvajai galotnei pieliek -ies.

Tagadnes 3. personas aktīvajai formai beigās pieliek -as.

II. konjugācijas verbu izcelsme.

1. grupas verbi visbiežāk ir atvasinājumi no primitīvajiem (I. konjugācijas) verbiem; Šiem atvasinājumiem parasti ir iterātīva (atkārtotas darbības) nozīme: brauk-t (prim. vb.) 'ride in a vehicle' → brauk-āt (atvasināts vb.) 'travel around'; cel-t 'lift' → cil-āt 'lift repeatedly'; dzi-t 'chase' → dzen-āt 'keep chasing everywhere'; kliez-t 'shout' → klaig-āt 'keep shouting repeatedly'; līs-t (sakne lid-) 'glide through, penetrate' → lod-āt 'glide in and out'; nes-t 'carry, tote' → nēs-āt 'tote around' utt.

Šīnī grupā ietilpst arī no sieviešu dzimtes a-celmu lietvārdiem atvasināti verbi, un tiem nav iteratīvas nozīmes: dom-A 'thought, idea' → dom-Āt 'to think'; lam-As 'swearing, invective' → lam-Āt 'to rail at, execrate'; run-A 'speech' → run-Āt 'to speak' utt.

Kā var vērot, deverbātīvie (no verbiem darinātie) verbi ļoti bieži atvasināti ar savādāku saknes patskani: cElt → cIlāt, kIIEgt → kIAIgāt, nEst → nĒsāt utt.

Toties denominatīvie (no lietvārdiem atvasinātie) verbi paturejuši lietvārda saknes patskani: dOma → dOmāt, rUna → rUnāt utt.

2. grupas verbi ir dažādu lietvārdu celmu un neskaidras izcelsmes atvasinājumi: ? -> kēz-it 'to pollute, slander'; krievu krestīt → krist-īt 'baptize, name'; mežs (sakne med-) 'forest, woods' → med-īt 'to hunt' utt.

Sīs grupas verbu nav daudz, un vairāki no tiem sāk pāriet III. konjugācijas 2. grupā, sākot tagadnes formas darināt pēc III. konjugācijas parauga. Šie verbi ir: cienī/ciena, cienīja, cienīt 'honor, hold in esteem'; lieli/liela, lielīja, lielit 'praise beyond actual merit'; mēri/mēra, mērija, mērit 'measure';

pēti/pēta, pētīja, pētit 'investigate, scrutinize'; sāli/sāla, sālīja, sālit 'salt';

svēti/svēta, svētīja, svētit 'bless'; tirdi/tirda, tirdīja, tirdit, 'question, pester, vex';

tīri/tīra, tīrīja, tīrit 'clean'; velti/velta, veltīja, veltit 'present, dedicate';

vēsti/vēsta, vēstīja, vēstīt 'announce, proclaim, give message'; vēti/vēta, vētīja, vētit 'winnow'.

Sie verbi tagadnes vienskaitļa 1. personā un daudzskaitļa abās personās parasti jau lieto III. konjugācijas formas (piem., lielu, lielam, lielat -- nevis lielīju, lielījam, lielījat), bet 3. kopējās personas forma vēl svārstās.

Pārejot III. konjugācijā, šo verbu tagadnes formas sakne vēl tomēr patur "šauro" -e-.

3. grupas verbi, tāpat kā 1. grupas, ir primitīvu verbu un lietvārdu atvasinājumi.

kauzātīvu,

Deverbātīvie atvasinājumi ir ar iteratīvu vai duratīvu nozīmi; ļoti bieži šiem atvasinājumiem ir savādāks saknes patskanis: aug-t 'grow' → audz-ēt 'raise'; brauk-t 'ride, travel' → brauk-al-ēt 'travel around without a purpose'; dIl-t 'wane, diminish' → dEl-d-ēt 'make diminish, erode'; mir-t 'die' → mēr-d-ēt 'make die, starve'; rūg-t 'ferment' → rAUdz-ēt 'make ferment, keep fermenting'; skrIE-t → skrAI-d-el-ēt 'keep running to and fro'; zUs-t (sakne zud-) 'vanish, become lost' → zAUd-ēt 'lose, be bereft of' utt.

Verbi, kam sakne beidzas ar patskani vai sonorantu (puspatskani), pirms celma patskapa ieliek -d-: dil-t → del-D-ēt; jā-t 'ride on horseback' → jā-D-el-ēt 'ride to and fro'; mir-t → mēr-D-ēt; pū-t 'rot' → pū-D-ēt 'make rot' utt.

Sufikss -al-/el-, pielikts saknei pirms celma patskapa, apzīmē atkārtotu, nevajadzīgu un bezmērķīgu darbību: brauk-AL-ēt 'ride in a vehicle to and fro without any purpose'; jā-d-EL-ēt 'ride on horseback etc.'; kāp-EL-ēt 'climb up and down etc.'; skrai-d-EL-ēt 'run etc.'; tek-AL-ēt 'walk briskly, trot etc.'. Kā redzams, šis pie-dēklis parasti pielikts kustības verbiem.

Denominatīvie 3. grupas atvasinājumi visbiežāk darināti no e-celmu lietvārdiem: bend-E 'hangman, executioner' → bend-Ēt 'make perish, mistreat severely'; kokl-E 'a string instrument' → kokl-Ēt 'play kokle'; laim-E 'luck' → laim-Ēt 'win in a lottery'; voldz-S 'refreshment, a refreshing' → veldz-Ēt 'refresh, slake thirst'; zīl-E 'titmouse, divining bird' → zīl-Ēt 'guess, divine future' utt.

3. grupas verbus var tomēr atvasināt arī no citiem lietvārdū celmiem:
kapl-Is 'hoe' → kapl-Ēt 'to hoe'; rūs-A 'rust' → rūs-Ēt 'to rust'; spīts
 (salīdz. vsk. dātīvu spītlīj) 'spite, obstinate defiance' → spīt-Ēt 'to spite' utt.
 No lietvārdiem atvasinātajos verbos paliek tas pats saknes patskanis, kas
 atrodams pamatvārdā.

3. grupa ir visproduktīvākā jaunu verbu atvasināšanā no svešvārdiem: analizēt 'analyze'; andeleties (vācu handeln) 'haggle about the price or agreement conditions'; definēt 'define'; fantazēt 'daydream, imagine'; kompromitēties 'compromise oneself'; zinēt 'sing sentimental German type songs' (vācu singen); šokēt (angļu shock) 'shock, scandalize, upset' utt.

Vairāki 3. grupas verbi sāk mainīt kojugāciju -- pāriet III. konjugācijas 3. grupā: bālē / bāl, bālēja, bālēt 'blanch, become pale, fade';

cērē / cēr, cērēja, cērēt 'hope';

mīlē / mīl, mīlēja, mīlēt 'love';

pelē / pel, pelēja, pelēt 'mold, become moldy';

precē / prec, precēja, precēt 'marry';

vēlē / vēl, vēlēja, vēlēt 'wish somebody something; vote, elect'

No pēdējā verba gramatikā grib iztaisīt divus (vēlē, vēlēja vēlēt 'vote, elect' un vēl, vēlēja, vēlēt 'wish'), bet šī izšķirība dzīvajā valodā nav ieviesusies un laikam paliks tikai gramatikas grāmatās.

Visbiežāk šajos verbos II. kojugācijā noturas 3. kopējā tagadnes forma, piem., es mīlu (ne vairs mīlēju), bet viņš mīlē dzird tik pat bieži kā viņš mīl.

4. grupa ir visproduktīvākā jaunu verbu darināšanā no latviskām saknēm. Šie atvasinājumi gandrīz visi ir denominatīvi, darināti no dažādu lietvārdū un adjektīvu celmiem; saknē tie patur pamatvārda patskanis: ciem-s 'village' → ciem-oties 'to visit'; brāl-is 'brother' → brāl-oties 'to fraternize'; zudr-s 'wise' → zudr-ot 'to ponder'; māj-a 'house' → māj-ot 'to dwell'; pel-e 'mouse' → pel-ot 'to catch mice'; tīrg-us 'market' → tīrg-oties 'to sell, vend'; zal-š 'green' → zal-ot 'to be verdant, flourish' utt.

Kā redzams, atvasinājumi no akustiski augstiem lietvārdū celmiem dabū mīkstīnājumu (palatalizāciju) saknes beigu līdzskanī (sk. brāloties, pelot).

Gramatikā pa laikam mēdz apkarot vairākus šīs grupas verbus, piem., ieteicot darināt no liet-A -- liet-Āt, slēv-Es -- slēp-Ēt, bet visi pārējie latvieši tomēr saķa lietot un slēpot. Tāpēc šīs gramatiku uzbrukums atsevišķiem verbiem nav jāievēro, jo tam trūkst modernās valodas izpratnes un sistēmatikas savā pasākumā.

"5. grupā" ietilpst tikai viens verbs -- dabūt 'get, attain'. Tam celma patskanis ir -ū- un to loka regulāri pēc II. konjugācijas parauga.

Pamatformas: dab-ū, dab-ūj-a, dab-ū-t.

T R E Š Ā K O N J U G Ā C I J A

Trešās konjugācijas verbu pazīmes ir īpatnējs I. un II. konjugācijas elementu maisījums:

1. Tagadnes celmu darina, pievienojot galotnes tieši saknei -- tāpat kā I. konjugācijā.
2. Pagātnes un nākotnes (infinitīva) formās starp sakni un galotni ieliek garu celma patskani -- tāpat kā II. konjugācijā.
3. Pirmās divas verbu grupas (pagātnes un nākotnes celmi ar -ā(j)- un -ī(j)-) lieto pagātnes galotņu setu arī tagadnē.
4. Pēdējā verbu grupa (pagātnes un nākotnes celmi ar -ē(j)-) tagadnē lieto I. konjugācijas -st-verbu tagadnes galotņu setu.

Tas nozīmē, ka pirmajās 2 grupās:

- a. Attiecīgās tagadnes un pagātnes formas izšķir nevis savādākas galotnes, bet gan atvasinātā verba celma patskapa pielikšana -- tagadnē iztiekt bez tā, pagātnē to pieliek klāt, un abos laikos lieto tās pašas galotnes.
- b. Tāpēc katrā attiecīgā forma ir vienu zilbi īsāka tagadnē, salīdzinot ar pagātni.

Trešajā grupā, kur tagadnē lieto arī tagadnes galotņu setu, arī tāpat tagadnes formas ir vienu zilbi īsākas par pagātnes formām, un tagadnes aktīvā pamatforma (3. kopējā persona) iznāk pat veselas 2 zilbes īsāka nekā pagātnes pamatforma.

Atkarā no pagātnes un nākotnes celma kvalitātes, III. konjugācijas verbus iedala 3. grupās:

1. grupa -- pag. un nāk. celma patskanis ir -ā- (pirms galotnes patskapa -āj-), piem., dzisin-a, dzisin-āj-a, dzisin-ā-t 'cool, cool off';
2. grupa -- pag. un nāk. celma patskanis ir -ī- (pirms galotnes patskapa -īj-), piem., māc-a, māc-īj-a, māc-ī-t 'teach', refl. = 'learn, study';
3. grupa -- pag. un nāk. celma patskanis ir -ē- (pirms galotnes patskapa -ēj-), piem., redz-ēj-a, redz-ē-t 'see'.

1. grupa,
-ā(j)- celmi

2. grupa,
-ī(j)- celmi

3. grupa,
-ē(j)- celmi

Infinitīvs:

akt.	<u>dzisin-ā-t</u>	<u>māc-ī-t</u>	<u>redz-ē-t</u>
refl.	<u>-ā-ties</u>	<u>-ī-ties</u>	<u>-ē-ties</u>

Imperatīvs:

2. vsk. akt.	<u>dzisin-i!</u>	<u>māc-il!</u>	<u>redz-i!</u>
refl.	<u>-ies!</u>	<u>-ies!</u>	<u>-ies!</u>
2. dsk. akt.	<u>dzisin-iet!</u>	<u>māc-iet!</u>	<u>redz-iet!</u>
refl.	<u>-ieties!</u>	<u>-ieties!</u>	<u>-ieties!</u>

1. grupa,
-ā(j)- celmi2. grupa,
-ī(j)- celmi3. grupa,
-ē(j)- celmiTAGADNE:

1. vsk. akt. refl.	dzisin-u -os	māc-u -os	rēdz-u -os
2. vsk. akt. refl.	dzisin-i -ies	māc-i -ies	redz-i -ies
3. kop. akt. refl.	dzisin-a -ās	māc-a -ās	rēdz -as
1. dsk. akt. refl.	dzisin-ām -āmies	māc-ām -āmies	rēdz-am -amies
2. dsk. akt. refl.	dzisin-āt -āties	māc-āt -āties	rēdz-at -aties

PĀGĀTNE:

1. vsk. akt. refl.	dzisin-āj-u -āj-os	māc-īj-u -īj-os	redz-ēj-u -ēj-os
2. vsk. akt. refl.	dzisin-āj-i -āj-ies	māc-īj-i -īj-ies	redz-ēj-i -ēj-ies
3. kop. akt. refl.	dzisin-āj-a -āj-ās	māc-īj-a -īj-ās	redz-ēj-a -ēj-ās
1. dsk. akt. refl.	dzisin-āj-ām -āj-āmies	māc-īj-ām -īj-āmies	redz-ēj-ām -ēj-āmies
2. dsk. akt. refl.	dzisin-āj-āt -āj-āties	māc-īj-āt -īj-āties	redz-ēj-āt -ēj-āties

NĀKOTNE:

1. vsk. akt. refl.	dzisin-ā-š-u -ā-š-os	māc-ī-š-u -ī-š-os	redz-ē-š-u -ē-š-os
2. vsk. akt. refl.	dzisin-ā-s-i -ā-s-ies	māc-ī-s-i -ī-s-ies	redz-ē-s-i -ē-s-ies
3. kop. akt. refl.	dzisin-ā-s -ā-s-ies	māc-ī-s -ī-s-ies	redz-ē-s -ē-s-ies
1. dsk. akt. refl.	dzisin-ā-s-im -ā-s-imies	māc-ī-s-im -ī-s-imies	redz-ē-s-im -ē-s-imies
2. dsk. akt. refl.	dzisin-ā-s-it -ā-s-ities	māc-ī-s-it -ī-s-ities	redz-ē-s-it -ē-s-ities

Ari III. konjugācijas formu darināšanā liela regulāritāte ar vienkāršiem noteikumiem, kas jau pazīstami no iepriekšējiem norādījumiem:

1. Tagadnes formas darina, galotnes pievienojot tieši saknei.

2. Pagātnes un nākotnes formas darina, starp sakni un galotni ieliekot garu celma patskani, kam pirms galotnes patskapa vēl pievieno -j-.

3. Refleksīvās formas atvasina no aktīvajām formām:

a. kur aktīvā forma beidzas ar īsu patskani, tur to gramatiski pagarina un beigās pieliek -s;

b. visur cītur, izņemot 3. grupas 3. kopējo personu, aktīvajai galotnei pieliek -ies.

Trešās grupas 3. kopējās personas refleksīvā galotne ir -as.

Piezīmes par tagadnes formām.

Tā kā 1. un 2. grupā tagadnē lietojami pagātnes galotņu seti, daudzskaitļa formas galotnes patskanis vienmēr ir garš: dzisinām(ies)/-Āt(ies), mācām(ies)/-Āt(ies) nevis *dzisinām(ies)/-At(ies), *mācām(ies)/-At(ies).

Turpretī 3. grupā, kur lieto tagadnes galotņu setu, arī daudzskaitļa formas saknes patskanis paliek īss: rēdzām(ies)/-At(ies).

Šīs starpības izšķiršanai, vecajās gramatikās ir noteikums, ko varētu parafrāzēt šādi:

Ja tagadnes pamatforma (3. kop. persona) ir bez galotnes, tad daudzskaitļa formas galotnes patskanis ir īss -a-.

Ja tagadnes pamatformas galotne ir -a, tad daudzskaitļa formas galotnes patskanis ir garš -ā-.

Citiem vārdiem: daudzskaitļa formas galotnes patskanis gramatiski jāpagarina -- no -Ø (nulles) pamatformā uz -a- daudzskaitli, un no -a pamatformā uz -ā- daudzskaitli.

Ja kādam 3. grupas verbam saknē ir -e-/ē-, tagadnes formās, izņemot vien-skaitļa 2. personu, tas klūst par -g-/ā-: 2. vsk. redzi, vēli, bet 1. vsk. rēzu, vēlu, 3. kop. rēdz, vēl utt.

III. konjugācijas verbu grupu īpatnības.

Šīs konjugācijas verbi ir galvenokārt deverbātīvi atvasinājumi. Tāpat kā II. konjugācijā, atvasinājumos bieži vien ir savādāks saknes patskanis nekā pamatverbā, un kur sakne beidzas ar patskani vai sonorantu, atvasinājumos tai pielikts klāt -d-: bir-t 'fall in a mass, cascade' -- bir-D-ināt 'cause, continue dropping'; cEl-t 'lift' -- cEl-D-ināt 'extoll'; rIE-t 'bark' -- rI-D-it 'incite to aggression'; šū-t 'sew' -- šū-D-ināt 'make sew, keep sewing' utt.

1. grupas verbiem ir piedēklis -in-, kas apzīmē kauzātīvu-durātīvu darbību (sal. dzis-IN-āt, bird-IN-āt, šū-d-IN-āt utt.).

Šī grupa produktīva vēl šodien jaunu verbu darināšanā.

2. grupas verbos dominējošā ir durātīvā nozīme. Tās kāpināšanai pa laikam ieliek piedēkli -st-: bik-ST-it 'keep jabbing'; lai-ST-it 'keep pouring, water' (sal. lie-t 'pour liquid'); tī-ST-it 'keep wrapping and unwrapping' (sal. tī-t 'wrap'); val-ST-it 'keep rolling something' (sal. vel-t 'roll') utt.

Vairāki šīs grupas verbi, kam sakne beidzas ar -c- vai -dz- infinitīva un pagātnes formās, tagadnē un imperātīvā to vietā patur -k- vai -g-: loK-a (imper. loK-i!), loC-īja, loC-īt 'bend, twist'; mōk-a (imp. mōk-i!), mōC-īja, mōC-īt 'torture'; rauG-a (imp. rauG-i!), rauDZ-īja, rauDZ-īt 'try'. Bet verbos māC-a, māC-īja, māC-īt 'teach' un mīC-a, mīC-īja, mīC-īt saknes beigās visur paliek -c-.

3. grupas verbi, kaut tie ir atvasinājumi, ieguvuši vispārīgas, nevis specifiska veida, darbības nozīmi, laikam tāpēc, ka tie stājušies daudzu pamatverbu vietā, kas šodien jau aizmirsti. Tāpēc arī šo verbu nozīmes bieži vien ir primāras: drīkst, drīkstēja, drīkstēt 'dare, be permissible'; gul, gulēja, gulēt 'lie, sleep'; min, minēja, minēt 'guess, mention'; stāv, stāvēja, stāvēt 'stand', var, vareja, varet 'be able' utt.

Bet šīnī grupā pieder arī onomapoetiski skapu atdarinājumi, parasti ar durātīvu nozīmi: čaukst, čaukstēja, čaukstēt, 'rustle (as dry brittle matter)'; grab, grabēja, grabēt 'rattle'; naud, naudēja, naudēt 'meow'; pīkst, pīkstēja, pīkstēt 'squeak'; žvadz, žvadzēja, žvadzēt 'rattle, clash (as chains)' utt.

Par verbu konjugāciju maiņu 2. un 3. grupā sk. attiecīgās piezīmes pie II. konjugācijas grupām.

Sava veida izņēmumi ir 4 verbi:

Verbi dzied, dzied-āj-a, dzied-ā-t 'sing' un raud, raud-āj-a, raud-ā-t 'weep, cry' pagātnes un nākotnes celtnis darina pēc 1. grupas parauga, bet tagadnē lieto tagadnes galotņu setu -- tāpat kā 3. grupas verbi. Šiem 2 verbiem trūkst arī parastā 1. grupas piedēkļa -in-.

Verbs zin-a/zin, zin-āj-a, zin-ā-t pieder pilnīgi 1. grupā, bet tam arī nav piedēkļa -in- (te -in- ir dala no saknes), un tagadnes pamatformā tas var noraut galotni (bet pārējas tagadnes galotnes paliek, un tās pieder pagātnes setam).

Verbs sarg-a, sarg-āj-a, sarg-ā-t 'guard, preserve' pieder 1. grupā, bet arī tam nav parastā piedēkļa -in-. Ioti iespējams, ka šis verbs ir tikai gramatiku uzturēts izņēmums, jo tautas valodā tas regulāri iekļaujas II. konjugācijā (ar tagadnes pamatformu sarg-ā, nevis sarg-a).

IV. GENITĪVA (KĀ-LOCĪJUMA) LIETOJUMI

Genitīva apraksti vecajās gramatikās ir nevajadzīgi sarežģīti - un turklāt vēl nepilnīgi. Šī locījuma lietojums var apgūt visai viegli, ja ievēro, ka ATŠĶIRĪGI GENITĪVA LIETOJUMI STRUKTŪRĒJAS CITĀDĀKĀS FRAZĒS. Tātad, ja saredz struktūrālī nozīmīgos paveidus, gramatikās sīki uzskaitītie paveidiņi kļūst nenozīmīgi.

IV-A. APRAKSTA JEB IZCELSMES GENITĪVS darbojas līdzīgi adjektīvam, apzīmējot kādu citu lietvārdu. Šis genitīvs atbild uz jautājumu kāds?/kāda? - tāpat kā adjektīvs. Lietvārda apzīmētāju frazēs tas stāv tūlīt pirms apzīmējamā lietvārda un pēc adjektīva:

<u>ādas</u> soma	/	<u>brūna</u> <u>ādas</u> soma	= <u>kāda</u> soma?
<u>vīlnas</u> svārki	/	<u>pelēki</u> <u>vīlnas</u> svārki	= <u>kādi</u> svārki?
<u>koka</u> gultas	/	<u>vecas</u> <u>koka</u> gultas	= <u>kādas</u> gultas?
<u>bīšu</u> medus	/	<u>salds</u> <u>bīšu</u> medus	= <u>kāds</u> medus?

PIEZĪMES: a. Jautājums kā? raksturīgs piederuma ('whose?') vai mēra ('of what?') un vēl kādiem citiem, bet ne apraksta genitīvam.

b. Apraksta genitīvā ietilpst daudzi veco gramatiku sīkie sadalījumi, kas apraksta kādu citu lietvārdu, piem., acu redzējums ("priekšmeta" gen.), šūpuļa kārumiņš ("papildinātāja" gen.), kalpa puisis ("pielikuma" gen.), smilts zeme ("vielas" gen.) utt. Praktiskā valodas mācīšanā tik sīkumaini šķirojumi ir vairāk kavēklis nekā palīgs.

MĀCOT APRAKSTA GENITĪVU ANGLISKI RUNĀJOŠIEM, ir jāzina, ka angļiski to var izteikt četros veidos:

1. Ar GENITĪVA GALOTNI (tāpat kā latviski): Latvia's capital - Latvijas galvaspilsēta; boys' shoes - zēnu kurpes (veikalā, ne zēniem kājās).
2. AR LIETVĀRDU BEZ GALOTNES: paper cups - papīra krūzes; school activities - skolas nodarbtības.
3. AR ADJEKTĪVA GALOTNI: the Latvian capital - Latvijas galvaspilsēta; wooden beds - koka gultas.
4. AR PRĒVĀRDU "OF": the capital of Latvia - Latvijas galvaspilsēta; the point of origin - sākuma punkts.

Skolēniem jāievēro, ka latvīšu valodā te iespējams tikai viens izteiksmes veids - apraksta genitīvs, un tāpēc tādas frazēs kā papīra krūze, koka gulta, sākuma punkts burtiski nozīmē "paper's cup", "wood's beds", "origin's point", kaut arī mēs tos tulkojam, kā pareizi angļiski pienākas.

ĪPAŠVĀRDU GENITĪVS, piem., RTgas pilsēta, Pededzes upe, Alauksta ezers, Bērziņa kungs utt. ir arī viens no apraksta genitīva paveidiem.

APRAKSTA GENITĪVS BIEDROJAS AR ZINĀMIEM ADJEKTĪVIEM: ūdens pilni (grāvji), varas kārs (cilvēks), pieminēšanas vērtā (parādība), uztraukumu bagāts (pledīvojums) utt.

PIEZĪME: c. Apraksta genitīva adjektīvālā daba interesantā veidā izcejas šādās frazēs: brīvdabas mūzejs, deviņpīru spēks, milzu akmens, pīlgraudu maize, puskoka lēcējs, šaursliežu dzelzsceļš, senangju valoda, vienādmalu trīsstūris. Šīs genitīva formas ir viēnīgās, ko vispār lieto no tādiem "lietvārdiem", un formas kā *brīvdaba, *deviņpīrs, *milzs, *pīlgrauds, *puskoks, *šaursliede, *senanglis, *vienādmala utt. Šajā vai kādā citā locījumā ārpus genitīva nemaz neeksistē. Daudzās citās valodās te būtu adjektīvālas formas, bet mums ir apraksta genitīvi.

IV-B. PIEDERĪBAS GENITĪVS atbild uz jautājumu kā? 'whose?' Lietvārda apzīmētāju frazēs piederības genitīvs parasti stāv pirms apraksta genitīva, adjektīva un kārtas skaitleņa. Ja kāds no šiem apzīmētājiem iztrūkst, tad piederības genitīvs var atrasties tuvāk apzīmējamam lietvārdam. Fraze ar piederības genitīvu, adjektīvam drīkst būt tikai noteikta galotne.

PIEDERĪBAS GENITĪVS	KĀRTAS SKAITLENIS	NOTEIKTAIS ADJEKTĪVS	APRAKSTA GENITĪVS	APZĪMĒJAMAIS LIETVĀRDS
meitenes	- - -	brūnā	- - -	soma
meitenes	- - -	brūnā	ādas	soma
zēna	- - -	vecie	vilnas	svārki
zēna	- - -	- - -	- - -	svārki
skolēnu	otrais	lielais	pavasara	izbraukums
viņas	pirma	- - -	- - -	mīlestība

NEDRĪKST SALAIST VIENU BLAKUS OTRAM PIEDERĪBAS UN APRAKSTA GENITĪVUS, jo arī piederības formu tad var pārprast par aprakstu: *meitenes ādas soma, *zēna vilnas svārki. Te stārp divu tipu genitīviem noteikti jāieliek kāds cits apzīmētājs, kā tas darīts augšā.

ADJEKTĪVĀLIE PIEDERĪBAS VIETNIEKVĀRDI mans/-a, tavs/-a, savs/-a struktūrējas kā piederības genitīvi: mani vecie vilnas svārki, tavs otrs lielais izbraukums utt. Pārējie veco gramatiku "piederības vietniekvārdi" – mūsu, jūsu, viņu, viņa, viņas – ir, protams, PERSONISKĀ VIETNIEKVĀRDU GENITĪVI, kas formās un lietojumos neatšķiras no citiem genitīviem: mūsu izbraukums, jūsu lielie nopelni, viņa piektais nedarbs, viņas parastās vakāra nodarbības utt.

PIEZĪMES: d. RADNIECĪBAS APZĪMĒJUMI var struktūrēties gan kā piederība, gan kā apraksts: mātes jaunākais brālis (= pied. str.) / jaunākais mātes brālis (apraksta struktūra).

e. PAMATSKAITLEŅI var atrasties kā pirms, tā pēc piederības genitīva: divas meitenes somas / meitenes divas somas. Ja fraze vēl ir citi apzīmētāji, tad pamatskaitlenis parasti tajā ierindojas pēc piederības genitīva un kārtas skaitleņa: mūsu pirmie trīs šī pavasara izbraukumi, meitenes divas lielās somas.

GENITĪVS

IV-C. DAUDZUMA JEB MĒRA apzīmē kādu ierobežotu daudzumu vai skaitu. TAS STĀV PĒC APZĪMĒJĀMA VĀRDA un atbild uz jautājumu cik daudz (no kā)? Šis genitīvs apzīmē:

1. SPECIFISKAS MĒRA VIENTĪBAS: mārciņa miltu, divi jardi drēbes, deviņi galoni benzīna, divdesmit pieci dolāri naudas, vairāki grādi siltuma.
2. APTUVENUS DAUDZUMUS: tase tējas, trīs saujas smilšu, divdesmit viena muca alus, divas pudeles piena, daži kamoli dzījas, šķēle siera, puskarote sāls.
3. NELOKĀMIE PAMATSKAITLEŅI latv. valodas uztverē ir daudzuma/mēra vienības, kam vajadzīgi apzīmētāji genitīvā. Arī te var būt specifiskas un aptuvēnas vienības: desmit meiteņu, divpadsmiņ zēnu; daudz ļaužu, vairāk cukura, maz/mazāk naudas.

PIEZĪMES: f. Ka no struktūrēšanas viedokļa skaitleņi ar -smīt ir mēra vienības, norāda arī tas, ka nav struktūrālas stārpības frazēs desmit meiteņu un simts/simt meiteņu, divpadsmiņ olu un ducis olu, piecdesmit gadu un tūkstoš/tūkstoš gadu. Vārdi simts, tūkstoš, ducis izteic vienības – un to pašu, šķiet, dara arī vārdi ar -smīt.

g. Daudzuma genitīvu var iedomāties arī tādos izteicienos kā prasīt maizes (= mazliet / kādu riecienu maizes), nodzerties (kādu mēru) piena, nevēlēties (nemaz) alus. Gramatikas šādū genitīva lietojumu sauc par DALĀMO (PARTITĪVO) GENITĪVU, jo tas vienmēr attiecas uz kādu daļu, ne uz visu iespējamo daudzumu.

h. Partikulas cik un tik prasa genitīvu: cik spēka, tik veikuma.

(Genitīva lietojumi)

IV-D. OBJEKTA GENITĪVS vajadzīgs ar zināmiem verbiem, kas akuzātīva objekta vietā nem genitīvu. Parasti šādi verbi (ar priedēkjiem un atgriezeniskām galotnēm) izsaka kādu intensīvu darbtbu: bTties vilka, kaunēties veco drēbju, valrities jaužu, ieželoties cietējas, atēsties ogu, pledzerties alus utt. Kā redzams, ART ŠIS GENITĪVS STRUKTŪRĒJAS CITA VEIDA FRAZĒ NEKĀ PĀREJIE; būdams objekts, tas parasti paliek verba tuvumā: Āzis vilka nebija. / Āzis nebija vilka.

Ar šādiem verbiem bieži vien var būt PREPOZICIONĀLS OBJEKTS, kas paliek genitīvā tikai sagadīšanās pēc: bTties no vilka; BET: kaunēties no/par vecām drēbēm, ieželoties par cietēju.

Ir arī verbi, ar kuriem VAR IZVĒLĒTIES KĀ GENITĪVA, TĀ AKUZĀTĪVA OBJEKTU: prasīt maizes/maizi, kārot saldumu/saldumus, lūgt padoma/padomu, meklēt sievas/sievu, gaidīt palīgu/palīgus.

GENITĪVA OBJEKTS PALIEK ART DATĪVA SUBJEKTA TEIKUMOS: Pelei grības siera.

Lopīem nepļeikts barības. Man trūkst diega. 'I lack the thread.'

BET: Man trūkst diegs. 'My thread snaps apart.'

IV-E. NEGĀTĪVA UN TRŪKUMA GENITĪVS

NEGĀTĪVA GENITĪVS LIETOJAMS AR NEGĀTĪVU VERBU AKUZĀTĪVA OBJEKTA VIETĀ. To var nomainīt akuzātīva objekts: neredzēt putna/putnu, nerakstīt vēstuju/vēstules, nepabarot supa/suni, neiztikt meitenes/meiteni utt.

Stilistiski varbūt arī vēl šodien genitīva objekts te izklausās labāk, ja tas ir vietniekvārds: Es viņa neredzēšu. Vai tu manis vairs neatceries?

TRŪKUMA GENITĪVS LIETOJAMS AR VERBU "NEBŪT" NOMINĀTĪVA VIETĀ; šis lietojums ir obligāts, kaut gan ārpus Latvijas to maz ievēro: Jāja te nav. Man nav ne naudas, ne laika. Istabās vēl nebija mēbeju. Tev nebūs dūšas to izdarīt. Nominātīvs var tomēr būt restaurēts, ja citā teikuma daļā jaušama positīva verba ietekme: Jānis nav vis istabā, bet (ir) dārzā. Zēnam nebija vis suns bet kaķis. Bet kur salikts teikums var sadalīties vienkāršos, tur trūkuma genitīvs negātīvajā daļā paliek: Zēnam nebija supa, bet bija kaķis.

IV-F. AUTORA (PADARĪTĀJA) GENITĪVS vienmēr struktūrējas ar PASTVO DIVDABI -ts/-ta: mātes cepta maize, manis paša taisīti krēslī, Dieva pasargāts.

Šādas genitīva-divdabja frazes var atrasties arī verba komplementā: Šī maize ir mātes cepta. Tie krēslī ir manis paša taisīti. Lai vīns būtu Dieva pasargāts!

Lietvārda apzīmētāju rindā šī genitīva-divdabja fraze liekama pirms adjektīva, bet pēc skaitļega. Divdabim un adjektīvam var būt nenoteiktās galotnēs: mātes cepta svāiga rudzu maize, trīs manis paša taisīti dzelteni koka krēslī.

IV-G. VIENSKAITĀ GENITĪVS AR PRIEVĀRDIM. Ir prievidru komplekts (sk. 70. 1p.), kas vienskaitīt prasa genitīva locījumu (daudzskaitīt visi prievidri iet ar datīvu). Šai komplektā ietilpst prievidri aiz, bez, dēļ, kops, no, pēc, pie, pirms, -pus, uz, vīrs, zem. (Plašāku informāciju par katru atsevišķi sk. 71.-77. 1p.)

IV-H. NOVECOJUŠIES GENITĪVA LIETOJUMI. Literātūrā atrodami daži genitīva lietojumi, ko modernajā valodā vairs nesastop. Tāds ir genitīvs pie (nolūka) supīna: pulši gāja sienas pļautu (tagad sienu pļaut); izsaukuma genitīvs: to jaužu! To nozīmes lasot var izlobīt no konteksta, bet to aktīva lietošana vairs nav mācāma.

A K T Ī V O   V E R B U   L O C Ī Š A N A S   P Ā R S K A T S

I-st	I-k/c	I-ʃ/l	I-š/s	I-ž/z	I-mj/m	II-ā	III-ā	III-ē
TAGADNE:								
es pazīstu	velku	ceju	rāušu	griežu	stumju	mazgāju	zīnu	peldu
tu pazīsti	velc	cel	rāus	griez	stūm	mazgā	zīnl	peldl
mēs pazīstam	velkam	cejam	rāušam	griežam	stumjam	mazgājam	zīnām	peldam
jūs pazīstat	velkat	cejat	rāušat	griežat	stumjat	mazgājat	zīnāt	peldat
<u>visi</u> <u>pazīst</u>	<u>velk</u>	<u>cej</u>	<u>rāuš</u>	<u>griež</u>	<u>stumj</u>	<u>mazgā</u>	<u>zīna</u>	<u>peld</u>
2 vsk. pazīst!!	velc!	cel!	rāus!	griez!	stum!	mazgā!	zīnl!	peldl!
2 dsk. pazīstiet!	velciet!	celiet!	rāusiet!	grieziet!	stumlet!	mazgājiet!	zīniet!	peldiet!
PAGĀTNE:								
es pazīnu	vīlkū	cēlu	rausu	griezu	stūmu	mazgāju	zīnāju	peldēju
tu pazīnl	vīlkī	cēlī	rausī	griezī	stūmī	mazgājī	zīnājī	peldējī
mēs pazīnām	vīlkām	cēlām	rausām	griezām	stūmām	mazgājām	zīnājām	peldējām
jūs pazīnāt	vīlkāt	cēlāt	rausāt	griezāt	stūmāt	mazgājāt	zīnājāt	peldējāt
<u>visi</u> <u>pazīlna</u>	<u>vīlka</u>	<u>cēla</u>	<u>rausa</u>	<u>grieza</u>	<u>stūma</u>	<u>mazgāja</u>	<u>zīnāja</u>	<u>peldēja</u>
NAKOTNE:								
es pazīšu	vīlkšu	cēlšu	rausīšu	griezīšu	stūmšu	mazgāšu	zīnāšu	peldēšu
tu pazīsl	vīlksl	cēslī	rausīslī	griezīslī	stūmīslī	mazgāslī	zīnāslī	peldēslī
mēs pazīsim	vīlksim	cēsim	rausīsim	griezīsim	stūmīsim	mazgāsim	zīnāsim	peldēsim
jūs pazīsit	vīlkslit	cēsit	rausīsit	griezīsit	stūmīsit	mazgāsit	zīnāsit	peldēsit
<u>visi</u> <u>pazīts</u>	<u>vīlks</u>	<u>cēls</u>	<u>rausīts</u>	<u>griezīts</u>	<u>stūms</u>	<u>mazgās</u>	<u>zīnās</u>	<u>peldēs</u>

R E F L E K S Ī V O   V E R B U   L O C Ī Š A N A S   P Ā R S K A T S

I-k/c	I-ʃ/l	I-ž/z	I-mj/m	II-ā	III-ā	III-ē
TAGADNE:						
es velkos	cejos	griežos	stumjos	mazgājos	sazinos	peldos
tu velcīles	celles	griezīles	stūmīles	mazgājīles	sazinīles	peldīles
mēs velkamīles	cejamīles	griežamīles	stumjamīles	mazgājamīles	sazināmīles	peldamīles
jūs velkāties	cejāties	griežāties	stumjāties	mazgājāties	sazinātīles	peldatīles
<u>visi</u> <u>velkes</u>	<u>cejas</u>	<u>griežas</u>	<u>stumjas</u>	<u>mazgājas</u>	<u>sazinās</u>	<u>peldas</u>
2 vsk. velcīles!	celles!	griezīles!	stūmīles!	mazgājīles!	sazinīles!	peldīles!
2 dsk. velcīties!	celīties!	griezīties!	stūmīties!	mazgājīties!	sazinīties!	peldīties!
PAGĀTNE:						
es vīlkos	cēlos	griezos	stūmos	mazgājos	sazinājos	peldējos
tu vīlkīles	cēlīles	griezīles	stūmīles	mazgājīles	sazinājīles	peldējīles
mēs vīlkāmīles	cēlāmīles	griezāmīles	stūmāmīles	mazgājāmīles	sazinājāmīles	peldējāmīles
jūs vīlkāties	cēlāties	griezāties	stūmāties	mazgājāties	sazinājāties	peldējāties
<u>visi</u> <u>vīlkās</u>	<u>cēlās</u>	<u>griezās</u>	<u>stūmās</u>	<u>mazgājās</u>	<u>sazinājās</u>	<u>peldējās</u>
NAKOTNE:						
es vīlkšos	cēšos	griezīšos	stūmšos	mazgāšos	sazināšos	peldēšos
tu vīlkīslies	cēslīes	griezīslīes	stūmīslīes	mazgāslīes	sazināslīes	peldēslīes
mēs vīlkāmīles	cēsimīles	griezāmīles	stūmāmīles	mazgāsimīles	sazināsimīles	peldēsimīles
jūs vīlkāties	cēsimīles	griezāties	stūmāties	mazgāsimīles	sazināsimīles	peldēsimīles
<u>visi</u> <u>vīlkīslies</u>	<u>cēsimīes</u>	<u>griezāties</u>	<u>stūmāties</u>	<u>mazgāsimīes</u>	<u>sazināsimīes</u>	<u>peldēsimīes</u>

Ari refleksīvā notiek tās pašas I. konjugācijas formu mainas (k/c, g/dz, ʃ/l, š/s, š/t, ž/z, ž/d, mj/m, pj/p, bj/b), kas aktīvā.

